

De gamla tidningsartiklarna nedan

anknyter främst till Malax, men även artiklar av mer allmänt intresse ingår. Artiklarna och notiserna är numrerade för lätt hänvisning. Tidningssidor med intressanta artiklar har **Birger Ingman** (Smedsby) sökt fram på Internet, **Martha Bonn** (Gävle/Malax) har skrivit av artiklarna och **Göran Strömfors** har gjort pdf-filer av materialet, som museiföreningens webmaster **Karin Malmsten-Rivieccio** infört på hemsidan. Artikelsökningen började i mars 2021. Läsnoje!

Hemslöjd i Malax **Lantmannabladet 29.9.1944** (Birger Ingman)

Hem och hushåll. Redaktör: Margit Frankenhaeuser

Lantmannabladet fredagen den 29 september 1944 – N.o 39 – 3

Hemslöjd och småindustrier i Malax

1

Radiokåseri av Theodor Stenlund den 17 sept. 1944

Österbottningarna äro av gammalt kända för att vara skickliga hantverkare. Detta gäller i hög grad karlfolket i Malax, som speciellt varit slängda i att hantera hyvel och stämjärn. För befolkningen i vasabygden äro malaxmöblerna väl bekanta. Hemslöjdsalster av olika slag från Malax såsom bord, stolar, sängar, skåp, speglar, trädgårdsoffor o. s. v. hava allt sedan 1880-talets början intill krigsutbrottet 1939 under de årliga två stora vinter- och midsommarmarknaderna dominerat och kanske även stått sig bäst i konkurrensen bland möblerna på Vasa torg.

Hemslöjden i Malax har gamla anor. Professor Helmer Smeds berättar sålunda i sin doktorsavhandling om Malaxbygden, att böndernas i Malax skeppsbygge för avsalu i Sverige mot slutet av 1600-talet sågs med oblida ögon av städernas handelsmän. Vid vintertinget i Malax 1692 upplästes landshövdingens resolution av den 27 nov. 1691, enligt vilken malaxbönderna förmanas att hålla inne med skeppsbyggeriet, då bondens avel icke behöver så stora skutor. Detta skulle således tyda på att hemslöjden i Malax vid den tiden i huvudsak inskränkte sig till skeppsbyggeri, som av allt att döma måtte ha varit en viktig binäring vid sidan av jordbruket*). – Under hela 1700-talet utövades hemslöjd däremot huvudsakligast för husbehov. Härom ger oss en av 1700-talets malaxpräster, magister Israel Björk, följande besked i en tidningsuppsats: ”Allt tarfvelig husbehofs redskap gör bonden sielf af träd och järn, undantagandes äggjärn och bössor, som sockensmeder förfärdiga. Tegel slås och brännes till husbehof. Quinnor spinna och väfva endast till husbehof”. – Men redan tidigt fann emellertid alstren av denna hemslöjd avsättning både i Vasa och inom socknen. I tidigare anförda arbete omnämner professor Smeds, att det redan år 1802 berättas om en f. d. bonde i Yttermalax, som ”förtjenar sitt bröd med allehanda slögdande hvaruti han eger mycken färdighet och har god förtjenst, enär han ej vill vara lat”. Man har dock kunnat konstatera, att det i huvudsak var de obesuttna, som den tiden bedrevo hemslöjd i förtjänstsyfte. Hantverksdriften var annars under hela 1800-talet mycket omfattande. Redan på 1840-talet anställdes en sockensvarvare. Skräddare, skomakare och smeder funnos till ett stort antal och tillgodosågo sannolikt inte blott den egna bygdens behov. Man kommer knappast långt ifrån sanningen, anser professor Smeds, om man antar, att majoriteten av backstuguhushållen hörde till dessa hemindustriidkare; de livnärde sig såsom smeder, målare, garvare, skomakare, skräddare, mjölnare, salpetersjudare, snickare m. m. Så sent som 1870 räknade socknen 25 hantverkarefamiljer, varav 6 smeder, 6 skräddare och 5 skomakare. – Men för att ännu återgå till den egentliga träslöjden under detta sekel så synes det, enligt vad jag lyckats utforska, såsom om träslöjdkunnigheten i socknen skulle ha legat nere på 1840-talet. En person, som förtjänar att omnämnas i detta sammanhang, är bonden Johan Israelson Nordman (sedermera Mattlar) i Yttermalax, vilken under nämnda decennium i unga år for till Pörtom och uppehöll

sig där på en snickarverkstad i avsikt att få grundligare lärdomar i träslöjd. Då han sedan återkom till hemmet, ställde han upp en egen slöjdverkstad och ägnade sig uteslutande åt hemslöjd vid sidan av sitt jordbruk, som även var rätt omfattande. Johan Mattlars verkstad blev så att säga en verklig slöjdskola, där förutom flera av hans egna söner, lärjungar från olika delar av socknen fingo lära sig konsten att förfärdiga goda möbler och träkärl. Dessa Mattlars lärjungar spridde åter i sin tur konsten vidare till andra intresserade snickare i socknen. Det berättas, att Johan Mattlars möbler hade strykande åtgång på torget i Vasa. Det är också från denna tid, Malax-möblerna fingo ett gott namn om sig och funno även god avsättning i byarna runtom Vasa. Johan Israelson Mattlar var född år 1820 och dog år 1911.

En annan person som i hög grad bidragit att höja hemslöjden i Malax är orgelnisten Mikael Hagberg, född vöråbo. Efter att själv först ha besökt slöjdskolan i Helsingfors, öppnade han år 1890 en egen slöjdskola vid sin bostad på kyrkbacken. Han fick ett litet årligt understöd från Hemslöjdsföreningen i Helsingfors. Sex intresserade elever anmälde sig genast första året, och under de 18 år skolan var i verksamhet, var elevantalet per år i medeltal sju. Största antalet elever var givetvis hemma från Malax, men även andra socknar – främst Pörtom, Solv och Korsholm – voro representerade. Under de första åren var Hagberg själv ensam lärare, men senare hade han i en lång följd av år snickaren Albert Björkas från Malax som biträdande lärare. Under de sista åren efterträddes denne av bonden och snickaren August Skinner. Möbler vad det huvudsakligaste slöjddalstret, som tillverkades i denna skola.

Mot slutet av 1800-talet intager hemslöjden i Malax en viktig plats i näringslivet. Att hemslöjden som biförtjänst i bondehushållet då blev en viktig faktor är lätt förståeligt, då den ekonomiska situationen den tiden av flere orsaker, icke minst hemmansklyvningarna, blev allt odrägligare. Landshövdingberättelsen från 1880 uppger, att hemslöjden i Malax omfattar kör- och åkerredskap, möbler, träkärl, båtar och vävnader. Träkärlsindustrin tycks annars vid denna tid ha haft sitt högsäte i Ytterbyn, vilket framgår därav, att en år 1878 avliden bonde på Nordman hemman i Ytterbyn – en av ovannämnda Mattlars lärjungar – i ortstidningen kallades ”den kända träkärlsmästaren i Malax”. År 1900 beräknades tillverkningsvärdet i socknen till 50.000 mk och 1920 till 100.000 mk, vilket på sin tid var avsevärda summor, som årligen hopsamlades av de olika hantverkarna.

Men alla dess omnämnda hemindustrigrenar ha i synnerhet under innevarande århundrade dock fått en svår konkurrent i storindustrin, som övertagit tillverkningen av artiklar, som tillverkats av hantverkare på landsbygden. I dag som är ha därför de flesta av dessa gamla yrken dött ut, och många hantverkare ha emigrerat. Det är blott en och annan av dem, som kunnat utveckla sitt yrke till en småindustri, vilken förmått hålla sig uppe också i hård konkurrens. En bland dem är snickaren Johannes Bärholm i Långmossa, som specialiserat sig på sparkstöttingar, vilka han tillverkat i tiotusental under årens lopp. Bärholm eller ”Snickaren”, som han allmänt kallas i socknen, har sålunda under de senaste 50 åren tillverkat trävirket till minst 60.000 sparkstöttingar. Dessutom har han förfärdigat måttkärl och meterstickor i stor mängd. Under dessa krigsår har Bärholm i stor utsträckning främst ägnat sig åt reparation av jordbruksmaskiner, iordningställande av skördeapparater, gummihjulskärror o. dyl. Bärholms slöjdverkstad är nämligen även försedd med smedja, som

gör det möjligt för honom att kunna utföra dylika reparationer och monteringar. På grund av det myckna arbetet och för att under nuvarande förhållanden även kunna sköta hemmet, har den 63-årige "Snickaren" nu varit tvungen att anställa en hjälpkarl. – Johannes Bärholm hör till en gammal snickarsläkt, som varit känd för att ha kunnat förfärdiga goda kärror. Själv började Bärholm redan som liten syssla med träslöjd. Men för att kunna få större färdighet i yrket, besökte han åren 1901-02 orgelnist Hagbergs slöjdskola, därifrån han utskrevs med goda vitsord. Omedelbart därefter ställde han upp egen slöjdverkstad, där han tidtals, särskilt under förra världskriget, hade sju arbetare med sig. Flera snickarlärlingar har Bärholm utbildat till skickliga hantverkare. År 1907 ansökte Bärholm slöjdläroverbesättningen vid Pörtom slöjdskola och blev också antagen till lärare men återtog sin ansökan.

En annan skicklig snickare, som vid sidan av sitt jordbruk idkar hemslöjd i större omfattning, är bonden Ivar Nordman i Klockarbacken. Nordman började som liten pojke slöjda tillsammans med sin far och har på egen hand under årens lopp nått en aktningvärd skicklighet i yrket. Han förfärdigar mest möbler och hushållsartiklar.

Förutom dessa två exempel på bönder och snickare i våra dagars Malax finnas ännu många andra i olika delar av socknen, där bönderna i mån av tid tillverka hemslöjdsalster för avsalu.

Bland övriga hantverkare, som förmått utveckla sitt yrke till en småindustri, är Johan Ahlskog i Bränno, 79 år gammal, vilken är en mästare i konsten att göra rep av tagel och hampa. Vi besökte honom för en tid sedan och frågade, huru länge han utövat detta yrke, och var han lärt sig den ädla konsten. – "Jag började lära mig att spinna rep tillsammans med min far, då jag var 13 år gammal", berättar han. "Min far sysslade nämligen med detta arbete, och då jag hjälpte till med honom, blev jag intresserad av yrket." "Den där lilla lådan, som ni ser fastspikad på husknuten där borta, 'snoarkväne', med de tre roterande krokarna, är just densamma, som min far i tiden använde". Vi blevo också upplysta om, att Ahlskog under årens lopp tillverkat mycket över 1.000 kg rep, mest tömmar men även vanliga rep, vartill kommer flera hundratal metrevar och gäddragsrevar, vilka han mestadels sålt till firman Hartman i Vasa. Materialet har i huvudsak varit tagel ävensom hampa. Tömmar ha dock i regel gjorts av tagel. På vår förfrågan om linet som material, svarade Ahlskog, att det nog mången gång inträffat, att han varit tvungen att spinna rep av t. o. m. bara linblår och det har också blivit bra rep, fastän förstås icke så hållbara och snygga. Då linet är skäktat och kardat, kan man nog få goda rep av det, påstår Ahlskog, som vidare berättar för oss, att antalet beställningar under dessa krigsår varit enormt, vilket givetvis har sin naturliga förklaring, då inga andra än pappersrep funnits att tillgå. Otaliga äro de bekymrade husbönder, vilka Ahlskog under dessa år hjälpt ur deras svåra belägenhet. Han har haft beställningar på rep ända från Närpes i söder till Vörå i norr och dessutom från alla de mellanliggande socknarna. Det är skada bara, att Ahlskog inte mera har några egna söner hemma, vilka kunna överta det goda yrket.

Men som jag redan nämnt, kunna vi konstatera, att mången österbottning, som beslutat sig för att bli hantverkare av ett eller annat slag, snart kommit underfund med, att yrket numera icke kan bedrivas såsom hantverk, utan det måste utvecklas till småindustri, om det skall fylla behovet och vara lönande. Vad Malax beträffar kan man säga, att hemslöjden övergått i

maskinell tillverkning av träalster. Det är därför inte enbart i hemmets trånga snickeriverkstad, som man numera tillverkar de efterfrågade bosättningstillbehören. I moderna snickerier fortsätter dagens malaxbo sin av sin av fadren ärvda näring. Elektrisk kraft driver dagligen mer än ett dussin hyvelmaskiner och andra moderna attiraljer på träförädlingens område.

Den första snickaren i Malax som försåg sin slöjdverkstad med moderna maskiner var snickaren och instrumentmakaren Georg Astrén i Havras gränd i Övermalax, vilken år 1927 sökte effektivisera sitt snickararbete genom att inköpa nödiga hyvelmaskiner och sågar. Snickaren Astrén hade nämligen gitarrer och lutor som sin specialitet den tiden och kom snart underfund med att han med tillhjälp av maskiner snabbare kunde förfärdiga goda instrument. Astrén hör annars även till dem, som har ”snickarblodet” i sina ådror. Hans farfar, Matts Baddar, var nämligen särskilt känd för sina fina utskärningsarbeten. Det vackra musikmärket på orgelläktaren i Malax kyrka är bl. a. ett av hans verk. Matts Baddar erhöll flera pris och diplomer för sina slöjdalster, bl. a. ett diplom för pappersknivar vid en utställning i Helsingfors 1920. Georg Astrén fick som skolpojke sina första kunskaper i slöjd av honom. Även Astréns far var snickare, men han emigrerade, då sonen var 3 år gammal och omkom genom en olyckshändelse i Amerika. Sedan Astrén dimmitterats från högre folkskolan, tog han därför anställning hos farfadern, som då tillverkade pappersknivar för avsalu till Helsingfors. När Aktiebolaget Hemslöjd i Finland hade en slöjdskola i Malax kring 1920-talet, besökte Astrén denna i tre års tid och utskrevs därifrån med högsta vitsordet på sitt avgångsbetyg samt erhöll uppmaning av sin lärare att resa till Helsingfors för att avlägga mästarprovet i handslöjd, en uppmaning som han ännu icke efterkommit. Besöket i slöjdskolan gav i alla fall ny fart åt Astréns snickeriarbete. Han anlade en egen verkstad och anställde tre arbetare, vilka främst förfärdigade gitarrer men även lutor, mandoliner och möbler – allt på beställning. När han sedan 1927 fick maskiner till hjälp, stegrades tillverkningarna och nu kunde han börja försälja sina gitarrer till musikhandlarna i Helsingfors, Vasa och Jakobstad. För sina gitarrer och andra slöjdalster har han erhållit diplom vid en hemslöjdsutställning i Vasa. År 1930 öppnade han en begravningsbyrå och började då jämsides med den övriga tillverkningen göra kistor och binda kransar, vilka för närvarande levereras till ett 10-tal kommuner. I dag som är kan han därför kalla sin verkstad för likkistfabrik, snickeri, musikinstrumentverkstad och kransbinderi. Antalet arbetare var i fredstid fem, men under nurådande förhållanden har arbetskraften naturligtvis i hög grad reducerats, varför en vidare utveckling i hans arbete är omöjlig trots förhoppningsfulla kalkyleringar.

Vårt kåseri om hemslöjden i Malax skulle bli alltför haltande, ifall vi inte skulle nämna några ord om det ovannämnda hemslöjdsaktiebolagets slöjdskola i Malax. Nämnda skola, som tidtals var inlogerad i byggmästare Matts Bonns verkstad i Tuuv och tidtals hos byggmästare August Udd i Bränno i Yttrebyn, startades år 1916 och upphörde med sin verksamhet år 1923, då skolans skicklige lärare Emil Jåffs, numera bosatt i Korsholm, emigrerade. Jåffs hade i medeltal 8 till 10 elever per år i sin skola. Men dessutom hade han ett stort antal lärlingar, vilka slöjdade i sina egna hem och stodo under uppsikt av lärare Jåffs, som stod till tjänst med modeller och ritningar. Nuvarande läraren i träslöjd vid hemslöjds-skolan i Kvevlax, malaxbon August Nordman, har bl. a. även varit elev vid denna skola. Det är för övrigt

anmärkningsvärt, att denna skola också intresserade sig för kvinnlig hemslöjd. Slöjdlärare Jåffs reste nämligen kring socknen och hade damerna att väva band och knyta fransar åt sig efter egna mönster. Dessa alster såldes sedan genom hans förmedling till Hemslöjdsaktiebolaget i Helsingfors.

På tal om slöjdverkstäder med maskinell tillverkning kunna vi ännu nämna en sådan av litet större mått. För sex år sedan sammanslog sig nämligen sju driftiga malaxpojkar, snickare och målare, för att starta ett modernt snickeri, benämnt Malax snickeri. Det var personer, vilka tidigare idkat hemslöjd och nu önskade få större fart på arbetet. Moderna maskiner köptes och installerades i en bondstuga till en början. Men denna verkstad blev med åren allt eftersom rörelsen svällde ut alltför trång. Det nybyggda snickerikomplexet, som för två år sedan uppfördes i närheten av sockenkyrkan, vittnar om att man gått in för att driva rörelsen i stor skala. Förutom det tillräckliga utrymmet för de olika maskinerna, så inrymmer denna verkstad en särskild målaravdelning på övre botten, och vid ena gaveln finnes ett modernt torkeri, där slöjdvirket torkas efter alla konstens regler. Vid samtal med företagets ledare fick jag höra, att allt i byggnadsväg ännu inte var fullständigt. Det saknas ett virkesmagasin och ett lagermagasin, men dessa magasin höra givetvis framtiden till. – Förrän vi lämna denna verkstad, intresserar det oss att också få veta, vilka sorters träalster som här tillverkas. Detta är främst fönster, dörrar, butiks- och köksinredningar samt olika slag av möbler. Dessutom har under de senaste två åren förfärdigats ett tretusental stolar och ett större parti träskor för Tysklands räkning. På försommaren uppgjordes ett kontrakt på ett större parti fönster och dörrar till samma land. Några privata beställningar ha sålunda under dess år icke kunnat komma i fråga, vilket också i viss mån berott på den skriande bristen på arbetskraft – främst då specialarbetare. Under fredstid hade man här ett 20-tal arbetare och nu har man endast sju.

Förutom dessa nämnda snickerier, finnas ännu flera andra sådana småindustrier av olika slag i Malax, men dem skola vi återkomma till vid ett annat tillfälle.

*) Då Karl XI vid denna tid rekvirerade båtbyggare och timmermän från Österbotten till Sverige för att rusta sin krigsflotta, voro helt säkert många malaxbor med i hopen bland de uttagna.

Hantverkare i Malax. Vasabladet, fredagen den 2 december 1938

Bland hantverkare och andra yrkesutövare i Malax 2

Bysmedens och sockenskomakarens saga är all; snickaren och bagaren ha det knaggligt, men kreaturssköterskan känner sig på säker mark.

Förr i världen hade bygdens hantverkare högsäsong så här tids på året. Det är inte många decennier sen dess. Husfolket i gårdarna skulle ha nya pjäxor och helgdagsskor, och byskomakaren fick ambulera mellan gårdarna och var ofta påtvingad månader på förhand; stundom blev det alldeles för mycket arbete för skomakaren. Bysmeden hade fullt göra med att sko slädar och smida täljknivar och annat; även han fick stå dagarna i ända i sin smedja. – Snickaren hade bråttom med att tillverka skåp, stolar och sängar – och ibland även såar, bunkar och byttor till toasmäss- och vintermarknaden. Till och med bagaren hade det hett – i dubbel bemärkelse.

Hur är det med dessa hantverk och yrkesutövare nu?

Vi ge oss i väg att intervjua några av de gamla yrkesutövarna i malaxbygden. De kunna ha en del intressanta saker att berätta, och de äro tacksamma intervjuobjekt.

Smeden Matts Bergström i Vias är den första vi få tag på. Han är en av de gamla bysmederna. Även hans far, farfar och farfarsfar voro bysmeder. Det var bl. a. hans farfar som smidde lås och gångjärn till Malax kyrka år 1828. Smedjan hör till de bysmedjor, som ännu för ett kvartssekel sedan voro vanliga.

– Hur är det, Matts Bergström, är det lika fullt upp med arbete i smedjan ännu som förr i tiden?

– Nej då. Det är dåliga tider för en gammal smed nu. Inte finns det just något att smida. Det lär finnas någon ung smed, som har full sysselsättning ännu, men vi äldre ha nog dörrarna till smedjan stängda för det mesta. Det enda, som jag för min del har jobb med, så är potatisgräfter och stocklås. Låssmeder är det inte många av i våra socknar, så på det området får jag känna mig ganska säker.

– Men behöver inte folk sko sina slädar och ”banda på” sina kärror mer?, undra vi.

– Också med den saken är det mycket sämre nu. De här många bilarna ha fört oss in i en alldeles ny värld. Det nöts inte så många slädar och kärror, ska jag säga.

– Men liar och täljknivar då?

– Ja, förr hände det, att man fick stå i smedjan sju veckors tid enbart med liarna. I god tid på vårsommaren kom folk från Bergö, Petalax, Solv och naturligtvis från hemorten och hämtade sina liar till smedjan för att jag skulle ”klappa om dem”. Men nu är det nästan slut med den saken också. Folk har börjat täckdika sina tegar. Och vad allt det nu annars också kan bero på. Täljknivarna har det aldrig varit någon riktig rörelse med i min smedja. – Skriv upp det, det är nära på slut i bysmedjan.

Vi vända oss till en snickare, sjuttioårige Viktor Kullström på Klockarbacken. Han är en genuin utövare av sitt hantverk. Honom bruka vi alltid träffa vid någon möbel på Vasa torg, när det är marknad.

– Hur är det för snickarna, lönar det sig att vara snickare?, spörja vi.

– Lönar sig? Det är fråga om huruvida det någonsin lönat sig. För snickare, som fått taga virket från egen eller pappas skog och ej behövt räkna på den saken, har det så där nått och

jämnt lönat sig att tillverka stolar och skåp och annat. Yrket har nu varit en fattig tillflyktsort; när det inte funnits vidare av annat arbete, så har man inte räknat så noga med dagspenningen heller, men det har ju kommit en liksom sparad slant, när man sålt sin möbel. Annars – det lönar sig absolut inte att vara snickare, om man vill räkna priset på virke och tillgodoräkna sig dagspenning. Det ska vara maskinerier, innan det lönar sig.

– Är det sämre trafik bland snickarna nu än förr? Hur är det med laggekärnen?

– Laggekärnen, ha! Dem har inte en yrkessnickare här haft intresse för. Dem har farfar i gårdarna sysslat med. Och någon yngre. – För oss snickare, som ej ha de där moderna hyvelmaskinerna till hands, är det nog mycket sämre än förr. Men snickerierna, som bildats, lär ha det ganska bra.

Och så får vi syn på en byskomakare. Det är Johannes Granberg i Övermalax.

– Byskomakarens saga är all, menar han. Det var förr i tiden Halt-Jossaspojarna fingo sitta i gårdarna månad efter månad och sy skodon. Nu är den ena av de skomakarna död och den andra bortflyttad från orten, men inte skulle de heller haft mycket att göra nu. Jag sålde min skomakarmaskin för flera år sedan. Det lönade sig inte med den, allra minst när man samtidigt skulle vara småbrukare. Folk köper färdiga skodon åt sig nu för tiden, och det är någon verkstad på annan ort som förser butikerna med lager av pjäxor och stövlar. Vi hemmaskomakare eller de, som nu inte sålt sina skomakarmaskiner, få numera mest lappa de söndriga skodonen åt folk, om ens det.

Med samma vi äro i farten, passa vi på att intervjua också en bagare. Det är Karl Malmberg vid Åminne. Bagar-Kalle är både fiskare och bagare samt den siste sälskytten i Malax.

– Det är dåligt med fisket och ingen stor rörelse med bageriet heller, säger han. Fisken har varit så efterpad att den dött ut, och vi fiskare ha nog svårt att klara oss uteslutande med den näringen havet består. Annat var det förr, då jag exporterade delikatessill i mängd och massa. Lyckas vi nu få någon fisk, blir den genast billig, och när den blir dyr, så få vi så litet på våra krokare och i våra nät.

– Men det lönar sig någorlunda bra att vara bagare, eller hur?

– Nej, inte vet jag det. Men någonting ska man ju göra. Folk har börjat skaffa sig vetemjöl från egna åkrar, och i bakkonsten klara sig de flesta nöjaktigt. Det knallar med bagerirörelsen, men något lysande är det inte. Samtliga affärer köpa ju dessutom bröd från bagerier i Vasa, ehuru det finns tillräckligt med bagare i Malax.

På återväg från vår intervjuvärd träffa vi en, som inte hör till hantverkarna och bagarna, men som har mycket att göra med allmänheten. Det är en kreaturssköterska, Greta Nordman. Hon är känd i Malax, Petalax och Korsnäs såsom den, som är redo att lämna insjuknade hästar, kor och svin den första hjälpen. Vi träffa henne på hemresa från Molpe, där hon varit och förhjälpit en i kalvningsfeber insjuknad ko på benen.

– Hur går det för djurläkaren, då?, spörja vi.

– Jag är ingen djurläkare, endast en, som bringar djuren första hjälpen, säger hon. Jag får ofta hänvisa folk med sina sjuka kreatur till veterinären. Annars så älskar jag djur minst lika

mycket, ja mer än jag älskar folk. En människas död begråter jag inte, men dör en ko, så lider jag oerhört.

– På det område ni rör er är det väl inte överbefolkat och trångt om platserna?

– Jag vet inte vad jag ska säga. Jag har aldrig känt det svårt med konkurrenter, och jag tror, att utbildade kreaturssköterskor ha framtiden för sig. Jag skulle nog inte ha stannat som kreaturssköterska, om jag bara haft pengar. Jag hade velat bli veterinär.

Greta Nordman är född i Kimo, Oravais, har genomgått statens kreatursskötarskola och haft tjänst på statens svinavelstation åtskilliga år. Under de senaste decennierna har hon varit bosatt i Malax, där hon nyligen firade sin 68:e födelsedag.

Kanske är det så, att de gamla hantverkarna haft sin tid; men på jordbrukets och boskapsskötselns område behövs det för visso länge fackligt utbildat folk.

T – n.

Bildtexter:

Smeden Matts Bergström i sin smedja.

Johannes Granberg.

Viktor Kullström.

Kreaturssköterskan Greta Nordman.

Karl Malmberg.

(Malax) Brev från Malax VBL 10.9.1932, s. 4

Brev från Malax

3

Det har blivit stormigt om dagarna och förfärligt mörkt och kusligt om nätterna. Alltså måste det väl ha blivit höst nu, om också rönnarna vid det idylliska Päriss blomman av ohejdad vana och ingen riktig fason veta av. Ängarna och åkertegarna bli alltmer övergivna och ödliga för var dag som går, och så småningom börja de vittna om all fågrings förgänglighet. Björkar och andra blomlösa lövträd se redan duvna ut; de synes fundera på att åter en gång uppgiva hoppet om att få behålla den gröna färgen på löven. Och så gulnar det ena lövet efter det andra och söker sig ned till marken. – Det är höst, ohjälpligt. Höst, med rovor och nyåkergröt, med lingonplockning och tjuvskytte och annat skogsarbete, tröskverkssurr och diverse annat som hör till årstiden.

Lingonplockningen är inte så värst livlig ännu, och torde väl knappast bli det heller, ty man ger mest faderullan i kinkiga uppköpare ännu så länge. Hellre plockar man för eget behov och kokar plättsylt för en hel lång vinters behov. Lingonskörden är annars inte så överhövan rik

heller i år, så vad den saken anbelangar, kan det bli tu tal om det lönar sig att plocka till avsalu.

- - -

Vår lantbruksklubb, som inte mycket låtit höra av sig under den gångna sommaren, rapporterar att den lever och har hälsan, men vill ingenting säga om huru det blir till ett annat år. Kanske den skall lägga sig ner och dö då, säger den. Den saken kommer kommunalfolket att säga till om, och då det senaste gång även gick rätt så knogigt att knappa löst anslag, så fruktar man vad som helst den här gången. – Under detta verksamhetsår har klubben haft sina 72 medlemmar, som mer eller mindre energiskt petat om sina små täppor. Visst ha de mångenstädes varit flitiga, dessa ”klubbare”, i synnerhet på sådana utkanter, där det inte funnits så värst mycket annat att slösa tiden med – t. ex. det ändlösa masandet vid åstranden och annat slikt. Nu skall det vara utställning igen, ty det är ju ändå höst, och där får man väl närmare se vad som uträttats. Utställningen kommer även i år sannolikt att hållas i Övermalax, enligt planerna den 25 dennes.

Det är synd med klubben, om den skall nödgas lägga sig ner och förgås till nästa år. Skam, att det finns någonting som heter ekonomi och pengar också. Och bedrövt att kommunen har så många luckor att stoppa in pengarna uti – utom klubben.

- - -

Kvarnarna vid Långforsen, de gamla och vördnadsbjudande vattenkvarnarna, som allt mer börjat lämpa sig för ett framtida friluftsmuseum på orten, ha nu vad den ena beträffar rivits och ombyggt. Visserligen i något så nära samma stil som förut, men ändå ombyggt. Nu anlägges turbinkonstruktioner i stället för de gamla drivverken; det väldiga vattenhjulet har haft sin tid och bortskaffats.

För sekellånga tider sedan funnos flera tiotal av dessa vattenkvarnar med sin gamla konstruktion längs Malax å, nu är det endast några. År efter år försvinner den ena efter den andra. Snart finns det väl ingen kvar av de, med den gamla konstruktionen, och i vilka det kunde malas ”ända till 6-7 tunnor säd i dygnet”, enligt Klingius. Det vore dock kanske på sin plats, att medan tid är lägga beslag på en av dessa uråldriga kvarnar.

- - -

Eerolainen var här på orten härom sistens. Det visste åtminstone ryktet att förtälja, och detta anmäldes även till kronolänsmanskontoret. Han gick i gårdarna och sålde blyertspennor, var ganska snyggt klädd och såg ut ”att vara fin”. Det var en och annan som började undra, huruvida inte den mannen var den rätta, och huruvida man inte kunde tjäna en 20,000 mark på honom, och så angavs främlingen som sagt. Men den natten fingo de intet! Eerolainen var det inte. Tyvärr.

Smedjor, skrock, stampkvarnar, skvaltkvarnar... 4

– För Öb. av Erla Lund. –

Det året, när min hantverksskunniga kamrat och undertecknad företogo vår etnografisk-folkloristiska expedition till Svenska Österbotten, voro våra forskningsuppgifter av rätt olika natur. Min följeslayerska hade fått på sin del att studera gammalt smide och primitiv folklig industri, varför jag var förberedd på en närmare bekantskap med åtskilliga smedjor och väderkvarnar – fastän mitt eget forskningsgebit hette Skrock. Snart döpte jag om min kamrat till Smeden. På goda grunder.

Till en början var smeden orolig. Hon hade sysslat med metalldrivning i praktiken, med smideskonst endast i teorien.

”Frågelistan är full av konstiga saker”, sade hon bekymrad, ”och jag som aldrig hållit i en slägga i mitt liv! Här står om en väldig massa olika tänger, så du får se, att det blir skrot av alltsammans”.

Men personer med Smedens energi misslyckas sällan. Det insåg jag redan innan hon klarat den sinnrika gamla stampen i Malax socken.

Stampen i Malax har ingenting att göra med kommunal fattighjälp, vilket ett kvickhuvud velat påstå. Den är i all anspråkslöshet en fabrik för tillverkning av vadmal. Vi inspekterade stampkvarnen en kväll i skymningen, där den låg tyst, grå och oansenlig nere vid ån och närmast påminde om en vanlig bastu. Men invändigt liknade stampen ingenting, som vi tidigare sett. Det enda vardagliga föremålet i kvarnhuset var en i spisen inmurad gryta i ett hörn. Mellan tjocka bjälkar skymtade det stora vattenhjulet, som medels axlar och hävstänger stod i förbindelse med ett antal väldiga nedtill tandade kolvar, vilkas uppgift var att valka ihop vadmalssmassan i för ändamålet inrättade hoar och tråg. Allt trävirke var mörknat av ålder. Stampen var som ett stycke hedendom. Det skulle knappast ha förvånat mig att se en grönögad och långhårig näck sticka fram huvudet mellan bjälkarna borta vid vattenhjulet. Vilket jag tillkännagav för Smeden.

Men Smeden, som kröp omkring bakom kolvarna, sysselsatt med att åstadkomma skiss av stampverket, hade inte intresse för näcken. Med förenade krafter mätte vi alltså upp kolvar och hoar, tills mörkret gjorde slut på vår mättingsiver.

En vacker dag var vadmalstampen i gång. Redan på morgonen hörde vi ett ljud, som skulle ha påmint rätt mycket om slagans dunkande mot loggolvet vid tröskning, om det inte varit så oregelbundet. Man berättade, att förr kunde ljudet av stampkvarnen i Malax under lugna kvällar nå över vattnet ända fram till Bergö. Då logo bergöborna och tänkte, att snart skulle alltså malaxfolket uppenbara sig i splitterny vadmalselegans. – Smeden tillbringade största delen av sin tid i kvarnhuset där hon omvärld av ånga företog mätningar, ritade och fotograferade, trotsande både rörliga valkkolvar och roterande hjul och hoar med kokhett vatten. Men då stampen förevigats, följde Smeden sin reskamrats råd och fortsatte färden söderut.

Nu yppade Smeden sin stora plan: att finna en skvaltkvarn, varmed hon menade den mycket ålderdomliga och sällsynta kvarntyp, där vattenhjulet fästs vid en lodrät axel.

Men vår nya socken visade sig vara mera givande för undertecknad i egenskap av folklorist än för min etnografiskt intresserade kamrat. Smeden tog sig slutligen en halv fridag – såsom hon kallade det – och följde med till Plåt-Fia, som enligt trovärdigas utsago var inkommen i botandet av sjukdomar hos både folk och kräk. Sitt namn hade Plåt-Fia fått av att maken, numera avliden, sysslat med plåtslagaryrket. Plötsligt genomskådade jag Smeden, för vilken allt slags metall var någonting heligt.

”Inte ett ord om plåt, då Fia och jag avhandla sjukdomar”, sade jag strängt. ”Du får överta Fia, när jag slutat.”

Smeden, som verkligen haft själviska avsikter, lovade att inte störa oss övriga. I all synnerhet inte, om vi specialiserade oss på blodstämning. För den kosten hade hon respekt.

Men Plåt-Fia kunde inte stämma blod. Hon kände endast till läsningar mot ormbett och ledvrickning och några obetydliga getings- och hummelord. Plåt-Fia var till en början mycket döv, men det hade man förberett mig på. Om en stund hörde hon nästan allt, vad jag sade. Med munnen tätt intill mitt öra lärde hon mig mäktiga och hemlighetsfulla formler:

”Rutit å brutit
Vridit å vräckt
Å sträckt
En ring omkring
Stark som förr.”

Vid det laget övergav oss Smeden. Hon lär ha upptäckt något litet, men betydelsefullt ytterst på en av Fias hängande grå hårtestar.

Plåt-Fia var emellertid mycket belåten. ”Doktooran kan inte tålde”, sade hon, ”fö he je så tusen, tusen omöjlit, he. Tärme äre bra til kun tålde, som int dåktooran kan. Du sku kuna förtjeen dukti me he, ifall du sku böri bot fältjis kuddona.”

I korthet betydde detta, att Plåt-Fia i mig såg en blivande kreatursdoktor. Jag förklarade anspråkslöst, att det yrket hade jag inte alls anlag för. Botemedlen skrev jag upp annars bara. Så att säga för mitt nöjes skull. I alla fall invigde mig Fia i ytterligare ett par av läkekonstens hemligheter, bl. a. fick jag reda på rätta sättet att bota ”genomskuti”, som är en svår sjukdom hos kreaturen. All svullnad och ömhet försvinner, om man ger kräken vatten, som hållts genom kvisthålet i en träbit. Jag tog en bild av Fias ”jenomskutiträ”, när hon demonstrerade tillvägagångssättet.

En stund senare fann jag Smeden i en av granngårdarna, där hon upptäckt ett par väderkvarnar, en smedja och sist och slutligen även Böss-Mick, smedjans 90-åriga ägare och socknens namnkunnigaste bössmed. På väggarna i sin stuga hade Mick ett tiotal bössor – laddade –, som han smitt i sin ungdom, och på hyllorna vid spisen en mängd tobaksdosor av trä eller näver, prydda med figurer föreställande pojkar och flickor och rosor. Också dessa

tobaksdosor hade Mick förfärdigat, vilket han uttryckligen påpekade. Men när samtalet kom att röra sig om smideskonst i allmänhet eller benämningar på frågelistans tänger, var han märkbart intresserad. För att glädja Böss-Mick lovade vi att bese den av gårdens väderkvarnar, som han själv byggt.

Vi gingo alltså ut på gårdsbacken, där kvarnarna funnos, den ena mer skröplig och fallfärdig än den andra. Mick satte kurs på den allra eländigaste, som stod och slokade med vingarna och liksom hängde läpp av idel maktlöshet. Smeden hade kameran till hands och bad att få ta en bild av Böss-Mick, men det var en ödesdiger begäran. Mick började nämligen ge sig av uppåt längs kvarnstegen, vars pinnar nätt och jämt tycktes hålla att, se på. Det framgick, att Böss-Mick gärna ville bli fotograferad, men endast framför dörren till kvarnen, eftersom han hade byggt den.

Micks 50-åriga dotter kom utrusande.

”Välsini me”, skrek hon förfärad, ”nu ska gubbskrätte öpp å fall i hääl se! Nå, vill ni lag er ner, papp! Ni ä ju gälin!”

”Ja men – ja ha byggt kvarnen”, protesterade Böss-Mick och klev darrbent och envis ännu ett pinnsteg högre upp.

Då grepo vi i vår nöd tag i Böss-Micks benkläder på lämpligt ställe och tvungo honom att äntligen göra halt. Mot tre kvinnors styrka förmådde han intet. I nästa ögonblick hade vi honom välbehållen nere på marken, där han högljutt grälände gav utlopp åt sin missräkning. Någon kamerabild av Böss-Mick fick Smeden inte.

Det blev omsider klart för Smeden, att hon skulle lyckas med sin forskningsuppgift vad smideskonsten angick, men med kvarnstudierna var hon inte lika väl tillfreds. Av skvaltkvarnen funno vi nämligen intet spår. Väderkvarnar var det ingen brist på, vattenkvarnar av yngre modell förekommo likaså, och i en och annan bods innandömen upptäckte Smeden en handkvarn.

Undertecknad hade tidigare i likhet med flertalet dödliga hört talas om rätt och slätt väderkvarnar (och kaffekvarnar). Det var därför inte att undra på, om samtliga kvarntyper, för vilka Smeden intresserat sig denna sommar, sist och slutligen började gå runt i mitt huvud. Både de kvarnar, som hon dagligen under en månads tid utforskat och avporträtterat, och de mindre vanliga typerna. Men jag teg med min okunnighet.

Väderkvarnar, stampkvarnar, mjölkvarnar, sågkvarnar, handkvarnar, skvaltkvarnar - -

Malax socken

5

Malax, vid Bottenhavets strand knappt två mil söder om Vasa, omfattar en areal av 259,7 kvkm (utom vattnen) och gränsar till Solv, Laihela, Jurva, Pörtom, Petalax, Bergö och Replot socknar. Skärgården sträcker sig ända ut mot mitten av Bottenhavet, där gränsen omsluter det med hemska minnen och sägner omspunna Kirkegårdsskäret (Storskäret). Tillsammans med Solv, Pörtom, Petalax och Bergö bildar Malax ett kronolänsmansdistrikt och ett tingslag under Korsholms härad och Närpes domsaga.

Malax har en folkmängd på c:a 5,400 personer, av vilka något över ett tusental äro borta, främst såsom emigranter i U.S.A och Kanada. Av invånarantalet är 200 finsktalande, övriga svenskar. Finnarna ha särskilt under det senaste kvartseket inflyttat, antingen samtidigt med propsflottningarna i vårtider eller också såsom direkta hemmansköpare. Befolkningstätheten är nu 20,2 per kvkm.

Socknens stiftelsebrev är daterat den 9 oktober 1607. Dittills hade Malax utgjort en del av Mustasaari (nuv. Korsholm) socken.

Huru länge Malax varit bebott kan väl aldrig med bestämdhet fastslås. De arkeologiska forskningarna ha emellertid gett vid handen, att en bosättning troligen funnits redan för 1,500 år tillbaka i tiden. Det har nämligen antagits, att en del av de många gravkumlen på orten härstamma från 400-500 e. Kr. De funna föremålen i gravarna ge stöd åt detta antagande. Vid tiden för Kristi födelse svallade nog säkert havet över det nuvarande Malax, såvida inte vetenskapsmännen misstagit sig i sina uppfattningar om landhöjningen i dessa trakter under tidernas lopp. Hur som helst, så torde enligt fornlämningarna och i betraktande till platsernas läge, Junkarsbränno och Kråkbacka i Övermalax samt Bränno i Yttermalax först ha höjt sig ur havet och blivit de tidigast bebodda platserna.

Att en del av den befolkning som nu bor och lever i Malax härstammar från de första bebyggarna i socknen är väl antagligt; varifrån de senare inflyttningarna gjorts, är en så knepig fråga, att något tillförlitligt och bestämt svar icke kunnat frambringas. Lantmätaren Erik Klingius, som år 1767 författade en "Historisk Beskrifning öfver Malax", anser det mycket sannolikt, att folk från motsatta sidan av Bottenhavet skulle ha inflyttat. Han hade funnit mångt och mycket i malaxbornas språk och seder, som talade för, att folket här hade någonting intimt med folket på andra sidan havet.

Om den första bosättningen förtäljer en sägen, att den första bebyggaren i Övermalax skulle ha bott vid åstranden i närheten av den nuvarande "stobron", medan den första bebyggaren i Yttermalax slagit sig ned vid "Tomosas". De två visste inte av varandra, förrän en dag, då bebyggaren vid Tomosas observerade några träskvettar som kommo flytande ned längs ån. Tomosas-karlen grep till yxan och begav sig ut på spaning efter inkräktaren längre upp längs ån. Men samtidigt hade även bebyggaren i Övermalax begett sig i väg med yxan på axeln ned längs ån. De båda möttes, men befunno sig på var sin sida om ån. Gräl om boplatserna

uppstod och slutade med att de slängde yxorna mot varandra. Ån var emellertid för bred, och yxorna föllo i vattnet i en damm, som sålunda nu fick namnet Yxforsen.

Gränsen mellan de båda grannarna, bestämdes det, skulle gå just på samma plats. Där blev alltså en gräns mellan

Över- och Yttermalax.

Malax socken, som löper på båda sidorna om Malax å, indelas om man får tro säggen, sedan denna dag i tvenne byar. Kanske har indelningen också verkställts vid något annat tillfälle, som dessvärre glömts.

Över- och Yttermalax omfatta en mängd gränder och backor. I Övermalax finnas sålunda Havrasgränden, Viasgränden, Knösgränden, Mickasgränden, Päriss (Perjus-)gränden och Paxalgränden. Paxalgränden var före storskiftesregleringen och utflyttningarna så tätt befolkat och bebyggt, att man långa sträckor kunde promenera från gård till gård på hustaken. Den tiden kallades den gränden Chicago, en benämning som man visste av långt utom hembygdens gränser. – Bland backorna äro Kråkbacka, Simusbacka, Nymansbacka, Nämndesbacka, Kackurabacka, Röjbacka, Smulterbacka. (Smultronbacke omtalas som första gård.)

Att gårdarna placerat sig i gränder, är någonting säreget. Ett annat säreget namn på boplatser i Övermalax är "sölo" (med tjockt malax-l.). T. ex. Hallonsölo, Ormsölo, Svartsölo m. fl.

I Yttermalax finns det mindre av gränder. Själva byn är också mycket mindre än den tidigare nämnda. Här talar man i stället mycket om "gååla" (gårdarna): Mattlarsgååla, Svennasgååla, Tuvasgååla m. fl. Köpingsgränden är den enda gränden. Klockarbacken, Kopparbyn, Bränno, Börängen äro boplatser i Yttermalax. Börängen har bebyggt sedan storskiftesregleringen.

I socknens utkanter finnas Storsjön, Långmossa, Ribäcken, Långåminne (vilka tidigare varit fäbodplatser men efter hand bebyggt), Heleneholmen, Kalmossa, Granholma, Majors, Öjna m. fl. boplatser. Längst ute mot sjön ligga Åminne-gårdarna med den vackra, med sägner omsusade Åminneborg, en f. d. officersbyggnad, köpmanshus, tingsgård. Gården har någonting av herrgårdsstil över sig.

Naturen.

För främlingen, som från nya postvägen vid Långåminne viker av åt Övermalax längs den s. k. Tattarvägen, ter sig landet inte så synnerligt tilltalande. Det är en vid slätt som utbreder sig till höger och vänster rakt fram. Bort över de med gråa gärdesgårdar överkorsade ängsmarkerna skymtar en och annan rödmålad gård. Är det sommar, då ängen står i blomning och då fonden till sidorna, skogen, är mer grön än annars, kan den vida slätten anses storartad; är det däremot vinter, så blåser en bitande kall vind vanligtvis främlingen åt ansiktet, och då ser inte slätten heller vidare inbjudande ut. Ute på Tattarvägen blåser det alltid "kalla nordan", påstår malaxbon, det må sedan blåsa från vilket väderstreck som helst.

Ju längre man kommer in åt Malax, där landsvägen löper genom ådalen, dess större omväxling bjuder landet. Någon fager natur är det emellertid inte. Inga höga backar finnas, inga djupa dalar och ingen vacker insjö. Men de små kullarna på ömse sidorna av ådalen, skogen strax invid kullarna och de rödmålade stugorna spridda åt alla håll, de giva visst en smula omväxling. Ofärgade stugor, vilka i sin gråa enformighet liksom slutit förbund med gärdesgårdarna, ger däremot bilden ett trist inslag.

Nalkas man socknen från Yttermalaxsidan, så är naturen, om inte precis storartad, så åtminstone mer tilltalande än ute vid Tattarvägen. Gårdarna äro i stort sett välvårdade, med små trädgårdstjappar intill. I Övermalax har även under de senare åren ett uppsving härvidlag märkts.

Malax är i övrigt ett äkta österbottniskt slättland med dels bördiga åkrar och ängar, dels sumpiga mossar och mossodlingar, relativt tätt bebyggda byar och ödsliga skogsmarker. Ett par större träsk i utmarkerna giva bilden av insjö, ehuru insjöar i dessas bemärkelse saknas. Majorsträsket på gränsen till Petalax är det största och fagreste. Där brukar man t. o. m. idka fiske ibland. Dit bruka ungdomarna fara på sommarnattsutfärder. En annan vacker trakt är Storsjön, där emellertid träsket höjt sig under det gångna århundradet så högt, att det för närvarande består endast av gungfly omväxlande med hårdare mossor. Degerträsk, Haikneträsk och Långörsjön ha även delvis uttorkat.

Ån, som genomflyter socknen, är i sin största bredd 28 m. Ett tiotal forsar giva tydligt vid handen, att ån sprängts fram även genom bergsklackar och gruslager. Under sommaren och i synnerhet sensommaren är ån mycket vattenfattig, men sent på hösten och vid islossningarna flödar vattnet över bräddarna. Malax å mottager Helgeån, Långån, Ribäcken, Fallbäcken, Anikorpbäcken, Töckmobäcken och Börängsbäcken, vilka vattendrag upptaga vattnen från utmarkerna.

Skärgården nämnes såsom en yttre och en inre. Den inre är rik. På båda sidorna om Stenskärsfjärden ligga Söderskär, Mattskär, Trutören, Svartgrund, Ahlskär, Bastskär, Norrskär m. fl. Långt ute i havet ligga, norr om Bergö, Svartbådan, Lillsanden, Ljusskär, Skvättan, Storskär m. fl. Det sistnämnda, Storskär, eller som det förr kallades, Kirkegårdsskäret, ligger ”som en julle” långt ute i havet och var redan på Gustaf Wasas tid känt som fiskeläge. (Hem och Hembygd V. 1927)

Inre och yttre skärgårdarna delas genom ett brett sund, Gloppet, där man med ”malaxbåten” på väg till Vasa brukar gunga och mata abborrar när det stormar.

Näringarna.

Malaxbon lever huvudsakligast av jordbruk och fiske. (Som en näring härrörande sig till jordbruket, ingår även boskapsskötsel.) Dessutom är det, i synnerhet i Yttermalax där den odlade arealen på hemmanen är mindre än i Övermalax, slöjden som ger levebrödet. Malaxmöblerna äro av gammalt kända i Vasatrakten. Det händer inte heller ett enda marknadstillfälle, att malaxbon skulle hålla sig borta med sina ”ekfärgade” och brunbetsade möbler från Vasa torg.

Fiske bedrivs endast av befolkningen vid havsstranden och ute i skärgården.

Med sin mjölk och sina potätor far malaxbon, numera mest per lastbil, men ännu för något år sedan mest med häst och kärra den 4 mil långa vägen till Vasa. Torget i Brändö (förstad i Vasa) kallas också "Malaxtorget". En stor del malaxbor har rest med sina produkter per båt till Vasa, men sedan biltrafiken öppnades, har båten icke längre nödig anslutning för att kunna fortsätta.

Någon industriort är inte Malax. En ångsåg ute vid Åminne, en i Kråkbacka och en mängd sågar drivna med råoljemotorer finnas. På Vitmossen i Övermalax finnes en torvströfabrik, som emellertid icke varit i verksamhet under de senaste åren. Ett andelsmejeri och ett privat mejeri finnas vid åstranden på gränsen mellan Ytter- och Övermalax. En limonadfabrik i Yttermalax samt ett par "vattenkvarnar" längs åstränderna såväl i Över- som Yttermalax finnas. Sedan år 1922 har elektrisk belysning blivit införd. Ett par snickerier bedrivs även med elektricitet.

I Yttermalax odlas trädgårdsväxter, särskilt jordgubbar, allmänt till avsalu.

I Övermalax, där stora ängar skänka rikliga höskördar, synas om somrarna stora rågfält och potatisåkrar. Under de senare åren ha de skilda hemmanslägenheterna styckats. Sedan emigrationen till Amerika så gott som omöjliggjorts, ha, allteftersom de unga uppnått mogen ålder, kraven på "den egna torvan" gjort sig gällande. Där det varit många om kravet, har hemmanet styckats i oroväckande små delar, så små, att en familj omöjligt kunnat livnära sig enbart från sin jordlott. Komma sålunda hemmansklyvningarna att fortsättas liksom under de senaste åren, så blir sagan om hemmanet snart slut i Malax. Då kommer blott parceller att återstå, vilket icke skulle vara så synnerligt lyckligt för vare sig den enskilde eller samhället.

Fäboddriften.

Ännu för något tiotal år sedan blomstrade fäbodlivet i Malax. Boskapen fördes till de avlägsna betesmarkerna och skogarna om somrarna. Där voro uppförda fäbodstugor, fem à åtta i närheten av varandra, och små fähus. I fäbodarna var det de unga flickorna och gamla kvinnor som vallade boskapen, mjölkade korna, silade fil i stor träbunkar och kärnade smör. Smöret sändes hem till gårdarna, varifrån det sedan fördes till Vasa torg.

Dylika fäbodställen finnas numera blott ett fåtal. Kolnebacka och Köro fäbodar i Övermalax ha så gott som helt och hållet upphört och bortflyttats, i synnerhet sedan en våldsam skogseld rasade där i augusti 1917. I Rösale och Limossa (Övermalax) finnas några fäbodar kvar. Holsterbacken och Söderfjärdsbacken i Yttermalax ha ägt sina fäbodar, men även där har driften helt eller delvis upphört.

Det verkställda storskiftet gav det första dråpslaget åt fäboddriften, och när bönderna därtill förbjödo allt bete i skogsmarkerna för skogsvårdens skull, så sattes därmed en damm för vidare fäbodverksamhet. Från Limossa har en fäbod räddats undan till Fölisöns friluftsmuseum i Helsingfors. Det vore önskvärt, att även någon av de gamla fäbodstugorna i Malax lämnades kvar på sin plats i sitt ursprungliga skick.

Om än fäbodlivet upphört, skall man likväl inte så snart glömma de soliga sommarkdagarna vid fäbodarna. Livet vid ett fäbodställe hade någonting fritt, enkelt och romantiskt över sig.

Kommunalt, institutioner m. m.

Kommunalnämndsordförande i Malax är sedan ett tiotal år tillbaka bonden Hugo Staaf, som jämväl är fattigvårdsnämndens ordförande. Särskild kommunalsekreterare finnes icke.

Kommunalfullmäktige räkna 17 medlemmar. Dess ordförande är nämndeman Gustaf Klockars. Under innevarande år har anställts extra protokollist att föra diskussionsprotokoll vid sammanträden. Extra protokollist är Torsten Lindgård.

Gemensamt med Solv och Petalax har Malax kommunalläkare, för vilken bostad i två våningar uppfördes förlidet år. Tvenne sjuksköterskor äro anställda i kommunen. Den ena speciellt för tuberkulösa samt för skolorna.

Ett kommunalhem, i vilket Malax äger 3, Solv 2 och Petalax 1 del, uppfördes i Malax år 1907. Kommunallet är dels för de fattiga, dels för självbetalande åldriga personer. Ett stycke från kommunallet är en särskild avdelning för sinnessjuka. Kommunallets föreståndare är hr Edv. Öhman.

Av högre folkskolor finnas 8 svenska och 1 finsk. Den äldsta folkskolan, Köpings i Yttermalax, öppnades den 2 okt. 1881, och har sålunda nyss firat 50-årsjubileum. Lägre folkskolornas antal är 7 (därtill 3 reducerade folkskolor, vilka medtogos i föregående talet). Långmossa reducerade skola arbetar i hyrd lokal, för de övriga skolorna äro lokaler uppförda och inredda.

Skolnämndens ordförande är läraren Georg Nylund.

Ett kooperativt andelslag, Malax handelslag m. b. t., grundlades år 1916. Har för närvarande tre butiker. Handelslagets första föreståndare var Oskar Frantz från Närpes; nuvarande föreståndaren är Ivar Mitts, Malax.

Av andelslagen finnas dessutom 1 torvströandelslag, 14 tröskverksandelslag och 2 såg- och kvarnandelslag.

Malax Sparbank stiftades på lantmannagilletts initiativ år 1903. Grundplåten var då 1,000 mk. Kamrer är folkskolläraren M. Mattlar.

Hösten 1900 blev Malax lantmannagille bildat. Detta tog sedermera initiativ till andelsmejeriet, handelslaget, torvströandelslaget m. fl. institutioner.

En understödsförening för förolyckade hästar finnes, och en brandstods-förening för Malax m. fl. institutioner.

En lokalavdelning av Svenska folkpartiet bildades i kommunen på hösten 1906. Någon politisk organisation i övrigt, varken av bondeförbund, allmogeförbund eller socialdemokratisk förening finnes icke.

År 1901 stiftades Malax baptistförsamling och uppförde samma år ett hus åt sig i Yttermalax på en av Karolina Klockars skänkt tomt. För närvarande bygger baptistförsamlingen ett bönehus även i Övermalax, Havrasgränden. Evangeliska lutherska bönehuset i närheten av prostgården uppfördes år 1904.

Utom de nämnda sammanslutningarna finnas följande föreningar: 1 nykterhetsförening, 1 I.O.G.T.-loge, 2 Marthaföreningar, 2 svenska ungdomsföreningar, 1 finsk ungdomsförening, 1 kristlig ungdomsförening, 1 folkhögskoleförening, skyddskår och Lotta Svärd-förening.

Postgången mellan Toby station och Malax postexpedition är daglig, d. v. s. varje dag förutom söndagar. Från postexpeditionen är en lantbrevbärlinje ända ut till Långåminne, varför postförbindelsen varje dag är genom hela Malax på bästa sätt ordnad.

Gästgiverier finnas 2: det ena i Köpingsgränden, Yttermalax, det andra vid Helenelund, på gränsen till Solv.

Fyra busslinjer finnas. År 1923 började Herrgård och Bonn trafikera linjen Petalax – Yttermalax – Övermalax – Toby – Vasa med en efter nuvarande förhållanden rätt så primitiv buss. Då var bussen bra. Numera trafikera nämnda chaufförer med två bussar, av vilka den ena är av märket Selden och för övrigt den största på linjen. Chaufför Lidman från Petalax insatte på samma linje några år efter Herrgård, en omnibuss. På linjen Kråkbacka–Havras–Kyrkobyn–Vias–Paxal–Långåminne–Toby–Vasa trafikerar chaufför Henrik Stoor. Dessutom trafikerar Korsnäsbusserna genom Yttermalax och Solv till och från Vasa. Busstrafiken upprätthålles alla vardagar året igenom.

Telefonlinjen till Vasa öppnades den 1 juli 1896. Telefoncentral i Havrasgränden. Disponent för Malax Telefon A/B. är lärar Uno Maans.

”Hedersmän”.

Bland nu levande personer, som i detta sammanhang särskilt gjort sig förtjänta av ett omnämnande, må nämnas några.

Kommunalrådet Johannes Klockars har ingraverat sitt namn i Malax sockens minnesbok djupare än någon annan. År 1888 var han den, som väckte ungdomen därigenom, att han tog initiativet och var med och stiftade den första ungdomsföreningen i Malax, ja, i hela Svensk-Finland. Hans uppsatser och skrifter om Malax ha lästs vida kring. Genom dem har många lärt sig älska hembygden. Hans nyligen utgivna bok om Malax är ett dokument till nutid och kommande släkten, upphämtade skatter från svunna tider till ett släkte som ännu ”visar förmåga att glömma”.

Folkskolläraren M. Mattlar har för Övermalax-ungdomarnas vidkommande röjt väg mera än någon annan. När Malax ungdomsförening bildades tänkte man, att den skulle kunna samla ungdomen från hela Malax. Men det visade sig snart, att den ojämförligt större delen av ungdomen i kommunen, den som fanns i Övermalax, icke drogs med i den redan bildade föreningen. Läraren Mattlar tog då initiativ till att en ungdomsförening också i Övermalax stiftades. År 1914 på våren stiftades föreningen. Hr Mattlar blev dess första ordförande och hölls kvar under de första åtta åren, ända tills föreningen fått sin egen lokal uppförd och invigd.

Såsom bankkamrer, fullmäktigeordförande och folkskollärare har han varit omtyckt. (Han har visserligen luggat undertecknad då jag i tiden satt på skolbänken, men det glömde jag vid hans historietimmar.)

Orgelnisten M. Hagberg, brandstodsföreningens verkställande direktör, tog i tiden initiativ till att en slöjdskola öppnades i Malax. Han startade och ledde en sångkör under långa tider och har annars hunnit vara med litet varstans.

Kyrkan. Åminneborg. Forngravar.

I denna beskrivning över Malax skulle ännu mycket bort medtagas. Statistiker, data om märkligare händelser, kommunalförvaltningen o. s. v., men vi ha redan hunnit så långt, att utrymmet börjar tryta. Det följande måste sålunda fattas kort.

Kyrkan, belägen uppe på en backe på södra sidan av ån, mittemot prostgården, är byggmästaren Henrik Kuorikoskis verk. Kyrkan uppfördes år 1829, reparerades och målades åren 1896, 1912 och 1927. Altartavlan är målad av fru Alexandra Soltin år 1881 och föreställer Kristi himmelfärd. Orgeln 14 pipig och byggd av J. A. Zachariassen, insattes år 1875. Under de senaste månaderna har centralvärme installerats i kyrkan. Alldeles intill kyrkan, som är en korskyrka med platser för c:a 1,200 personer, befinner sig begravningsplatsen, under de senaste åren planerad. En ny begravningsplats invigdes i augusti 1929 å Grävna område vid Börängen i Yttermalax.

Församlingens tidigare kyrkor ha stått mitt emot den nuvarande på andra sidan ån. (Åtminstone den kyrka som revs vid uppförandet av den nya.) Gamla begravningsplatsen är alldeles intill landsvägen. Endast en gravvård bär numera vittne om, att platsen där är en kyrkogård från svunna dar.

Åminneborg gamla herrgård har liksom alla andra gårdar sin egen historia. Gården ligger ute vid Åminne, ett kort stycke från havet, och synes med sin vita fasad långt dit ut. Åminneborg skattelägenhet har år 1686 ägts av sockneadjunkten Tomas Arenius och hans maka. Bönderna skänkte honom lägenheten. Vid hans död 1692 utvidgade änkan Anna Kalm stället till 1/2 mantals lägenhet. Under stora ofredens dagar innehades lägenheten av sockenskrivaren Henrik Rönnholm. Sockneadjunkten Johan Stenbäck, som innehade lägenheten till år 1776, sålde den åt handlanden Bladh i Vasa. År 1793 var det en fänrik som ägde stället, en Karl Edman, som sedermera fick kaptensgrad. Det är sannolikt denne kapten Edman som låtit uppföra den nuvarande gårdens stora huvudbyggnad. Efter denne har gården ägts av en

brukspatron Wasastjerna, en häradshövding Matias Johan Calonius och en godsägare Lorenzo von Numers. År 1874 inköpte lantbrukaren Isak Holm gården och överlät den sedermera åt sin son Johan Wilhelm Åminneborg. Numera har gården parcellerats, varför sagan i stort sett kan anses slut beträffande denna gård. Åminneborg inrymde under en lång följd av år tingslagets tingssal samt domarens bostad.

För närvarande torde Åminneborg vara till salu.

Forngravar eller s. k. jätterösen finnas ovanligt många i Malax. Minst ett hundratal torde vara påträffade. Av dessa kunna ungefär 1/3 hänföras till Yttermalax och de övriga 2/3 till Övermalax. Gravarna finnas bl. a. vid Svartsölo, Langerskogen, Junkarbränno, Fälisbränno (Gyttjehagabacken), och Kråkbacka i Övermalax, samt vid Holsterbacken, Forsbacken och Langholmsbacken i Yttermalax. Ett flertal gravar ha redan blivit undersökta och givit goda fynd.

Ute på Storskär, eller Kirkegårdsskäret, finnes en begravningsplats, kring vilken en mur av stenar uppförts. Inne på platsen finnas 8 stenhögar, som antages ha givit fäste för gravkors. En sägen förtäljer, att begravningsplatsen har blivit invigd av biskop Arvid Kurk. Säggen förtäljer vidare, att det var Kurks ”döttrar” som omkommit och begravats där ute. – Ett stycke från begravningsplatsen finnes en s. k. jungfrudans, samt ruiner av fiskarkojor längre ut.

När höststormarna vina och havet dånar kring det steniga Storskär, vill just ingen vara där ute. Det är så omspunnet av hemska sägner, detta Kirkegårdsskär, att det även i en nutid är kusligt att vistas där ute, alltför kusligt för att någon skulle vilja bosätta sig där. Men fiskaren, som är van vid höststormar, mörker och havets då, han söker sig stundom dit ut, trives gott där och njuter av att gå där allena.

Adam Namnlös

Bildtexter sidan 5:

Uppre till vänster Övermalax sett från Smultronbacka till höger slättbygd i Övermalax. Invid Malax kyrka, uppförd år 1829. Under Åminneborgs herrgård i Yttermalax.

Kommunalrådet Johannes Klockars. Läraren M. Mattlar. Komm.nämndsordf. Hugo Staaf.

Gravkummel. Gyttjehagabacken.

Gammal kvarn vid Långforsen.

Rössle, fäbodställe, Övermalax.

Bildtexter sidan 6:

Malax ostmejeri.

Malax Andelsmejeri.

Bygdegården, Malax U. F:s hus i Yttermalax.

Övermalax U. F:s hus.

Köpings folkskola, 50 år gammal.

Kommunalhemmet.

Malax Handelslags huvudaffär.

(Malax 2)Österbottningen torsdag 13 april 1933

(Malax cykelutfärd1913) Kommunalbladet 1943 s. 8

Ett barndomsminne från Malax.

6

Mina tidigaste minnen från Malax har jag från barnåren, då jag en vacker lördagsafton följde en av mina barndomsbekanta till hans hem i Viasgränd.

Vi färdades på cykel. Det var högsommar och mycket att se för den som förut inte varit utom hemsocknens gränser. I kvällningen passerade vi byarna i Solv o. kommo in i Malax-skogen. Vi hade startat den i vårt tycke långa resan i en by i södra Korsholm, där undertecknad hade sitt hem. Jag minns, att drängpojken från Malax berättade, att de i hans hemsocken brukade kalla byarna i södra Korsholm Lillamerika. Vad som kunde ha gett anledning till denna benämning, vet jag inte. Möjligen kunde namngivningen bero därpå, att en hel mängd unga pojkar och flickor den tiden årligen togo tjänst som drängar, dagkarlar och tjänarinnor i dessa byar. Någon amerikansk avlöning som skulle rättfärdiga namnet, hade de väl inte. Kanske erhöles de någon mark mera i året än i hemkommunen, ty naturen är måhända något givmildare i Toby ådal än i Malax. Och så äro hemmanen här större och behovet av arbetskraft därför även större. Alltnog, vi kommo från Lillamerika och kände oss som riktiga amerikanare, då vi för lösa pedaler rände ner i Malax ådal, som för malaxpojken nu var detsamma som ”gamla landet” för emigranterna i det stora landet i väster.

Jag har många gånger senare kommit ihåg denna min första långresa och de tankebanor våra pojkhjärnor då följde. Vi trodde oss komma från en förnämligare bygd, en rikare nejd – åtminstone ställde vi namnet Lillamerika i samband med någonting som skulle vara större och rikare än Malax, och därför svälde hjärtat i bröstet på oss, då vi tyckte oss märka att jämnåriga malaxpojkar avundsjukt sneglade på våra storsocknenummerbrickor på velocipederna. (Det var nämligen i den tiden, då det ryska påbudet föreskrev, att socknenamnet även skulle finnas utsatt på nummerplåtarna) Mustasari – Korsholm hette då ännu så – det var något det. Vid sidan av det namnet förbleknade alla andra by- och sockennamn i världen. För oss två fanns nu inte så mycket av den korsholmska härligheten att

sola oss i, men blotta storsockennamnet var i den åldern nog för att vi skulle tro bra mycket om oss. Och varför skulle inte dylika tankar kunna uppstå i två pojkhjärnor, när mångenstädes lärda män och hela nationer både förr och nu som axiom fastslagit tron på den egna rasens, det egna folkets förträffliga egenskaper vid jämförelse med andra raser och folk.

Då vi cyklade längs ådalen i Malax, spred kvällssolen ett betagande sken över åkrarna vid vägen. Myggorna dansade polkett över vattenspegeln i ån och storpojknas väg ledde till hjärtevännernas flickkamrar. Som två förgyllda lergökar styrde vi två in våra korsholmscyklar i ett bytåg. Där bröstade vi oss invärtes och voro noga om, att de nya och glänsande sockenplåtarna skulle synas. Vi kommo ju från Lillamerika, vet jag.

Senare i livet har jag mången gång haft roligt åt de två pojkarnas inbillningar.

Vår resa till Malax blev i alla fall lyckad. Vi omhuldades av snälla människor med mat och kaffe i myckenhet och bekantade oss med bygdens jämnåriga pojkar.

Den bild av Malax, som jag sedan dess bevarat i minnet, har varit en vacker tavla över både bygd och folk, en tavla vid vilken upprepade senare besök alltmer vunnit i färg och skönhet. Jag minns i synnerhet en dag för något år sedan, då jag stod uppe på åsen i Vias och lät blicken glida över dalen och slätten mot Havrasgränd. Det var ett underbart vackert panorama, som upprullades för blicken. Den vyn skulle anstå en målares pensel. Under årens lopp har jag ofta besökt Malax och rest genom orten från Långåminne till Åminne och även på annan led och alltid har socknen varit lika vacker, folket lika gemytligt. Det är kanske inte bara en tillfällighet att t. ex. landets första ungdomsförening bildades i Malax. Johannes Klockars, som tog initiativet till densamma, var en son av sin bygd. Senare ha många framstående ungdomsledare fortsatt i hans fotspår. I Övermalax minns vi, för att nämna en, Torsten Lindgård, som alltfortfarande verkar för ungdomen i våra bygder.

Det brukar heta, att det första intrycket man får av en person är det sannaste. Och om man om en ort och dess befolkning kan tillämpa samma ord, så har den vackra bild av Malax en korsholmspojke för första gång såg för 30 år sedan visat sig bestå genom åren.

Peder.

Malaxhändelser Hufvudstadsbladet, lördag 10 september 1932 s. 4

Från Svenskbygden (vinjett)

Från Malax.

7

Malax. Torsdag.

Stöld. I går natt, medan sunnanvinden tjöt och höstmörkret ruvade tungt över bygden, förövades en stöld hos en bonde i Övermalax. Från ett olåst redskapslider bortstals därvid en

praktig damcykel, utan att tjuvarna lämnade det ringaste spår efter sig. Stölden anmäldes visserligen till polisen så snart upptäckten gjordes på morgonen, men tills vidare har inte heller polisen lyckats finna något spår att hålla sig till.

Detta är den första stölden för i höst. Egendomligt nog motser man allmänt på orten, att den innevarande mörka årstiden skall bliva rik på dylika händelser. Sannolikt förmodas detta därför, att så många ”knapphandlare” och arbetslösa uppenbarat sig i gårdarna under den senaste tiden.

20,000 mk lockar. I slutet av senaste vecka utspreds i byarna ett rykte som visste förtälja, att Eerolainen vistades i Malax och att han försökte dölja sin verkliga person genom att gå omkring och sälja blyertspennor. Ryktet spred sig hastigt, och visst hade man litet varstans sett den ifrågavarande mannen. Han var verkligen litet snyggare klädd än övriga gårdfarihandlare, och vem garanterade sedan resten, i synnerhet då mannen syntes vara i den efterspanades ålder. Och så var det en gammal man som löpte i väg till kronolänsmanskontoret och berättade. – Men man misstog sig, och 20,000 markorna gled ur händerna.

Dyra gårdstomter. Senaste fredag inköpte Övermalax bönehusstyrelse tomt för det nya bönehuset i Övermalax. Tomten hade utsetts såsom lämplig på åstranden invid stora åbron, och jordägaren var även villig att avyttra ett litet område, men för inte mindre än 2,000 mk per kappland. (C:a 115,000 mk per hektar!) Priset ansågs dock av köparna mer än lovligt högt, varför man sökte sig tomt på andra sidan ån, ett stycke närmare landsvägen. Efter mycket om och men fick man där köpa ett 6 ½ kappland stort jordområde för 6,000 mark. – Det lönar sig synbarligen att vara jordägare ännu!

De gamla kvarnarna vid Långforsen i Yttermalax, vilka stått där med sina brutna tak i sekellånga tider och börjat te sig allt mer lämpliga för ett friluftsmuseum, synas nu få vika för nyare och modernare kvarninsträttningar. Den ena har numera rivits och återuppbyggts. I stället för de stora och imponerande vattenhjulen, som tidigare drivit kvarnverken, anlägges nu turbin och ändamålsenligare konstruktioner.

Annars ha dessa mjölkvarnar längs Malax å, vilka en gång i tiden uppgick till flera tiotal, och i vilka man enligt lantmätaren Klingius (på 1760-talet) kunde mala ”ända till 6-7 tunnor råg i dygnet”, allt eftersom åren gått börjat bortrivras och försvinna. I Övermalax ha samtliga av de gamla kvarnarna bortrivits och blott de kvarlämnade stenhögarna och kvarnstenarna utvisa, var förfäderna malat sin säd. Ett borde dock ortsborna göra medan tillfälle finnes: lägga beslag på en av de få kvarstående vattenkvarnarna för ett framtida friluftsmuseums räkning.

Adam Namnlös

Ungdomsföreningarna inför 50-årsminnet.

8

En ljus syn på utvecklingen.

(porträttbild på Rob. Mattlar.)

Det brukar vara vanligt att blicka tillbaka och anteckna eventuella resultat samt att se framåt och göra eventuella föresatser, när man står inför en milstolpe.

Många frågor kunna framställas även med anledning av ungdomsrörelsens jubileum. Ha ungdomsföreningarna haft någon egentlig betydelse i bygdens liv och dess utveckling, ha de infriat någon av de förhoppningar man fäste vid dem för femtio år sedan, kan man hoppas någonting av dessa föreningar för framtiden, och är det nödvändigt att de existera i fortsättningen?

Svaren kunna givas olika. Naturligtvis finns det även i våra dagar de, som äro redo att besvara alla de nämnda frågorna med ett kärvt nej. Man håller fast vid uppfattningen från 1888, sådan den tog sig uttryck bland antagonisterna, att ungdomsföreningen är en dansförening och att dansföreningar inte fylla något behov. Därmed jämt. – Men de allra flesta, och i synnerhet de, som i någon mån intresserat sig för ungdomsföreningarnas arbete, finna nog utrett, att föreningarna haft en stor betydelse för bygdens utveckling och förkovran, de ha i stort sett infriat förhoppningarna man fäst vid dem, och de ha sin stora uppgift nu, som för femtio år tillbaka. –

För att få fram några synpunkter på frågan om ungdomsföreningarna och deras utvecklingsmöjligheter, ha vi vänt oss till hr Robert Mattlar i Malax med anhållan om ett uttalande. Under den senaste tiden har han haft gott om tillfällen att studera ungdomsföreningen, dess sätt att verka och dess betydelse för bygdens ungdom. Detta kan man fastslå, när man läser den bok om Malax ungdomsförening han enligt uppdrag utarbetat.

– Skall jag ge något uttalande, så måste detta ske med anledning av den historik jag nyss klarat ifrån mig, förklarar intervjuobjektet. Mot denna bakgrund anser jag mig kunna ge några påminnelser, ett uttalande, om man så vill kalla det.

Man har anledning att se ljust på utvecklingen inom ungdomsföreningen – vi få väl anse ungdomsföreningarna över huvud taget – den har gått framåt och utvecklar sig fortfarande i gynnsam riktning. När man ser tillbaka på verksamheten för 40-50 år sedan, så finner man, att arbetsuppgifterna inom föreningen då i regel togs och klarades av ordföranden och styrelsen. Nu fördelas uppgifterna bättre. Ordföranden är inte mera ensam i sådan grad som förr. Och det är en sak, som varje ungdomsförening borde vinnlägga sig om: att fördela arbetsbördan så långt möjligt är. Ordföranden är bäst, då han endast är ”regissör”, om man får använda den benämningen i detta sammanhang. För att uppehålla trevnaden, måste det alltid uttänkas nya uppgifter och nya områden att arbeta på. Det är på trevnaden i föreningen det beror, om medlemmarna skall kunna finna sig till rätta eller ej.

Och så borde föreningarna inte sätta sig i alltför stora skulder. Det är klart, att det erfordras ungdomshus och att dessa hus kosta pengar, men allt måste tas så småningom och med försiktighet. Blir en förening alltför skuldbelastad, så är detta oftast liktydigt med att föreningens medlemsvård oerhört kommer att försummas. Föreningen blir då mera en industri – nöjesindustri – än en kulturhård. Det vill tyvärr ofta bli så, att ekonomin tvingar föreningen att arbeta mera såsom ett ekonomiskt företag än som en kulturförening.

För övrigt klagas det ibland ganska allmänt, att det dansas för mycket i ungdomsföreningarna. Men vi måste komma ihåg, att landsbygdsungdomens nöjesbehov är absolut berättigat och att det är ett sådant behov som måste tillgodoses. Det är annat med ungdomen i städerna, den har sina givna samlingsplatser och nöjen om det är en eller annan tid på året.

Landsbygdsungdomen måste själv söka sin samlingsplats och sina nöjen.

Ungdomsföreningarna bör se till, att de kunna tillgodose det förefintliga nöjesbehovet, givetvis under värdighetens, anständighetens och lagliga former. Den styrelse, som inte vill följa med utvecklingen i denna del, är inte sin uppgift vuxen.

– Det är inte sagt, att dansen skall dominera, allt bör avvägas i lämpliga proportioner. Framsynt arrangerat, skall det nog finnas rum även för annat trevligt än bara dans.

Beträffande den nu så aktuella frågan om politiken och ungdomsföreningarna är jag nog av den bestämda uppfattningen, att ungdomsföreningarna icke borde låta engagera sig för något särskilt politiskt parti. Detta utesluter dock inte, att föreningarna ha rätt att sprida politisk och medborgerlig kunskap samt att verka för svenskhetens bevarande. Den politiska upplysningen och arbetet för modersmålet bör ungdomsföreningarna vinnlägga sig om.

Nära sammanhängande med denna fråga är frågan om väckandet av en fosterländsk anda inom föreningarna. På det området, synes det mig, ha föreningarna blivit något för likgiltiga på många håll. Föreningarnas inställning till fosterlandet är något, som styrelserna borde framlägga inför medlemmarna, och den fosterländska tanken borde oftare komma till uttryck i de program, som utföras på föreningarnas möten och fester.

Och slutligen ännu en viktig sak för föreningarna: varje ungdomsförening bör vakta sina äldre medlemmar som guld. Man måste så begå, att man inom föreningarna har de äldres förståelse och välvilliga intresse att räkna med. Därför borde varje ungdomsförening minst ett par gånger om året bjuda dessa äldre medlemmar och vänner till samkväm. Vid samkvämen skulle inte allenast underhållningsprogram bjudas; där skulle föreningen framför allt framlägga sin ställning, sina bekymmer och förhoppningar. Allt vad som berörde föreningens verksamhet, ekonomi såväl som annat, skulle relateras på samkvämen, så att de äldre alltid ägde en inblick i föreningens angelägenheter.

För övrigt tror jag, att våra ungdomsföreningar komma att verka mycket till en god utveckling i bygderna även under kommande tider.

(Malax Ungdomsrörelsen) Vasabladet lördagen den 2 juli 1938, sidorna 5 och 6

Malaxbygden – den finlandssvenska ungdomsrörelsens urhem och stamort.

9

I dag och i morgon firas i Malax ett märkligt jubileum.

Femtio år är gångna sedan den dag, då studeranden Johannes Klockars, orgelnisten Mikael Hagberg, folkskolläraren Mårten Storlund, handlanden Johan Ahlbäck samt bönderna Erik Mattlar och Matts Fogde jämte ett par tiotal andra malaxbor bildade Malax ungdomsförening, den första ungdomsföreningen på svenskt håll i vårt land. Det var en dansförening, som bildades, påstod antagonisterna då för tiden. Det var djävulen, som drev sitt spel, sade någon. Begabbare och bespottare fanns det naturligtvis gott om här och där. De tyckte, att det var barnsligt alltsammans: barnsligt, att vuxna karlar och kvinnor kunde samlas till sådana där föreningsmöten – och t. o. m. leka i folks åsyn. Tänk nu, gammalt folk leka ringlekar! – Och då föreningen för 49 år sedan föranstaltade ett lotteri vid Kaas gårdarna, var det en kvinna som såg, att självaste ”f-n i synlig måtto for dit till den syndiga tillställningen”. Den förmente potentaten var ingen farligare än en cykelåkare från Vasa. – – –

Men det har redan skrivits så mycket om hur det gick till, att föreningen kom att bildas och huru föreningen började verka, så vi behöva näppeligen upprepa det. Den som närmare vill känna till den saken, hänvisas till den av föreningen utgivna boken ”Malax ungdomsförening 50 år”. Det är en synnerligen välskriven och intressant bok om malaxbygden, ungdomen och ungdomsföreningen – författare är Robert Mattlar. I den boken får man läsa, att byggmästaren Isak Geber från Vasa, då ännu malaxbo, varit mästare att berätta Sevi-Jossas historier, att ungdomsföreningen haft nappatag med myndigheterna under Bobrikovs-åren, sorgliga i åminnelse, och att en i Sundom bosatt f. d. malaxbo skänkte föreningen tomt för ungdomshuset.

Vi erinra endast om, att Malax ungdomsförening kan blicka tillbaka på en resultatrik och hembygden gagnande verksamhet. Den har verksamt bidragit till inrättande av nya småbarnsskolor och folkskolor i sin bygd och den har jämväl ekonomiskt gynnat dessa skolor. Bl. a. anordnades en tid lotterier, vars avkastning kom folkskolan till godo. Detta hände den tiden, då skolorna tillkommo och underhölls på privat initiativ. – Därjämte har föreningen städse varit mån om hembygdens förskönande.

— — —

För att få en blick över Malax just nu, är det lämpligast att företaga en rundtur genom bygden.

Vi starta ut en högsommardag, då solen skiner het mellan molnen och sunnan sveper sakta över blommande sköna dalar. Bygden är vacker sommartid. Så anse åtminstone malakiterna själva. Vad veta vi. – Det var en tid, då socknen delades i tvenne byar: Ytter- och Övermalax. Nu talar man om den norra och den södra delen och tar ån som gräns, ehuru bygränsen

naturligtvis existerar på kartan ännu. Tvärs igenom hela socknen flyter ån stilla och hemlighetsfull. Den är aldrig utsinad, men aldrig heller fylld till bräddarna någon annan gång, än då den står inför islossning.

På ömse sidor om ån löpa vägarna nära nog parallellt med varandra. På södra åstranden slingrar sig byvägen. Det är Ribäcksvägen från Ribäcken vid Pörtom sockens rå till Stolindo, och det är Havrasvägen som där tar vid och löper genom Havrasgränden och Stolpas gårdarna till rå mellan Över- och Yttermalax, där Mattlarståget, ”Kyrkoesplanaden”, tar vid och fortsätter i Byåkerståget – och den fortsatta vägen ut till Åminne och havet. På norra åstranden befinner sig statens allmänna landsväg, och den löper mellan Postvägen vid Långåminne och Åminne båthamn vid havet.

Låt oss starta från havsstranden vid Åminne. Det gjorde främlingarna ofta förr, då de besökte Malax och anlände sjövägen från Vasa. Vid Åminne ångbåtsbrygga, där stadsbåtarna brukat lägga till, har nu ett antal villaägare från orten byggt en lång brygga. Längs den nya bryggan äro villaägarnas sommarnöjen (båtar) förtöjda. Det är vardag, och vederbörande ha sökt sig till lands för att proviantera och hämta gårdagens-förrgårds-gårdags-nummer av Vasabladet. Havet ligger annars nästan lugnt, och i fonden synas skären med skärstugor och villabyggnader.

Det är tre byggnader ute vid Åminne, som genast tilldraga sig uppmärksamheten: Åminneborg gamla herresäte på norra sidan om ån samt på södra åstranden Åminne såg, som äges av Malax träförädlings ab., och Åminne båtbyggeri och snickeri, som är ett nyligen startat företag. De två industrierna fylla väl sina uppgifter på resp. områden. – Åminneborg är stort, som en herrgård med anor bör vara, och där sitta stadsborna och sola sig, då det inte regnar. Den stora, vita byggnaden uppfördes kring år 1800, men herresätet är mycket äldre än så. Det är annars inte riktigt på sin plats att säga Åminneborg längre, ty numera äges gården och bebos sedan ett halvt sekel tillbaka av bönder, om den ock ofta sommartid är uthyrd till herrskap från staden.

Vid Åminne strand finnes också det hus, som ryssarna disponerade över åren närmast före frihetskriget. F. d. baracken äges nu och bebos av fredligt folk, som inte behöver använda sig av det utkikstorn, som de ryska soldaterna plögade glutta ut ifrån.

Det bor för övrigt fiskare, bagare, fotografer, industriidkare, affärsmän, bönder och sommargäster vid lilla Åminne. De mesta markerna ut mot havsstranden ägas av jordägarna i kommunen samfällt. Bebyggarna äro till stor del arrendatorer.

Österut från Åminne och mest i sydost tar slättbygden genast vid, bördiga odlingar längs ådalen och mindre bördiga längre avses mot skogsbackarna och mossarna. Vid Kasas gårdarna nära Åminne finns det nästan lika många stenar över backarna som i Sundom. Vi fara landsvägen fram mot byarna. Berts gårdarna med den nybyggda vetekvarnen vid åstranden är en trots utflyttningar tätt hopträngd gårdsgrupp. Där finns rum för en väl sorterad tyg- och trikåtageaffär, en stor trädgårdsanläggning och köksträdgårdar vid varje gård. På motsatta sidan om ån synes Tuvas, Bonnass, Herrgårds, Ahlskogs och Udds särskilda gårdsgrupper, stora och välunderhållna gårdar, Edit Ahlskogs kolonialvaruaffär och ab.

Bilkorgs utvidgade fabrik, där man tillverkar bilkarosserier och bussar och diverse annat. Från Udds gårdarna i Bränno är malaxbornas utomordentliga sändebud i Helsingfors, byggmästaren Isak Vilhelm Udd hemma. Där är Mickelsgården.

På norra sidan om ån kommer man förbi Berts gårdarna till Köpings (Köpingsgränden, sade man förr). Där viker en väg av mot norr och längs denna – gamla postvägen – kommer man, om man kör runt ett par gånger, till Solv, Korsholm och Vasa. I Köpings finns bl. a. handelslagets filial, Malms läskedrycksfabrik (med nya och stora maskiner), Ekroos resandehem, postkontoret, apoteket, folkskolan och Bygdegården. Mellan apoteket och skolan tar vägen av mot Petalax.

Vi stiga på till Malms läskedrycksfabrik, där ett halvt dussin personer äro i flitig verksamhet. Vi har för avsikt att bedja om en intervju av disponenten för företaget, poliskonstapeln Lars Malm, som även är ordförande i den kommitté, som haft förberedelserna om hand för 50-årsjubileet. Han har haft det bekymmersamt värre med alla förberedelser och arbetsamt med läskedryckstillverkningen. – Men det är omöjligt att få honom avsidet just vid tillfället för vårt besök. Han sitter vid en apparat bland de många ... maskinerna surra ... vi måste ropa för att överrösta surret ... den gode mannen är sannolikt ohågad att ge någon intervju ... och vi äro ohågade att samtala med honom i detta hus, där arbetet sjuder och maskinerna surra.

Vi draga oss dädan och titta på Bygdegården ett tag. Det är allt en ganska fin ungdomslokal, och det kan man säga utan att skryta, och omgivningen är det inte heller något fel på.

Så fara vi vidare förbi bio Lyran och se hur Klockarbacken reser sig med sina prydliga gårdar till vänster om oss och Kopparbyn, Börängen och Fogdas till höger på andra sidan ån. På Klockarbacken har Holmgren sitt snickeri, sin badstuga för allmänheten och sin affär. På Klockarbacken föddes även Johannes Klockars. Invid backen finns baptistförsamlingens bönehus, ett av de äldsta baptisthusen i landsdelen.

Nu ha vi kommit till vägkorsningen vid prästgården. Där går en väg av till Solv via Klockarbacken, en väg viker av till kyrkan och Mattlarsgårdarna, mot öster går statens allmänna landsväg och mot väster desslikes. Invid korsvägen synes på norra sidan församlingens bönehus, hälsosysterbostaden Lillegård och klockargården. Mellan vägen och ån ligger prästgården inbäddad i lummig grönska, och invid är församlingens begravningsplats, som användes intill år 1832.

Vägen mot kyrkan går i uppförsbacke, men vi vika in på den i varje fall. Vi fara över ån just nedom Långforsen. Forsen är nära nog stilla sommartid och de gamla kvarnarna med de stora vattenhjulen ha försvunnit. Nu synes där på norra stranden en kvarn, som lagt sig till med turbinmaskineri. Bortom kvarnen synes vid skogsbrynet kommunalläkargården, som äges av Malax, Petalax och Solv kommuner.

Kyrkan uppe på Mattlarsbacken uppfördes år 1829 och belades med tegeltak i fjol. Kyrkogården, där församlingens hädangångna jordats de senaste hundra åren, har något planerats och uppsnyggats. Gravläggningar få numera ske endast i familjegravar där. På

kyrkogården vila många, som arbetat idogt för andlig och materiell förkovran i församlingen och bygden, och krigargraven invid vägen gömmer nio söner av hembygden.

Klockstapeln lutar något, den må bara inte bli ett lutande torn i stil med det i Pisa. På andra sidan vägen vid kyrkan synes ett av de stora jordgubbsland, som man i dessa trakter finner rätt ofta. Längre bort synas Svennas gårdarna och Bärtlas gårdarna. Två kolonialvaruaffärer, rätt nystartade, finnas inom området. Det är Artur Finnäs' och Rurik Östmans butiker. Däremellan syns en stor gård i två våningar. Där inrymmer det nystartade stora företaget Malax snickeri, med alla de moderna maskiner och grejor ett ordentligt snickeri bör ha. Vi kliva dit in och intervjua litet.

Till snickeribolaget höra sju bolagister, vilka alla ha sysselsättning, och ett par arbetare ytterligare skulle man ha användning för. För tillfället är det huvudsakligast bänkarna till Bygdegårdens festsal, vilka kräva mesta arbetet. Annars är det fönster och dörrar som rekvideras mest. De unga bolagisterna äro förhoppningsfulla, och även vi är av den åsikten, att detta företag kommer att bli ett solitt företag.

Färden går vidare. Förbi kommunalstugan, stora, starka sparbanken och den lilla stugan, lärare Mattlars vackra gård, Hagbergs och kronolänsman Bärlunds residens, och andelsmejeriet nere vid åstranden samt på motsatta sidan om ån Stuckis ostmejeri. Skulle man ha goda ögon, så vore det möjligt att härifrån över slättbygden förbi Vias skönja Postvägen vid Helenelunds. Men avståndet är för långt, blicken kollrar bort sig bland gårdar och lador ute på slätten.

Nu ha vi kommit till gränsen mellan Över- och Yttermalax och vi stiga över på Havrasvägen, som en gång i tidernas senare skede skall bli en stor och livligt trafikerad väg – en esplanad egentligen. Där pågår nu uträtnings- och utbredningsarbetet för fullt och nalkas sin fullbordan. Byggmästaren Abraham Stoor poserar framför vår kamera, han har varit den drivande mannen i företaget Ribäcks-Havrasvägen.

Den nya och breda byvägen går förbi Stolpasgårdarna, där folket har särskilt stort ordförråd i malaxdialekten; ett stycke avsides till höger synes Malax, Solv och Petalax kommuners gemensamma kommunalhem, och vägen dit är ingalunda någon bred väg. – Vi fortsätta dock rakt fram och komma till Havras (Havras gränden). Stavasbacken och Dalibacken, äro tätt bebodda. Hugo Staafs släktgård med den täckdikade åkern synes där bland andra, och på Dalibacken, där ungdomen förr i tiden brukade samlas till lek och dans, finns telefoncentralen, Johan Stoors lanthandel – en av de äldsta på orten – Elvings smedja och distriktets lägre folkskola. Mellan de båda backarna tar vägen av mot höger till Långmossa. G. R. Astréns snickeri, som samtidigt är instrumentverkstad och begravningsbyrå, är beläget invid denna väg. Företaget bedriver en stor rörelse: där tillverkas mandoliner och gitarrer, möbler, dörrar och fönster och likkistor och ho vet allt.

Förrän man kommer till Långmossa viker en väg av till Storsjön. Den vägen går förbi Storms gård, den första utflyttaren i Övermalax. Långs storsjöbäcken är det liv och rörelse. Ett sextiotal arbetare äro sysselsatta med dikningsarbete, ty nu skall äntligen den vidsträckta

Storsjön torrläggas och hundratals hektar odlingsmark utvinns. Det har erhållits statsbidrag för den saken.

I Långmossa finns kommunens nyaste folkskola, där fullständig elevbespisning införts.

Vi återvända till Havras och se Kackurabacken där intill. Det är en hög backe, bakom vilken Övermalax ungdomsförening äger ett "försöksfält", där olika trädslag såtts och planterats. Högt på backen tronar Havras högre folkskolas byggnader.

Vid sidan av Kackurabacken finnas Nämndesbacken, Nymansbacken med Wiiks lanthandel, samt Simonsbacken.

Mitt emot Havras, på andra sidan ån, är Viasgränden, och Vias lär skall betyda helig ås (vi-ås). Där syns Nordströms garveri på Smultronbacken, Emaus kapellansboställe en smula bort mot Yttermalax, och en vid slätt bortom bosättningen förbi Gästgivars och Langerskogen. I Vias finns Lennart Fogdes, Ellen Sjødahls och August Laxells handelsbutiker, bageri, drivhus och folkskola. På Vias daali brukade gubbarna sitta förr under söndagseftermiddagarna och diskutera politik, och ungdomen brukade samlas till lek och dans där i vägkorsningen. Vid åstranden var det vanligt, att pojkarna sutto varenda sommarkväll – viaspojkar på norra stranden och havraspojkar på södra – och okvädade varandra av hjärtans lust. Okvädingen tog för det mesta slut först då stenkastning och förföljelse tog vid. Nu ha de olika gränderna och deras ungdom funnit varandra som vänner.

Skulle vi nu för tredje gången återvända till Havras och därifrån fortsätta den stora byvägen fram, så komma vi först förbi baptisternas församlingshem Betania till Stolindo, där minnesrika "Tornet" är och därinvid Malax handelslags stora huvudaffär. Där löpa vägarna åtskils igen. En väg går över ån förbi församlingshemmet och förbinder sig med statens allmänna väg vid Övermalax ungdomsförenings lokal, Solhem, och den andra vägen går mot Kråkbacken, där Abraham Stoor har sin handelsbutik och där det finns en ångsåg samt en motorsåg och kvarn, och så vidare förbi backar och nyodlingar och skogar till den långt avsides belägna Ribäckens bosättningsområde invid Pörtom socken. Vägen är hela sträckan bred och jämn, och bussen trafikerar där en veckotur. Ribäckens distrikt har sin egen folkskola, och handelslaget har förlagt en paketaffär dit ut.

Nu återvända vi till södra sidan av ån, till statens väg vid Solhem. Vägen slingrar sig förbi kafé Lyktan uppför Röjbacken i Paxalgränden, en tätt befolkade bygd, där man tidigare kunnat promenera på taken från det ena huset till det andra långa sträckor, och löper vidare genom en vid slättbygd. I Paxal var det förr också en kär samlingsplats för ungdomen, och där hade Nessler i tiden ett mejeri. Ortens äldsta lanthandel, f:ma Isak Stoor, finns här. Den har existerat nära sjuttiofem år och skötes nu med framgång av en ung affärsman, Arvid Stoor. Något längre vägen fram finns ett företag, som tvenne unga pojkar startat och driva med framgång. Det är Malax cementgjuteri, där taktegel tillverkas och för närvarande ha en oerhörd åtgång.

Norr om Paxalgränden, där det givetvis också finns en folkskola, syns Junkarsbränno, en hög backe, befolkad säkert för tusen år sedan. Där finns ett antal forngravar som undersökts och blottat 1,400 år gamla fynd.

Från Paxal går, som sagt, vägen över en vid slätt, odlingar visserligen, men föga vacker för ögat, och så kommer man förbi Hapneholmen ut till Postvägen vid Långåminne. Långåminne är en ort, som mycket omtalats under de senaste åren, och högt på Jopnarsbacken invid handelslagets filial står folkskolan, själva objektet för folks intresse för någon tid sedan. Långåminne är annars en ung kulturbygd i samhället. Bortom Långåminne och Postvägen i trakten mot Sarvijoki ha de flesta finnar, som inflyttat och köpt hemman, bosatt sig. Där ha de brutit fram stora nyodlingar under de senaste åren. Finska folkskolan, ett prydligt hus, har uppförts alldeles invid vägen till Jurva på stranden av Finnån. Denna trakt kallas Kolnebacken, och här har Malax skifteslag en mycket värdefull sandgruva.

Malax är en typisk österbottnisk slättbygd med små backar och höjder och med en areal av sammanlagt 259,7 kvkm. Bosättningen är gammal. Det har på grund av de fynd, som gjorts i en del forngravar på orten, kunnat fastställas, att folk levde här redan omkring år 400. Forngravarnas antal stiger till över hundra, och av dessa ha endast ett fåtal blivit undersökta.

Befolkningssiffran har år för år sjunkit och folkmängden, som vid årsskiftet var 5,040 personer, torde med all sannolikhet till nästa årsskifte komma att understiga 5,000.

Nybyggnadsverksamheten på orten har varit livlig under de senaste åren. Det har sina givna orsaker. Emigrationen till Amerika har avstannat, det ena hemmanet efter det andra delas och nya familjer bildas. Det är numera inte många 50-tunnlands hemman kvar, de ha söndersplittrats och fördelats. Jordbruket har dock haft att uppvisa stora framsteg under den senaste tiden, och nya odlingsmarker ha utvunnits ur de mossar, som tidigare legat ofruktbara.

Men Grodträsket invid Västerbrännan (Ribäckens distrikt), en rätt så vidsträckt insjö, som man hade för avsikt att torrlägga 1867-68 och utdikade, det är lika bottenlöst som någonsin tidigare.

Främlingen, som besöker Malax, får det intrycket, att befolkningen är välmående. Gårdarna i ådalen och längre avsides äro i regel väl underhållna och målade, och åkrarna synas kunna mäta sig med Lomijokis bördiga lerfält. Vi låta främlingen behålla det intrycket.

Vi intervjuar en odalman, inte så mycket i anledning av ungdomsjubileet, men mer i anledning av den förestående höbärgningen.

– Kommer det bra med hö i år, måntro?

– Om det kommer! Vi få höja taken på ladorna en aln, för att få rum för höet, ska man få se. Förutsatt att de två veckorna i början av juli bli varma och vackra.

– Hur artar sig rågen då?

– På en del ställen övervintrade den förfärligt uselt, och där kommer det föga någon skörd att tala om. På andra ställen såg den lovande ut i början och medlet av juni. Men stormen och regnet den 16-17 i månaden pressade växten vid marken, så att många rågfält blevo tillplattade, som om man kört en ångvält över dem. Där blir det inte heller någon vidare skörd. Där växten varit lagom tunn, där hoppas vi det kommer säd, men väderleken i juli avgör ju också den saken. Vete och andra sädessorter lova ganska bra och potatis med. Något fattigår blir det knappast, av allt att döma.

– – –

Vi intervjuar även en till hembygden återkommen emigrant:

– Känner ni igen Malax, ni som varit borta 30 år?

– Ja visst. Kyrkan står där den stått, och många andra hus med. Men mycket har förändrats. Gårdar ha rivits bort och nya kommit till. Här trafikera bilar och bussar rakt lika flitigt som i utlandet. – Och hemmen – man har det prydligare nu och bor bekvämare. Folk har blivit bekvämare av sig, och jag tycker, att man har det mycket drägligare nu än förr. Skatterna ha ju stigit, men så har också folk blivit mera ”om sig”.

– Hur trivs ni annars att vara hemma?

– Ja, det har blivit så vackert i Malax, men många av de kära platserna äro så förändrade. Det är något, som jag saknar, jag vet inte vad det är. Och inte kommer jag att stanna här ... men längta hit, det kommer jag alltjämt att göra. Visst är det roligt att vara hemma, men sedan man en gång kommit sig ut i världen, så är det som om man inte skulle ha ro någonstans.

– Ska ni komma med på ungdomsjubileet lördag och söndag?

– Det ska jag, förstås. Där får man ju träffa en myckenhet folk och säkert också någon gammal bekant. För resten, också jag hann vara med i ungdomsföreningen en gång, så det blir kanske att uppliva en del gamla minnen.

T – n.

Bildtexter sidan 5

Bygdegården.

”Kyrkoesplanaden” i Malax.

Havrasvägens ombyggnadsföretag.

Långmossa folkskola.

Från Storsjöns torrlägningsföretag.

Övermalax skifteslags rikt givande sandgruva i Kolnebacken.

Mattlasgårdarna, kommunalstugan i förgrunden, Övermalax i fonden till vänster.

Sommarnöjet förtöjt: villaägarnas båtbygga vid Åminne.

Gammal lillstuga hos Vilhelm Styris.

Hembygdens ängder, slättbygden i Yttermalax.

Finska folkskolan i Kolnebacken.

Stenskärsfjärden utanför Åminne.

Bildtext sidan 6:

Lars Malm, ordf. i 50-årsjubileets festbestyrelse.

Det nya resandehemmet.

En försvunnen idyll: gamla vattenkvarnar vid Långforsen.

Johannes Klockars, den finlandssvenska ungdomsrörelsens fader.

Malax kyrka.

Malax Problemet med de förflyttade HBL14.4.1945

Problemet med de förflyttade i Malax.

10

Jord och arbete kan inte anskaffas för sommaren. – Representanter för statsverket har besökt orten.

Problemet med de förflyttade är mycket stort i Malax och inför sommaren ser de lokala myndigheterna och ortsbefolkningen med bekymmer på huru arbete skall kunna beredas de förflyttade samt huru bete skall kunna anskaffas åt de förflyttades kreatur.

F. n. finns i Malax 1,140 förflyttade med sammanlagt 1,200 nötenheter. Av dess kommer 24 familjer eller omkring 100 personer samt 150 nötenheter att flytta bort under april månad. Men återstoden utgör en alltför stor börda för socknen. Kommunalfullmäktige behandlade frågan vid sitt senaste sammanträde, varvid en deputation utsågs som fick i uppdrag att hos landshövdingen framföra kommunens bekymmer och önskemål.

Senaste tisdag besöktes orten av vhdg Heiskanen från länsstyrelsen i Vasa, överinsp. Syvänen från kommunikationsministeriet och agr. Sonkin från Vasa för att med de lokala myndigheterna diskutera olika frågor, som stå i samband med den förflyttade befolkningen. Uppgiften om att landshövdingen skulle deltaga i rådplägningen var således felaktig. Det var i

huvudsak arbetsläget som diskuterades. Härvid konstaterades, att arbete inte kan anskaffas i tillräcklig mängd åt de förflyttade under sommaren. Man har beräknat att 175 familjer eller omkr. 600 personer jämte 900 nötenheter borde bortflyttas för att läget skall bli drägligt. De besökande herrarna kunde dock inte ge löfte om någon förflyttning förrän inkommande höst. – Som lämpliga arbeten på orten nämndes torrlägningsföretagen i Ribäcken och torvupptagningen i Långåminne, men medel finns inte för dessa arbeten just nu. De besökande lovade dock att försöka utverka medel för torrlägningsföretaget i Ribäcken.

De besökande herrarna hade således inte några fagra löften att komma med. På onsdagsmorgonen meddelade dock en myndighetsperson från Vasa per telefon till disponent Rudnäs, som handhar de förflyttades angelägenheter på orten, att möjligheter finnas att flytta en avsevärd del till Satakunda redan i vår. Det skulle då främst gälla sådana förflyttade som inte kan beredas arbete och jord i Malax. Huru därmed förhåller sig återstår att se. Märkligt är bara, att de besökande representanterna för länsstyrelsen och arbetskraftsmyndigheterna inte visste någonting om den saken.

Malax Kommunalfullmäktige HBL 14.4.1945 s. 5

Kommunalfullmäktige i Malax

11

sammanträdde måndagen den 9 april, varvid bl. a. följande frågor behandlades:

Att avge förklaring i en del utmätningsbesvär valdes Edvard Fogde och Johannes Lång.

Arbetskraftsnämndens förslag till budget för löpande år godkändes med några smärre ändringar.

Fullmäktige beviljade Svenska Österbottens Ungdomsförbund ett anslag om 3,000 mk för att utge ett minnesalbum över i kriget stupade.

Havras folkskolsdirektions anhållan om ett 2,000 mks tilläggsanslag för avlöande av skolstäderska bifölls.

Kommunalfullmäktige avböjde De ungas talkos anhållan om understöd för avlöande av en talkochef i kommunen.

Från Svenska Finlands folktingsfullmäktige förelåg en skrivelse angående hygien i skolorna. I anledning härav gavs skolnämnden i uppdrag att förbereda införandet av elevbispisning i kommunens samtliga skolor.

Beslöts teckna ytterligare två platsandelar i Östanlid sanatorium. Kommunen har tidigare fyra platsandelar.

Beslöts hos landshövdingen anhålla om byggnadsförbud för de centralare församlingsjordarna, tills byggnadsplan fastställts för området. De som bygga på andra ställen i kommunens centralare delar borde även vända sig till den av fullmäktige tillsatta byggnadsnämnden för att få råd och anvisningar.

En tremannadeputation, bestående av Artur Rudnäs, Edvin Forsberg och Vilhelm Gullman, utsågs för att hos landshövdingen framföra kommunens önskan att en del av den förflyttade befolkningen måtte flyttas bort från orten till sommaren.

Malax Spärrballong VBL 9.10.1940 s.2

Drivande spärrballong i Malax.

12

Vajern fastnade i en gran och halades ned av ett 50-tal karlar.

En drivande engelsk spärrballong visade sig vid 10-tiden i går över Malax, där den medföljande stålvajern fastnade i en gran vid Storsjön. Ballongen befann sig uppskattningsvis på 1,500-2,000 meters höjd över marken.

Nyfiket folk strömmade i mängd till platsen. För att få närmare betrakta den märkvärdiga tingesten begynte ett 50-tal karlar hala och dra i vajern. Man fick ballongen i oskadat skick så lågt ned som till trädkropparna. Där måste någon tråd, som stod i förbindelse med en ventil, ha fastnat i träden, ty ventilen gick sönder, varpå gasen strömmade ut och ballongen föll som en skinnpäl till marken. Ballongen är cirka 25 m lång och 14 m bred. Kubikinnehållet är c:a 2,000 kubikmeter. Materialet består av gummiimpregnerat silke i två lager. Ballongen är av zeppelintyp. Den har följande beteckningar: 5388 B. (Mark. V.), och dateringen är 28.8.40. Vajern är i genomskärning knappt en cm, alltså av en cigarretts tjocklek.

Ballongen har omhändertagits av myndigheterna.

Spärrballongen kunde med blotta ögat ses ända till staden, och vid fiskestranden samlades folk i massor för att se en skymt av den sällsynta tingesten, som avtecknade sig som en liten prick långt i sydväst.

Glimtar från Malax.

13

(Radiokåseri av Harald Wiik den 28 mars 1942)

*”Dina öppna vida slätter
havets fria rand”*,

Så sjunger Gånge Rolf om Österbotten och ger därmed samtidigt en bild även av det landskap och den bygd, vi i dag skall betrakta. Malaxbygden har måhända inte att uppvisa sådana slätter som Storkyro åker och Limingo äng och havets fria rand skymmes av talrika holmar och skär, men slätten och havet ger dock sin karaktär åt landskapet.

Slätten möter oss redan vid Långåminne, då vi från Vasa följt den södergående riksvägen omkring 30 km. Namnet Långåminne förtäljer om att här fordom varit en åmynning. Vi följer den s. k. Tattarvägen västerut från Långåminne och vid Helgeåbacken dras ridån upp för malaxslätten. Framför oss ligger slätten och mitt på den Paxalgränden, om vilken en resande skriver i Vasa Tidning 1888: ”Långt uppe i sista ändan av Övermalax finnes en storartad grupp av människoboningar, uthus m. m., som kallas Paxalgränd. Denna gränd säges vara den tätast bebyggda orten på landsbygden i Finland.” Dr Helmer Smeds har i sin avhandling Malaxbygden beräknat folkmängden i grändens slutna del till c:a 530 personer före grändens upplösning vid nyskiftet 1909-10. Detta gör en folktäthet om c:a 4,500 personer per kvm eller nästan dubbelt högre än i de finländska småstädernas slutna delar och lika stor som folktätheten i amerikanska storstäder. ”Chicago” är också det namn hemvändande emigranter gett Paxalgränden. Från Røjbacken i Paxal ser vi slättland åt alla sidor.

Slätten möter oss också, då vi efter strandvägen från Solf kommer till Klockarbacken. Genom lerslätten söker sig Malax å till havet – till Åminne.

Resenären förvånas helt säkert, då infödingen upplyser honom om, att Malax består endast av två byar, Ytterbyn eller Yttermalax och Överbyn eller Övermalax. En gränd är inte en by som man kunde förmoda med tanke på bosättningen och förhållandet på andra orter i landsdelen. De nutida gränderna i Malax är främmande för jordeböckerna och ha begynt användas om de gårdsgrupper, som med tiden växt upp kring stamgårdarna. Sålunda nämnes i jordeboken av år 1546 i Övermalax en Staffan Haffre och i Malax kyrkobok på 1600-talet omtalas Tomas Havres gård. Grändnamnet Havras har sålunda ursprungligen betecknat ett enskilt hemman.

Ett hedniskt ursprung anses grändnamnet Vias ha och skulle i likhet med andra Ortsnamn på Vi- tyda på en hednisk offerplats. Denna tolkning bekräftas indirekt genom folktraditionen. Enligt denna skulle nämligen folket i Sydösterbotten fordom i juletid från avlägsna trakter, ända från Sideby, ha rest till Vias gränd i Malax, där man haft en offerplats ägnad ljusets och solens gud Balder. De resandes facklor tändes här och bålverket skall ha varit så stort att det lyst 10-tal mil omkring. Andra Ortsnamn i Malax tyda även på hedendom.

Övermalax är den större av de båda byarna, ty här bor omkring två tredjedelar av socknens befolkning, medan den återstående tredjedelen befolkar Ytterbyn. Folkmängden i socknen stiger nu till 4,226 personer.

Trots det att Yttermalax är den mindre av de båda byarna, anse ytterbyggarna den för kommunens centrum, ty här bor ju prästen, länsman, läkaren, apotekaren och andra ståndspersoner. Yttermalax har också en av landsdelens få herrgårdar, nämligen Åminneborg, vars historia sträcker sig till den 20 augusti 1686, då 16 bönder i Ytter- och Övermalax genom ett gåvobrev skänkte sockneadjunkten Tomas Arenius ett tomtställe på allmanningen och byns utmarker vid Åminnet, ”där hans nödtorftiga hus och någon täppa till sitt behov uppsätta kunde.” Gården utvidgades senare och blev en verklig herrgård, som under årens lopp innehafts av bl. a. släkterna Bladh, Böcker, Edman, Iggeström, Wasastjerna, Calonius och von Numers. Åminneborg äges nu av Folkhälsan i Vasa och användes som barnpreventorium. I Yttermalax verkar även Svensk-Finlands äldsta ungdomsförening, nämligen Malax ungdomsförening, som startades av studeranden, sedermera magistern och kommunalrådet Johannes Klockars i sin hemby. Detta skedde den 24 mars 1888. Eftervärlden har hedrat Klockars framsynta gärning genom att resa en byst av honom framför föreningens ståtliga hem, Bygdegården, en av landsdelens stilrenaste och vackraste ungdomshus. Föreningen är ännu i dag i livlig verksamhet. I vinter gästas den av ungdomsförbundets vandrande folkhögskola Breidablick.

Övermalax har också sina poänger. Här bor kommunens förtroendemän till övervägande del och härifrån ledes socknen administrativt. Ett kommersiellt centrum håller också på att skapas i Överbyn. Här finns också socknens andra ungdomsförening, vars hem, Solhem, inte har något tilltalande yttre, men vars interiör är vacker och ändamålsenlig. Kräsna artister och gästande utbölingar har prisat de praktiska anordningarna. Denna förening startades av folkskolläraren Mathias Mattlar 1914. I Övermalax reser sig också församlingshemmet, som fyller ett behov i det kyrkliga församlingsarbetet. Den livaktiga baptistförsamlingen har även här i likhet med förhållandet i Ytterbyn ett samlingshus.

Det råder ett gott förhållande mellan de båda byarna, gränsen mellan dem har även genom den nyare bebyggelsen utsuddats.

Grundtonen i den österbottniska slättbefolkningens väsen anses av Jacob Tegengren vara dualismen mellan ”dagarnas klarsyn och skymningsdrömmen.” En av 1700-talets malaxpräster, den duktiga magistern Israel Björk uttrycker ungefär samma sak i en uppsats Om Malax allmoge i Tidningar utgivne av ett sällskap i Åbo, då han säger: ”Malaxborna är merendels barska och buttra, dock ej ohövlige; ej lättsinnige, antaga icke snart nyheter, ärlige, arbetsamma, måttlige, starka, flitige kyrkogångare och trogna emot sin överhet.” Dagarnas klarsyn, det praktiska handalaget och omtanken om dagliga utkomsten, har vad malaxbon vidkommer visat sig på många olika och vackra sätt. Här är inte plats med en utredning i denna fråga, men låt oss stanna vid en yttring: hemslöjden.

För befolkningen i vasabygden är malaxmöblerna bekanta. Hemslöjden har sedan slutet av 1800-talet en viktig plats i näringslivet. Landshövdingeberättelsen från 1880 uppger, att hemslöjden i Malax omfattar kör- och åkerredskap, möbel, träkärl, båtar o. vävnader.

Träkärslindustrin utövades, i synnerhet i Ytterbyn, redan i mitten av 1800-talet. En år 1878 avliden bonde på Nordman hemman i Ytterbyn kallades i ortspresen ”den kända träkärslmästaren i Malax.” År 1900 beräknades tillverkningsvärdet i Malax till 50,000 mk och 1920 till 100,000 mk. Hemslöjden för husbehov är självfallet gammal. Detta ger oss kyrkoherde Björk besked om i sin tidigare nämnda uppsats: ”Allt tarfvelig husbehofs redskap gör bonden sielf af träd och järn, undantagandes äggjärn och bössor, som sockensmeder förfärdiga.” Redan tidigt fann emellertid alstren av denna hemslöjd avsättning både i Vasa och inom socknen. Dock var det i huvudsak de obesuttna, som bedrev hemslöjd i förtjänstsyfte. I tidigare anförda arbete anser dr Smeds, att man knappast kommer långt ifrån sanningen, om man antar, att majoriteten av backstuguhushållen hörde till dessa hemindustriidkare; de livnärde sig såsom smeder, målare, garvare, skomakare, skraddare, salpetersjudare, snickare etc. Så sent som 1870 räknade socknen 25 hantverkarfamiljer. Men hemindustrin har inte kunnat konkurrera med storindustrin. I dag som är ha de flesta av dessa yrken dött ut. Men ännu lever någon av dessa hantverkare kvar. En sådan är t. ex. Johannes Bärholm i Långmossa, som specialiserat sig på sparkstöttingar, som han tillverkat i tiotusental under årens lopp. Bärholm torde under de senaste 40 åren ha tillverkat trävirket till omkring 50,000 sparkstöttingar. Olika måttkärl och meterstickor har han även förfärdigat i stor mängd.

Men hemslöjden har lidit av konkurrensen med fabriksgjorda möbler. Man kunde också säga, att hemslöjden i Malax övergått i maskinell tillverkning av träalster. En naturlig utveckling för resten. I moderna snickerier fortsätter dagens malaxbo sin av fadren ärvda näring. Elektrisk kraft driver dagligen 12-13 hyvelmaskiner och andra moderna attiraljer på träförädlingens område.

Dagarnas klarsyn har även visat sig på ett annat med hemslöjden besläktat område. Jag åsyftar byggnadsfacket, som kunnat profetera om många skickliga malaxmästare. Det är tillräckligt att här bringa Isak Wilhelm Udds namn i åminnelse, icke minst därför att han blev en av republikanska huvudstadens mest uppburna och aktade kommunalpampar, men blev städse sin hembygd och dess livsvärden trogen.

Skymningsdrömmen, strävan och längtan efter ett fäste och en ankarplats för den inre människan, har här liksom på andra orter tagit sig olika uttryck. Farbror Topelius anser visserligen i Boken om vårt land att Finlands svenskar är ”mer förståndiga än känsliga,” men vi kan nog säga att Topelii karakteristik är falsk i den mån den gäller österbottningen. Malaxbon t. ex. förenar med sitt praktiska och ekonomiska sinne stora andliga intressen. Israel Björk fann dessa intressen i stor kyrksamhet, vi kan också finna dem i ett stort religiöst intresse. Men vi ser ock, huru själen söker sig näring vid andra källor. Johannes Klockars’ och Malax ungdomsförenings namn nämndes för en stund sedan; dessa två namn betyder mycket i malaxbygdens kulturliv. Slumrande själssträngar har berörts av stråkdirag, som gett ton och lyftning. De ha lärt jordens son att se andra livsvärden än det klingande myntet och den feta leråkern. De allmänna biblioteken i Malax visa en ständigt stigande lånekurva, och särskilt i våra dagar, då så många bildningshärdar brinna med matt låga, är det glädjande, att allmänheten funnit trofasta och goda vänner i böckernas rika värld. – Det är inte många av tidens ideella strävanden, som inte lämnat spår efter sig i bygdens rika kulturhistoria. Föreningslivet är därför mångskiftande och livligt. Även skolväsendet är väl ordnat i den mån

det gäller den egentliga folkundervisningen, men behovet av en ungdomsskola har ofta framkommit. Då bygden inte som i år besökes av en ungdomsskola, söker sig de unga till landsdelens andra inrättningar av liknande slag, främst då Närpes folkhögskola och Korsholms lantmannaskola.

Malaxbon är i allmänhet sin bygd trogen och tillgiven. Detta hindrar inte att han tidvis överger sitt i allmänhet lilla hemman och bege sig till andra trakter för att förtjäna penningar. Emigrationen var sålunda under tidigare år förhållandevis stor från Malax. Men även i främmande land och på avlägsna arbetsplatser förblir han alltid malaxbo. Hemkommen blir han en god bonde och aktad samhällsmedlem.

(OBS! Se ovan! "Detta gör en folktäthet om c:a 4,500 personer per kvm ..." kvm borde vara kvkm?)

Malax Torrlägningsföretag VBL 22.4.1938 s. 3

Stort torrlägningsföretag i Malax.

14

Senaste tisdag hade Ytter-Malax skifteslag samt intressenterna i Stor- och Långsjöträskan sammanträde för att besluta om mottagandet av det bidrag, som staten beviljat för ovannämnda träskas sänkning till odlingsbara marker.

Stämman var ovanligt talrikt besökt – vittnande om det stora intresse ortsborna hysa för företaget – och leddes av skifteslagets ordf. M. E. Bonns, som även energiskt pådrivit saken i de olika instanserna. Stämman beslöt enhälligt – efter en kort diskussion, i vilket intet uttalande gjordes mot saken – mottaga de av staten beviljade medlen samt antaga de för statsanslaget stipulerade villkoren.

I och med detta beslut går en länge närd dröm för yttermalaxborna i uppfyllelse. Stor- och Långsjöträskan ha i forna tider givit rika skördar av fräken, vilket varit ett utomordentligt näringsrikt foder, men på senaste tid har den s. k. starren jämte vitmossa och videbuskar börjat allt mer taga överhanden, varför avgörandet inte kom en dag för tidigt. De båda träskan tillsammans utgöra en areal av 200 ha, som sålunda kommer att läggas under plogen. De direkta arbetskostnaderna komma – enligt beräkningar av ing. Stenberg – att stiga till 272,000 mk, varav staten bidrager med 35 proc. Därtill har beviljats arbetsledning och redskap av staten.

Den summa, som intressenterna skola betala utgör 176,800 mk och fås som lån. Årsannuiteterna bli 6 proc. per år, varvid 3 proc. räknas som ränta och 3 proc. som amortering. Enligt de beräkningar skifteslagets ordf. gjort, kommer den direkta torrlägningskostnaden att stiga till cirka 800 mk per ha. Därtill kommer naturligtvis skifteskostnader, kostnader för grävning av laggdiken samt för anläggandet av vägar runt träskan.

Bäcken eller som den kallas Lilla ån, vilken skall upprensas och fördjupas, har en ungefärlig längd av 13 km. På grund av denna stora längd har en del av ortsborna tvivlat på fallet och därmed draget från träskan. Men vad fackmännen fastslå ha vi lekmän väl ingen orsak att tvivla på, och framtiden får väl utvisa fakta.

*

Vid samma tillfälle hölls skifteslagets årsmöte, varvid årsräkenskaperna föredrogos och de redovisningsskyldiga beviljades ansvarsfrihet.

Sistlidna år har rödningsarbeten – främst borthuggandet av enrisbuskar – utförts å Malskär, och detta skulle fortsättas med en summa av 500 mark per år tills marken befinner sig i nöjaktigt skick.

Beslöts förbjuda allt fårbete på ovannämnda skär.

En anhållan om ett anslag av 4,000 mk gjordes av Y.-Malax vägbyggnadslag och beviljades.

Vägbyggnadslaget höll därefter årsmöte. Årsbilansen visade en omsättning på 9,011:85. De redovisningsskyldiga beviljades ansvarsfrihet. Ur årsprogrammet märktes att 9 st. vägtrummor skulle omläggas.

Malax brev VBL 12.10.1940, s. 4

Brev från Malax.

15

Malax fick ju helt oförmodat en hälsning från storkriget på tisdagen, då den engelska spärballongen uppenbarade sig i sin silverglänsande storhet. En spärballong är ju egentligen inte något vidunder, men det var nog svårt att intressera skolbarnen för tempus pluskvamperfektum och minsta gemensamma dividenden den dagen. Och nyfikna av olika ålder, yrke och kön samlades till förankringsplatsen. T. o. m. Vasa var representerat vid den i all hast världsberömda Storsjön om man får döma efter storreportaget i en finsk tidning, som i ord (60 spaltcentimeter) och bild (258 kvcm) skildrar den märkvärdiga tilldragelsen. Nåja, människan lever ju inte allenast av bröd, det skall också vara skådespel, och ett sådant var det ju.

Ballongen skulle naturligtvis helst ha njutit av tillvaron på egen hand. London är ju inte någon trevlig plats f. n. ens för en spärballong. Semestern i det fridfulla Malax var den väl unnad, men celebra gäster bli ju ofta begäpade. Man är inte heller bättre i residensstaden, fastän man tiger om sådant.

Annars klagade telefonfröknarna över att folk inte kunde behärska sig den remarkabla spärballongsdagen. Man ringde och ringde hela dagen, man skulle ha reda på om den var

farlig, huru stor den var, om den hade bomber med sig o. s. v. Allt detta är ju synnerligen mänskligt, men låt oss en annan gång erinra oss, att telefoncentralen inte är någon rådgivningsbyrå.

Resterna av ballongen förvaras ännu hos Erik Udd i Yttermalax, där många sett den efter nedtagningen och önskat sig en regnkappa av det vackra omhöljet.

Skörde- och tröskningsarbetena äro i huvudsak undanstökade på orten. Om man bortser från potatisskörden, har nog skörden blivit ytterst klen i år. Med tröskningen såg det ju kritiskt ut i början av säsongen, men det ordnade sig mot slutet. Tack vare privat initiativ anskaffades ett antal elektriska motorer till orten, och dessa ha arbetat mönstergillt. När tröskningen i huvudsak var slutförd, blev socknen också tilldelad tillskottspetroleum. Några hundra liter petroleum torde även tilldelas traktorerna för höstplöjningen.

Tillverkningen av potatismjöl sker i höst i större omfattning än tidigare. Detta sammanhänger delvis med den aktuella sirapsberedningen, som i huvudsak lyckats utmärkt. Några misslyckanden ha förekommit, men dessa ha delvis berott på olämpliga eller skadade kärl dels på oriktiga ingredienser.

Malax ungdomsförening firade senaste söndag en talrikt besökt och i alla avseenden lyckad höstfest. Den inleddes med sången Hösten är kommen, varefter överkonst. Lars Malm hälsade publiken välkommen. Tal. berörde även föreningsarbetets betydelse. Särskilt i den närvarande tiden har det fria folkbildningsarbetet en stor betydelse.

Duettsånger sjöngos av frk Anna Melin och hr John Brännback till ackompanjemang av hr A. Broo. Lärarinnan Rut Mattlar läste två dikter av Jacob Tegengren. Kvällens föredrag hölls av lärarinnan Rakel Rydberg, som talade om olika slags mod, såsom långmod, jämnmod, tålamod, hjältemod, högmod och livsmod. Det originella ämnet behandlades av tal. på ett synnerligen intressant sätt, varför talarinnan rönt livligt bifall. Härefter sjöngs unisont Mandom, mod och morske män.

Efter en paus sjöngs Svanen unisont, varefter hrr Broo och Koivisto bjödo på saxofon- och pianomusik. Frk Edit Back läste en berättelse, och så gick ridån upp för ett litet teaterstycke. Som avslutning på programmet följde Jag älskar min hembygd. En stunds allmän dans följde.

Övermalax u. f. festade på lördagskvällen. Ordföranden talade om önskvärdheten av att vi alla lämna goda verk, gott arbete efter oss, utgående från den bekanta gravskriften på Sveaborg: Här vilar Augustin Ehrensvärd, omgiven av sina verk. Slutligen framhöll tal. behovet av allmänbildning och yrkesutbildning och framhöll därvid betydelsen av en kurs i en av våra ungdomsskolor. Hrr Koivisto och Broo bjödo på underhållande musik, Harald Nyman föredrog en dråplig bygdemålsberättelse, en sketch framfördes och så sjöng man ett par tre allsånger.

På fredagen gästades orten av sångerskan Lisa Söderblom, som gav en sång- och visafton i Solhem. Hrr Barkow och Sjöblom medverkade med pianomusik och uppläsning. - k.

(Malax Amerikaresa) En Amerikaresa för 50 år sedan. Wasa-Posten 4.12.1930

En Amerikaresa för femtio år sedan

16

– Skulle ni ha lust att proba hur bekvämt det numera är att resa t. ex. till Amerika? frågade jag vid samtal om resor min gamla granne Josef, som är en god bit förbi sjuttistreck. Han har sett åtskilligt av livet, är bra att berätta, och jag besöker honom gärna.

– Nej, sade Josef, resan till Amerika gjorde jag undan för 50 år sedan. Den gick inte så behändigt som i våra dagar, och därför hade den sina poänger. Det är säkert det.

– Emigrationen var ju den tiden ganska ovanlig.

– Den höll just då på att komma sig till. Men när mina bröder foro till Amerika i början av sjuttitalet, var det en undersyn. Folk ansåg dem fara för sist, och undran var allmän, när de skickade hem brev. – I parentes sagt var postgången den tiden så gott som ingen till Närpes. Till prästen Liljeblad kom en lösväska, och i den anlände Amerikabreven. Pengbrev måste avhämtas i Kristinestad. Så var det förresten i långa tider framåt. Undrar hur nutidsmänniskan, som är van med daglig post, skulle trivas i den gamla anordningen.

Vi undrade båda i stillhet en stund, tills jag bröt tystnaden.

– Ni borde berätta om er Amerikaresa.

– Gärna. Jag startade mickelmässdagen år 1880. Först åtta mil med häst till Vasa. På flaken fanns min tross, innehållande ostar, surkakor, bröd, kött. Jag och kamraterna, av vilka ett par var från min hemby, hade att leva på egen kost till Göteborg. Och någon annan mat än torrskafte kunde man inte ta med.

Resan från Vasa till Stockholm skedde med ångbåten Aavasaksa. Genom Sverige anlände vi järnvägen, och allt gick som efter noter. Detsamma gäller färden över Nordsjön och Atlanten. Över oceanen reste vi med en hundrafamnars ångare, jag tror den hette Richmond och gjorde 17 knop. En förstklassig båt, varför överfarten tog endast 8-9 dygn, en för den tiden snabb resa.

Från Newyork till Buffalo med tåg. Men sedan gjorde vi ett misstag. Genom att få biljetten 10 dollars billigare hade vi gett bifall till att man skulle få föra oss över de kanadensiska sjöarna. Vi skulle resa till gruvplatsen Republic i norra Michigan. Sträckan skulle med tåg kunnat tas i en handvändning, men med vår lilla båt voro vi en dryg vecka på väg. Båten anlöpte alla möjliga och omöjliga ställen. Men vad var för njutning i det, då den tomma magen knorrade! Pengarna voro slut, och mat skulle vi hålla oss själva. Denna utgjordes förty av knappa

ransoner mögliga surkakor och vatten, som hinkades upp vid båtsidan. Min första vecka i ”det förlovade landet” levde jag sålunda bokstavligen på vatten och bröd, bägge av allt annat än förstklassigt slag.

I Marquette vid södra stranden av Lake Superior gick jag i land för att köpa mat. Jag hade fått låna 50 cents, och nu skulle jag ha bröd. Eftersom jag inte kunde språket gällde det att tala med händerna. Jag måtte ha varit en dålig tecknare, eller också voro infödingarna skrala teckentydare. I alla fall återkom jag utan bröd, gick ombord och satte mig att lyssna på min kurrande mage.

Ihjäl svalt jag dock icke. Jag kom fram och fick arbete. Mest i minorna. Än här och än där. Efter 3 ½ år var jag färdig med Amerika och beslöt att ”go to old contry”. Från Montana till Närpes tog det 2 månader. Jag vill förbigå det övriga, men resan från Stockholm hem var av det besvärligare slaget.

Det var i mars månad. ”Express”, som underhållit förbindelsen med Finland, låg fastfrusen, och det gällde att på annat sätt ta sig över havet. Jämte tre andra valde jag den ursprungliga stråten över Åland.

Jag må presentera mitt sällskap. Först en isterbukig skeppare från Åbo. Han hade förlorat i Kanalens södra del och ville bums hem. – Den andra var en löjtnant från Göteborg. Han hade någonstädes i världen bekantat sig med en tusensköna från Jakobstad, och nu skulle han dit och gifta sig. Bröllopsdagen var redan fastställd, och löjtnanten måste ovillkorligen få komma över pussen. – Tredje man var från Brändö, Vasa. Han var sjöman och kom senast från Kalifornien förbi Syd-Amerikas sydspets till Liverpool, där han hade mönstrat av för att resa hem.

Med skjutshästar 12 mil till Grisslehamn. Där fingo vi tag i två man, som skulle föra oss över till Eckerö. Hundra kronor per man skulle vi betala. Våra trunkar, kistor och annat gepäck stuvades in i en ganska liten båt. Då vi ytterligare placerade dit sex karlar, var båtsuden knappt ett kvarter ovanför vattenytan. Men ofta fingo vi lov att dra båten. Skepparen höll mest i sig för att flåsande hinna följa med. Och så kommo vi till första anhalten Understen ute i havet.

Den dagen var löjtnanten illa ute. Det var hans bröllopsdag, och bruden visste inte ett dryft var brudgummen fanns. Han var ju ur stånd att telegrafera till henne, att av förekommen anledning o. s. v.

En dag voro vi över, men måste vända om, ty svallet vid iskanten skulle grävt ned oss. Men vi gjorde senare ett nytt försök och lyckades med sju sorger och åtta bedrävelser ta oss i land på Eckerö. Sedan gick det fint med häst över Åland och östhavet till Åbo. Och så på samma sätt till Närpes, dit jag anlände den 29 mars, efter att ha varit på resa i 2 månader.

Varför kunde jag inte i Stockholm ha inväntat öppet vatten? Kanske berodde på att det finnes något, som kallas hemlängtan. Och resan över Ålands hav blev ju en upplevelse.

Ja, så var det att färdas i min ungdom. Undrar hur det ser ut i Michigan i dag på orter, där jag för halvseket sedan såg oxar dra väldiga lass på jämna men obanade marker. Säkerligen är allt förändrat, slutade åldringen sin berättelse.

Undertecknat av ??????

Annons:

Kontakten med hemlandet håller Ni, om Ni prenumererar på Wasa-Posten. Ombudsmän antagas i Amerika

Malaxavrättningsplats 1817, Hembygdsspalt. Wasa-Posten 12.8.1930

Hembygdsspalt.

En avrättningsplats i Malax.

17

Genom kungörelse såväl i Malax moderkyrka som i Solv och Pörtom kapellkyrkor hade samtliga socknebor blivit sammankallade till socknestämma i Malax den 13 maj 1817 för behandling av ett något ovanligt ärende: utseende av en avrättningsplats. Till stämman infunno sig en del Över- och Yttermalaxbor, men från Vargö by (= Bergö) var ingen tillstädes; såsom befullmäktigat ombud för Pörtom kapellbol infann sig bonden Anders Svart samt för egen del bönderna Erik Lång och Johan Dunder; från Solv närvaro mästaren och hemmansinnehavaren Fredrik Emanuel Schultz, nämndemännen Isak Klockars och Matts Major samt skattebönderna Magnus Näsman och Abraham Helgas.

Först upplästes en till länsmanen och sockneskrivaren Erik Udd anländ resolution med anmodan att uti socknestämma höra socknemännen angående redan nämnd angelägenhet, varefter pörtomborna Erik Lång och Johan Dunder tillfrågades, om de ville av Stina Långs eller av Anna Maria Ahlqvists torpjord, såsom nära allmänna landsvägen, lämna någon mark till nämnda avrättningsplats, vartill Lång och Dunder svarade, att den mark, som tillhör dessa torpställen, vore så liten och inskränkt, att den till dessa torp kunde behöva uppodlas, och att den ej tillhörde deras hemman utan vore bytt av andra, varöver de åtog sig från lantmätarekontoret skaffa bevis. Anders Svart framhöll såsom Pörtom kapellbors begäran, att avrättningsplatsen skulle vara mitt uti socknen samt vid stora landsvägen. Johan Dunder ingav en av brukspatronen Olof Sjöberg för intagning i protokollet författad skrivelse av följande innehåll:

Under resor här i landet och i flera provinser i Sverige är observerat, att avrättningsplatser varit anlagda längre från byarna, men merendels vid allmänna vägar. I de författningar, som jag sett, finnes ingenting därom förordnat, sedvanan har dock befäst det. Såsom tjänligt ställe

för den här i socknen nu erforderliga avrättningsplatsen får jag uppgiva ett ställe norr om Helenelunds nybygge, där en skogsbacke finnes, på tvenne sidor omgiven av mosse, lagom långt från landsvägen. Ävenledes 3/8 mil norr om Johannesdal vore ett passande ställe. Vem än dessa marker månne tillhöra, så lär intet stort utrymme behövas, men skulle ägaren icke vilja tillåta det, så kunde ett halvt tunnland, eller så mycket som behöves, av ägaren köpas, vartill häradets andel i sakören kunde användas, eller i brist därav medel genom sockneborna sammanskjutas. Beträffande det förslag, som malaxborna enligt hörsägen gjort, att avrättningsplatsen skulle utses här i Pörtom av den anledningen att missgärningen är här begången, må sägas: Alla brott och laster ha sin upprinnelse av människans uppfostran, men icke av stället där brottet utövas. Något tjänligt ställe vid landsvägen finnes ej, här är så tätt bebott och var och en äger sin jord. Några tunnland odisponerad kronomark emellan bruket (Berga glasbruk) och Dahlbo-åker, i alla hänseenden otjänligt med hänsyn till sitt läge, är mig lämnad som vederlag för den mark Granholm vann från mitt Ahlholms hemman. Där tillåts inga hyggliga anläggningar eller avrättsplatser. Om någon odisponerad kronomark på tjänligt ställe inom socknen ännu finnes, må vederbörande uppgiva.

Över- och Yttermalax- samt Solv kapellbor voro ense om följande svar: Som Pörtom kapell i kyrkligt avseende hör till Närpes pastorat och följaktligen, om de trenne kvinnspersoner från Pörtom skulle komma att undergå dödsstraff för begånget mord, de samma då av Närpes och Pörtom prästerskap skulle till avrättningsplatsen utföljas, vore det lämpligt, att denna avrättningsplats bleve i Pörtom, varest ett tjänligt ställe är ¼ mil söder om byn å en liten backe. Skulle något sådant ohyggligt brott bliva förövat inom Malax och Solv byar, ville de å tjänligt och lämpligt ställe inom deras ägor utse avrättsplats. Herr patron Sjöbergs påstående ansågo socknemännen ej förtjäna bemötande såsom alldeles orimligt.

Protokollet är å samtliga Malax socknemäns vägnar undertecknat av F. E. Schultz, Anders Svart, Isak Klockars, Matts Major, Israel Johannesdal, Erik Paxal, Anders Storm, Erik Stolpe, Johan Thure, Johan Kaas, Johan Orre och Israel Ahlskog samt ”in fidei protokolli” Erik Udd.

Vid sockenstämman i Malax den 12 juli 1817 upplästes enligt protokollet ”Hans Kejserl. Majestäts Höga Befallningshafvandes Utslag hvaruti Malax moderkyrkolän är ålagt tillhålla Galgplats, då den blev utsatt på gästgivaren Johan Skogs mark emot en betalning av 25 riksd. Riksgäldsmünt.” Vid samma stämma ordnades om näver, tjärtunnor och skjuts till stället.

Enligt senare protokoll ha Mårten och Johan Vias uppburit för avrättsplatsen 25 riksd. och särskilda personer ersättning för levererade tjärtunnor, plankor, näver m. m.

Ifrågavarande avrättning hörde till de sista som förekommit i vårt land, enär sedan dess dödsstraffet i allmänhet utbytt mot deportation till Sibirien eller livstids tukthus.

K r s.

Se upp, emigranter!

18

Invandringen till U.S.A. är ju praktiskt taget stängd, och flera andra amerikanska stater ha därför skyndat sig att starkt agitera i de europeiska länderna för ökad utvandring just till sina länder. Man ger gyllne löften, som se mycket vackra ut – på papperet. Många gånger ha pressen varnat för dessa emigrantländer, men det kan inte ske för ofta. Vi skola här nämna ett exempel på hur samvetslöst dessa stater kunna uppträda:

I den centralamerikanska staten Nicaragua antogs för någon tid sedan en invandringslag, som skulle söka skapa ökad invandring till landet. Lagen innehåller tretton paragrafer, och i dessa bestämmes om gratis jord till invandrarna, premier för uppodling, tullfrihet för import av lantbruksmaskiner o. s. v. Detta ser ju mycket vackert ut, men hela korthuset ramlar omkull när man kommer till paragraf 12, som kort och gott säger, att den invandrare, som hänvänder sig till sitt lands diplomatiska representant, eller på annat sätt söker hjälp, förlorar alla sina rättigheter!

Vad detta betyder, kan envar tänka sig. Tänk på vad det vill säga att uppehålla sig i ett främmande land, okänd med språk, lagar och förordningar, utan att få inhämta hjälp och råd hos den, som man naturligt hänvänder sig till: sitt lands diplomatiska representant. Denna lilla paragraf, som förbises av många, möter en axelryckning hos andra, gör i verkligheten emigranten fullkomligt rättslös. Hur skall han, som inte förstår språket, kunna hävda sina rättigheter enligt lagen, eller på annat sätt göra sig gällande? Nej, han måste ge upp, och sedan . . . ?

Det förefaller som det vore på sin plats, att staten, innan den tillåter en agitation för utvandring till Nicaragua, anhöll att denna paragraf ändrades, ty den är otillåtlig för en civiliserad stat.

Emigrationen från Malax.

19

Det har funnits tider, då man i våra bygder talat om emigrationen ungefär så, som man talar om någonting samhällsont. Under sådana tider har man trott sig kunna fastslå, att de främsta orsakerna till all emigration finge sökas i folkets begär efter snöd vinning samt i en till synes okuvlig äventyrlusta. Vid mer än en sammankomst diskuterades vilka möjligheter man hade att hejda utvandringen och vilka åtgärder, som borde vidtagas i syfte att binda bygdens söner och döttrar vid hembygden. Väckandet och stärkandet av kärleken till hem, hembygd och fosterland bland de, som gripits av emigrationsfebern, ansågs då, enligt diskussionsprotokollen, vara synnerligen nödvändigt.

Till en viss del kan begäret efter vinning och lusten till äventyr, lusten att komma ut, ha spelat in i emigrationen från våra bygder. Det kan knappt emigranterna själva förneka. Rykten om amerikafarare, som gjort lycka och blivit rika borta i Amerika, ha ofta med stor effekt löpt kring bygderna. Återvändande emigranter ha haft saker att berätta och ting att uppvisa, vilka ägt förmågan att imponera och väcka lust till en resa ut i världen. Följden har också blivit ökad emigration. Allt flera av bygdens söner och döttrar, hemmansägare och backstugusittare, ha tagit farväl av hemmet, av hembygden med dess fröjder och sorger, och begivit sig ut att söka lycka och utkomst.

Vi tro dock, när motiven till emigrationen riktigt skärskådas, att det där om vinningslystnaden och äventyrlustan inte på långt när betytt allt för de landsmän och landsmaninnor, som utvandrat. Kampen för tillvaron har betytt mer. Skuldsatta hemmansägare, bondpojkar och flickor, som fått det för trångt på sin faders gård och hemman, arbetare, som funnit det omöjligt att hemma komma sig upp till en något så när mänsklig tillvaro, det är främst dessa som har utvandrat. Det har för mången varit ett tungt steg, detta steg mot emigrationen, och mer än en emigrant skulle helt visst stannat hemma, om han eller hon sett sig i stånd att klara sig i hembygden.

Den ökade folkmängden på hemorten har gjort kampen om arbetsplatser och hemmanslotter allt hårdare. De långt gående hemmansklyvningarna ha lett till ett ökat småbrukar- och backstuguproletariat, som hänvisats till förvärvsarbete. I Amerika har mången bonde förtjänat löst sitt hemman och mången backstugusittare samlat kapital för ett eget hemman i hembygden.

Emigrationen har krävt många dugande män och kvinnor, vilka så väl skulle ha behövts hemma för den andliga och materiella utvecklingen i hembygden. De ha offrat sin bästa kraft borta i främmande land. Men de ha, det kan inte bestridas, även tillfört sin hemort ett anseeligt kapital, och många emigranter ha återvänt rika på kunskaper och erfarenhet, välmående och duktiga arbetare och bönder.

Sedan emigrationen till U.S.A. och Kanada stängdes, har det visat sig, att den varit bra i många avseenden. Emigrationen löste frågan om befolkningsöverskottet på landsbygden. Eller kan man ej tala om ett befolkningsöverskott? Jo, tyvärr under nuvarande förhållanden.

— — —

Detta blev en lång inledning, men med tanke på de många emigranterna, kan man inte förbigå att nämna det som nämnts här.

Vi skulle ha något att berätta om utvandringen från Malax. När ha malaxborna kommit på idén att röra på sig, vart ha de hundra sinom hundra utvandrarerna begivit sig, och har det varit någon nytta med deras emigration?

När vi utbredde oss i inledningen här ovan, var det inte minst med tanke på malaxemigranterna. Man har haft det torftigt i Malax – i många stycken – sedan långa tider tillbaka. Någon gång i början av 1700-talet klagade man härifrån hos höga vederbörande, att ”luftstrecket” gjorde sitt till att marken här gav dålig avkastning! Om också detta påstående

vederlagts, så finnes det faktum, att det aldrig i Malax funnits överhövan stora hemman att leva på. Malaxborna ha i varje fall velat leva som friborna varelser under mänskliga förhållanden. En smula av äventyrslystnaden har naturligtvis legat i blodet också.

Redan på sextonhundratalet fanns det en och annan malaxbo, enligt kyrkböckerna, vilken började söka sig till sjöss, och under 1700-talet blev detta allt allmännare. Det är troligt, att flera av dessa sjömän, såsom senare blivit fallet, kommit att bosätta sig någonstans i Sverge, Amerika eller Afrika.

Lantmätaren Klingius, som levde i Malax på 1700-talet och var flitig att samla på statistik, har antecknat beträffande utvandringen från Malax, att 10,4 personer utvandrade per år under 1757-66. De allra flesta sökte sig över till Sverge på arbetsförtjänst, och några begåvo sig till sjöss. Sedermera synes sjömansyrket blivit allt mer lockande, ty vid 1800-talets ingång räknade man med minst 50 sjömän per år från Malax. Många av dessa kommo aldrig åter till sin hemort. En del omkommo, en del bosatte sig i något annat land. För år 1824 står det i kyrkboken antecknat, att en person, som gjort sig skyldig till något fuffens, tagit sin tillflykt till Nord-Amerika. Kanske är denne den första malaxbon i det landet.

De många sjömännen som foro mellan Finland och Sverge synas ha berättat för sina hembygdsfränder om stora förtjänstmöjligheter på andra sidan Bottenhavet, och på 1830-talet började malaxborna utvandra dit i större och mindre grupper. Under somrarna hade man "fullt sjå" med lastningsarbeten i hamnstäderna i Sverge. Några sökte sig till sågarna och några till timmerskogarna. Det var backstugufamiljer, bönder och bondpojkar som sökte sig dit. Hemma i Malax skötte hustrurna, sytningsfolket och barnen om jordbruket och ladugården. På hösten, när hamnarna började tillfrysa, kommo emigranterna hem igen – och emigrerade åter följande vår. Emigrationsvägen var särskilt livlig åren 1860-70. Men ännu så länge kunde man egentligen inte tala om någonting annat än en säsongemigration.

Den stadiga och bestående emigrationen till Amerika tog fart omkring år 1880. Det kom alldeles oväntat i gång en utvandring, som säkert ännu skulle ha pågått, om inte U.S.A. stängt portarna. Årligen intill tiden för ett tiotal år sedan gick en ständig ström av utvandrare från Malax till Amerika. Det var tiotal, så blev det hundratal emigranter på väg. Hemmansägare från skuldsatta hemman, bondpojkar och flickor, arbetare, yngre och äldre män och kvinnor reste. Det började med utvandringen från socknens västra del, från kusten, och fortsatte sedan från alla delar och läger. I början blev det en obeskrivlig sorg och längtan efter de utvandrade, och denna sorg satte ibland sin prägel på hela livsföringen i socknen. Men så började breven komma och förtälja om guldets och lyckans i Amerika, och så började "dalra" dugga över bygden. Mången emigrant dukade givetvis under där borta i främmande land och mången glömde sina anförvanter hemma, de vilka dock aldrig upphört att minnas och vänta. Men mången, och säkert de flesta, fortfor att uppehålla förbindelsen med hemlandet och hemmet, och mången kom åter, betalade sin hemmansskuld och deponerade dessutom duktiga besparingar i Malax sparbank (en solid inrättning!), samt levde sedan lycklig på hemtorvan.

För somliga förblev Finland det kära land, där barndoms- och ungdomsminnena vilade, men dit man föga ville återvända. Bort hade man farit från armod, från ogina medmänniskor, från ett liv på bar backe ... Sådana emigranter räkna nu Amerika som sitt fosterland. Men många

av dessa ha dock sina särskilda vänner i hembygden, vilka de städse ihågkomma med brev och gåvor.

Till Australien ha endast ett fåtal utvandrare från Malax hamnat. Klimatet i Australien har varit föga tjänligt för österbottningen, och emigranterna ha känt sig nödsakade att ganska snart återvända. En av pionjärerna bland utvandrarerna åt det hållet, en bondson från Smulterbacken, har dock för alltid stannat kvar. Han emigrerade år 1866 till Australien, krängde över till Söderhavsöarna och avbröt all förbindelse med sin hemort med detsamma. Sjomän, som seglade förbi och anlöpte, träffade honom ibland, och senaste nyheten om honom var, att han slagit sig till ro och ägde många mörkhyade hustrur ...

När det blev svårt att resa till U.S.A., började malaxborna emigrera till Kanada. Ungdomen for i stora grupper från orten. År 1927 var det en gång en grupp på ett 20-tal unga malaxbor som reste bort och följande år reste en liknande grupp. Bland dessa, som reste 1928, minnas vi särskilt vår gode vän Viktor Enström, han med fiolen, han med det goda, trofasta sinnelaget, han, den pålitlige körkarlen från ortens handelslag. Han har skött sig som en karl i Saskatchewan. Vare han hälsad!

Under de senaste åren har det knappast varit fråga om någon emigration från Malax, om man undantager de få, som sökt sig över till Sverige såsom tjänstefolk.

Av malaxborna vistas enligt 1933-års mantalslängd inemot ett tusental (motsvarande 1/5 del av ortens hela befolkning) på utrikes ort. De flesta vistas i Amerika och Kanada. Några tiotal vistas i Sverige (i Njurunda, Sundsvall, Östrand, Fränsta, Hössjö m. fl. orter). Få av dessa komma väl aldrig dädan att åter bosätta sig på sin födelseort.

Det har i allmänhet varit dugande män och kvinnor som emigrerat till andra länder. De ha var och en haft sina särskilda skäl att emigrera, och de ha, åtminstone de flesta, gjort rätt för sig där borta. Mången av dem, som emigrerade på 1880-talet, dröjer ännu kvar där borta och mången har funnit sin grav i fjärran land. Mången har säkert också fått vända åter med brustna förhoppningar.

Till de många, som avbrutit sina förbindelser med sina hem och anförvanter vilja vi rikta den innerliga maningen: skriv hem! Hemma har man aldrig upphört att vänta en hälsning från er! Minns den dag, då ni tog farväl av hemmet! Minns avfärden från Åminne båtsbryggan eller från stationen i Vasa, minns färden med kärran från hemmet till Vasa, och minns de löften ni gav – att aldrig glömma!

Till er alla, som bygga och bo i U.S.A. och Kanada, ni som arbeta i dess gruvor och skogar, på farmer och fabriker, ni som syssla i hemmen och minnas Malax, er hemort, sändas de bästa julhälsningar! Till kända och okända malakiter, till släkt och icke-släkt: en varm tillönskan om lycka och välgång för er alla!

Torsten Lindgård

Malax.

20

Krigsoffrens antal i Malax är rätt stort, både då det gäller invalider och anhöriga till i krig stupade. En familjeförsörjare har fått sina krafter brutna eller också har han ryckts bort från de egna, som därigenom råkat i ekonomiskt trångmål. Det är samhällets skyldighet att taga sig an dessa krigets offer och i mån av möjligheter bispringa dem. Även för den enskilde ges det möjligheter att i större eller i mindre grad vara en hjälpare. I Malax sker detta lämpligast genom den understödsfond, som bildades efter vinterkriget.

Vi åsyfta ”De stupades minnes- och hyllningsfond i Malax”. Denna fond är kommunal, och kommunfullmäktige ha numera fastställt reglemente för densamma. Av detta reglemente framgår, att fondens ändamål är att understöda i Malax kommun hemmahörande krigsinvalider, anhöriga till i krig stupade samt personer som i krig sannolikt ådragit sig bestående sjukdom.

Fondens grundkapital är 8,000 mk, som Malax ev. luth. församling tillskjutit för att hedra minnet av i kriget 1939-1940 stupade malaxbor. Fondkapitalets tillväxt sker genom förräntning, genom testamenten och donationer samt genom gåvor till hyllning av personer och sammanslutningar på deras bemarkelsedagar ävensom till hedrande av avlidna personers minne.

Sedan fonden vuxit till 20,000 mk kunna av de uppburna räntorna 75 proc. samt 75 proc. av fondens övriga tillväxt användas i enlighet med sina syften. Fonden förvaltas av en kommitté om fyra personer jämte ordföranden, vilka väljas av kommunfullmäktige för tre år i sänder. Till kommitténs ordf. ha kfges för nu påbörjade treårsperiod utsett lär. Harald Viik och till övriga medlemmar kapten Lars Malm, lär. U. Maans, poliskonstapel Sigurd Ahlberg och lär. William Hägg. Kommittén har inom sig utsett hr Maans till viceordf. och hr Ahlberg till kassör.

Kommittén beslöt vid ett nyligen hållet sammanträde att igångsätta en offensiv för att få fonden att snabbt tillväxa. Fonden stiger nu till 15,000 mk, men det är meningen att få den till 100,000 mk innan årets slut. Inbetalningar till fonden kunna ske hos Malax sparbank samt i Långåminne hos hr Gustav Hallin. Ett antal fester till förmån för fonden komma i en snar framtid att anordnas, bl. a. håller Övermalax uf. en sådan fest den 1 mars. Avsikten med fonden är också att åstadkomma en centralisering av understödsverksamheten.

I detta sammanhang kan nämnas att ett malaxkompani under vinterkriget började insamla medel till en fond med samma syftemål. Under det nu pågående kriget har insamlingen fortsatt i kompaniet, varför det insamlade beloppet nu stiger till omkring 32,000 mk.

”Landskapsvargen” skjuten i Petalax.

21

Vargen som under två veckor hållit hela landsdelen från Tammerfors till Malax i spänning mötte i tisdags på eftermiddagen döden på Rimossen mellan Malax och Petalax.

Vargen hade förföljts dag och natt under två veckor från Parkano, där den först blev iakttagen, och av förföljarna har 60-årige tammerforsaren Emil Rissinen jämte sin unga son envist hållit ut ända till tisdagen, då han fick nöjet att avlossa det dödande skottet.

Vargen har undan för undan jagats från Parkano genom Jalasjärvi, Kauhajoki, Ilmola, Jurva och Laihela tills den på söndagen spårades i Långåminne i Malax och förföljdes vidare åt Petalax till. På måndagen trodde man sig redan ha den fullständigt inringad, men ringen brast och vargen fick ett dygns nådatid. I tisdags på morgonen slöts ringen omkring den igen. Inom ett område av 600 meters längd och 250 meters bredd drog linjerna allt stramare. Vargen hade under måndagen blivit sårad och kunde tämligen lätt följas på blodspåren. Slutligen hade man den alldeles trångt inringad i ett buskage på den s. k. Rimossen mellan Ribäcken i Malax och Petalax, Nyby, i närheten av Rönholms gårdarna, och vid 16.30-tiden på eftermiddagen föll det dödande skottet. Det var gubben Rissinen som stod för skottet, och vargen blev hans, som rätt var efter två veckors strapatser.

Vargen fördes till Rönholms, dit det snart blev folkvandring från olika håll och kanter för beskådande av något så ovanligt som en riktig varg.

Besten var en hane av omkr. 42 kilos vikt, en meter lång och 80 cm hög, en av de större bjässarna sålunda.

I slutjakten deltog utom Rissinen 75 man från Jurva, Malax, Petalax och Pörtom. Rissinen för vargen med sig hem till Tammerfors.

Från Malax.

22

När jag denna gång sätter mig att knäpa ihop ett brev från Malax, är det särskilt med tanke på, att många kända och okända malakit där på andra sidan Atlanten skall komma att observera vad här skrivits. Nyförvärvade bekantskaper från senaste sommar finns säkert bland dem, som läser denna epistel; Smulter-Will, han gamla mannen därborta som med så varmt intresse läste ”min ungdoms dårskap” i tiden, han läser väl ock en smula härav, där han i Wash. lever bland

de sina. Jag känner inte den redlige mannen – han var där borta redan före min första dag i världen – men vi tänka vackert om varandra ändå. – Så ha vi mr. Viktor Storm; han har tanken fortfarande stadigt fästad vid hembygden och önskar gärna höra någonting därifrån. Han skall få stor tack, för det han salade ihop en vacker summa för Övermalax U.-f:s räkning härom året. Vare han innerligt hälsad av hembygdens söner och döttrar!

Och mina redliga kamrater ur ungdomskretsen, kamrater som stått vid min sida i ungdomsföreningen, men som kilat i väg dit över till Amerika och Canada, må de mottaga min egen, ungdomarnas på orten och hembygdens varma hälsning!

Mycket vore att förtälja från Malax i detta nu; mycket gammalt och mycket nytt.

Vår snälla tidning ger emellertid inte rum för allt för vidlyftigt pladder. Pladder om soliga vår- och sommarkvällar med härliga nätter – gångna ljuvliga tider, när man sjöng ”Hjalmar och Hulda”, ”Alfred och Anna” m. fl. visor, vilka plägade klinga vackert i hagarna under sommarkvällarna. De visorna hörs nu inte mera här i nejden. I stället ska det nu vara någon modern ”hoppa-hoppa”-drill. Tiden skrider ju ändå vidare, förstås, en annan sak sedan, om den blir bättre eller sämre, och om folk i allmänhet gitte gå framåt, till sidan eller bakåt.

Var dag har sin egen jämmer och var tid sitt eget spektakel.

Vårt kära Malax plägar ofta dragas i oenighetens virvel, om det också mången gång känns enigt och skönt. Mejeriet är fortfarande vårt stora sorgebarn; nu kanske större än annars. I Övermalax ha vi dessutom vägar och broar att tjata om. – Tjata ja, men enas gör man ändå tämligen snabbt.

Livet går annars sin gilla gång. Ungdomen roar sig av hjärtans lust, trots bistra tider. De gamla sitta hemma och tänka på söner och döttrar i fjärran land. De vänta brev, kanske någon dollars också, och vänta i många fall förgäves. Vi äro alla, såväl här som där, mer eller mindre lata att skriva brev – ett litet enkelt brev, och därför blir väntanstiden mången gång pinsamt lång. – De som inte behöva genomleva någon dylik väntanstid (emedan de inga anförvanter ha där borta), och de som inte heller festa med ungdomen, de tänka väl mest på väder och vind just nu. Och däremellan på kommunalvalet och storpolitik och mera sådant, vilket allt gör människan sur.

När detta skrives (natten till den 1 dec. kl. 2) ruvar en bättre sortens vinterkyla över Malaxbygden. Allt där ute är fridfullt lugnt. Snötäcket lyser en smula upp i nattdunklet, stjärnorna tindra ... Det är någonting majestätiskt ute i den nattliga naturen ... Tankarna gå – gå ända till Amerika och Canada, till släkt och vänner, kända och okända malakiter, söner och döttrar av min egen hembygd. Jag önskar dem i mitt stilla sinne lycka och välgång – allesammans!

Adam Namnlös

Malax telefon, VBL 7.4.1938

Malax.

23

Malax telefon ab. höll årsstämma i måndags, varvid årsberättelsen, bokslutet och revisionsberättelsen föredrogos. Bokslutet fastställdes och de redovisningsskyldiga beviljades tacksam ansvarsfrihet för förvaltningen 1937.

Styrelsen återvaldes i dess helhet med lärare Uno Maans, överpoliskonstapel Alfred Smeds och byggmästare Abraham Stoor som ordinarie medlemmar samt bönderna Viktor Udd och Inge Hagberg som suppleanter.

Till revisorer återvaldes hrr Hugo Staaf och Gustaf Klockars med hrr Ivar Mitts och Arthur Rudnäs som ersättare.

Stämman beslöt att under året utdela 5% dividend å aktiekapitalet och av årets nettovinst kvarlämna resten på vinst- och förlustkonto.

Under år 1937 mottogos och expedierades genom Malax telefoncentral 188,530 samtal, av vilka de lokala samtalen stego till 106,472 och fjärrsamtalen till 82,108. Ledningarnas och abonnenternas antal ökade även under fjolåret.

Under innevarande år dragas telefonledningar bl. a. till utflyttarna i Ribäcken och Langerskogen, varefter varje utflyttardistrikt så småningom börjar bli försett med telefon. För övrigt förtjänar antecknas, att abonnenternas antal i det närmaste fördubblats sedan 1930.

Föreningsbadstugan. Vid Övermalax ungdomsförenings månadsmöte förliden lördag diskuterades bl. a. föreningens anslutning till förslaget om en föreningsbadstuga på orten. Till mötet hade en för saken vald kommitté från Övermalax martaförening infunnit sig och redogjorde för planerna. Martaföreningen var icke beredd på att ensam förverkliga planen på en föreningsbadstuga, men hoppades, att ortsföreningarna samfällt skulle kunna arbeta därför. Ungdomsföreningen var ej villig att ekonomiskt stöda planen, då föreningen som sådan hade dryga byggnadsskulder att kämpa med. Men ungdomen var intresserad av badstugan och

lovade martaföreningen , att den hyresfritt skulle få disponera ungdomslokalen för en fest till förmån för bastubyggnadskassan. Annars skulle helt visst ungdomen var för sig stöda företaget. Så framhöll ungdomsföreningen också, att en ökad propaganda för gårdsbadstugor vore av behovet och lovade arbeta därför.

T – n.

Bergö Bref från skärgården Wasa-Posten 19.12.1899

Bref från skärgården.

24

Bergö d. 13 dec.

Ändtligen har Bore slagit brygga åt oss till fastlandet. Länge ha wi dock fått vänta på den och fullkomligt säker får man ännu ej vara att beträda den med häst. Den 11 december körde man första gången öfwer till Malaks, den 12 till Wasa. Sistnämnda dag begåfwo sig bonden K. I. Back och bondesonen Matts Berg att hämta stock, som de funnit i sjön omkring den s. k. Malakskobban. Då den förstnämnde reste efter sista stocken, tyckte han, att isen var lika stark på alla ställen, hwarför han ej brydde sig om att undersöka den utan körde i wäg. Kommen ett litet stycke framåt föll hästen in samt kunde ej med kamratens och den andra hästens hjälp fås upp utan måste mera manskap hämtas från den ganska långt ifrån belägna Bergööuran. Efter 4 timmars arbete lyckades man bärga djuret. Oförmögen att röra sina ben måste hästen hemköras på en släde, till utseendet mera död än lefwande. Efter mycket bråk och arbete har man fått den att lita på sina ben, men owisst är dock, huruwida den kommer sig. Det skulle vara en ganska kännbar förlust för bonden att förlora sin dragare dessa tider, då hästarna stå så högt i pris. Wägarna till Wasa och Malaks äro nu ”stickade”, men försiktigt böra de dock befaras.

Aftonskola hålles för den wuxna ungdomen två aftnar i weckan af pastor A. G. Rancken och läraren Simóni. Skolan besökes af omkring 40 elewer och underwisning meddelas i räkning, stilskrifning, rättskrifning och läsning.

Wid kommunalstämman den 25 november behandlades ett folkskoleärende som kallade mången trög stämmobesökare dit. Frågan gälde, huru dagswårken skulle beräknas för bönderna wid den blifwande folkskolebyggnadens uppförande; Wid stämman framställes twänne åsikter. De större bönderna önskade att arbetet skulle utföras med lika dagswårk af såwäl större som mindre bönder. De mindre wille däremot beräkna dagswårken efter hemmansstorleken. Wid omröstning wunno de större bönderna, men när de mindre hotade med beswår, afstodo de förra från sin rätt af fruktan för utgifter. Stämman enades då om en medelwäg och stannade wid följande beslut: Den eller de bönder, som hafwa 5 eller mindre än 5 röster, skulle göra ett dagswårk och de som hafwa 6 och däröfwer skulle göra två. Mången Bergöbo önskar, att någon lagkunnig wille i Wasa Postens spalter underrätta dem

om, hwad lagen bestämmer i ett sådant ärende. Wid kommunalstämman den 3 december behandlades guvernörens förfrågan, huruwida kommunen önskade lån ur fattig- och arbetshusfonden. Frågan besvarades nekande och det af följande orsak: Wår ö är bärgig och stenbunden och därför swår att få uppbruten, befolkningen kan därför ej stöda sig på jordbruk utan på boskapsskötsel och fiske. Ifrån tidigt på våren till sent på hösten är därför den manliga befolkningen ute på fiske, kwinnor och barn plöja, gödsla och så. Först vid höbärgningen hemkomma männen och hjälpa till, men när den är öfwerständen återwända de till hafwet, ty det är därifrån de skola hämta sitt uppehälle. Här finnes ej mossar och annan lämplig mark att upparbeta”.

Wid kyrkostämman den 25 nowember beslöts att widtaga med bildande af en prästboställskassa för kommunen och skulle för innewarande år uttaxeras 150 mark. Med denna uttaxering skulle fortfaras tils kassa stiger till 3,000 mark.

En syförening arbetar härstädes för anskaffande af ett orgelharmonium till folkskolan.

Bergöbo.

Malax Bergö kyrkas äldre historia Wasa-Posten 22.2.1923

Bergö kyrkas äldre historia.

25

Från den tid Vargö vart befolkat och intill början av 1600-talet, fick folket på denna ö mottaga kristendomens ljus från Mustasari kyrka och präster. Men då Malax 1603 fick egen kyrka och präst, anvisades vargöborna att hålla sig där. Från den 9 okt. 1607 var Vargö för alltid skilt från Mustasari socken och förenat med Malax. Och efter 300 års gemenskap med Malax fingo bergöborna skilja sig därifrån och bilda eget pastorat, nämligen 1908.

I äldsta tider sökte präster, munkar och biskopar upp folket på somrarna vid fiskelägena för att erhålla tionde av fångsten. Och med detsamma anordnade de gudstjänster och begravingar av döda. I vår skärgård ha vi talrika minnen därav: i Vassorfjärden, Tiondholmen och Likören invid varandra, utanför Kvevlax kyrkoby Biskopsholmen, utanför Petsmo Kyrkgårdsskäret och Mjösund, i Söderudden Paniki gravfält, Kyrkogårdsskäret eller Malax Storskär utanför Rönnskär, utanför Kaskö Eskilsö. På sydkusten av Bergö finnes *Munkhuskatan* och landet invid Norra Vallgrund heter Munkö. Munkhuset på Bergö har väl varit endast en liten sommarbostad för de munkar och präster, som tillfälligtvis kommo till skären att predika vid fiskelägena, icke ett egentligt bönehus. Själva namnet säger oss, att detta hus byggts och begagnats före reformationens införande, således före 1500-talet.

Under senare delen av 1600-talet fingo vargöborna uppmaningar från två håll att tänka på egen kyrka. Solvborna, som redan 1628 byggt egen kyrka, sökte frigöra sig från Malax. Detta skulle medföra större bördor för vargöborna vid underhållet av präster och kyrka i Malax. Vargö- och Malaxborna sökte 1675 få regeringen att förbjuda solvborna att skilja sig, och de

hade till en början framgång därmed. (I W. P. för 3 juli 1921 har jag närmare berättat härom.) Men 1680 utverkade solvborna bifall av biskopen och konungen att få egen präst i Solv. Detta blev en maning för vargöborna att också de skulle börja göra något för sig själva.

En annan maning blev den förnyade stadgan om sabbatsbrott, som konungen utfärdade den 17 okt. 1687. I denna föreskrevs straff för den, som uteblev från gudstjänsten i kyrkan, ifall han var frisk, och straff för länsmannen och fjärdingsmännen, om de ej antecknade sådana, som försummade kyrkan, samt straff för kyrkoherden, ifall han lät bli att fordra straff för de försumliga. Vid tinget följande år blev denna förordning uppläst, och rätten bestämde, att de, som äro ute i fiske, måste begiva sig på resa till kyrkan i så god tid, att de säkert hinna till gudstjänsten, annars bli de bötfällda.

Denna förordning blev synbarligen den, som föranledde vargöborna att bygga sig en egen kyrka, så att de skulle få lättare att söndagligen bevista gudstjänsten. Utan ett sådant nödtvång skulle det ha dröjt länge, innan de hade kommit sig för att skrida till kyrkobyggnad. Folkmängden på Vargö var denna tid endast omkring 75 personer. År 1688 funnos i Vargö 8 bönder och 50 mantalsskrivna vuxna personer. Om barnen och de överåriga medräknas, blir summan omkring 75 personer.

Inga uppgifter om den första kyrkans byggande äro kända, men vi kunna sluta oss till att det första kapellet byggdes åren närmast efter 1688, antagligen omkring 1690.

Men med eget bönehus eller kapell var ej allt vunnet. Någon präst måste fås att komma och predika där. Och därtill behövdes bifall av domkapitlet. Kravet på allmän kyrkogång upprätthölls fortfarande. Detta finna vi av följande tilldragelser.

Mickel Larssons moder i Vargön var borta från kyrkan under en böndag sommaren 1696 och hela julhölgen samma år. Kyrkoherden Märten Rivelius i Malax lät stämma henne till tings därför. Hon kom ej till tinget och bötade därför 1 daler silvermynt. Vid nästa ting skulle hon vidare lagföras för sabbatsbrottet.

Inga vargöbor voro tillstädes i Malax kyrka nyårsdagen 1700. Rotemästaren i Övermalax anmälde saken vid tinget i januari. Erik och Mickel Mattssöner från Vargö förklarade att *vargöborna efter åtskilliga biskopens resolutioner äro bebrejade att njuta årlig gudstjänst om nyårs-, kyndersmässo- och Mattsmässodagen samt om hösten*, varför de med övriga av sina byamän förmodat, det de ävenväl förlidne nyårsdag skulle bekomma någon präst och i det hoppet hemma blivit.

Vicelänsman Mickel Eriksson omtalade, att kapellanen Gustav Werander haft kyrkoherdens order, att resa till Vargön, och att hjälpprästen Olaus Ilken fått order att i stället hålla gudstjänst i Solvo kapell. Men hr Werander hade ej rest till Vargö, och gudstjänsten hade där blivit alldeles försummad.

Vargöborna frikändes från straff; framdeles skulle undersökas om orsaken till hr Weranders försummelse.

I denna berättelse få vi nu veta, att Vargöborna år 1700 hade egen kyrka och hunnit utverka flera resolutioner av biskopen att få gudstjänster därstädes fyra gånger om året.

Ytterligare upplysningar om den första kyrkan och gudstjänsterna i denna komma fram i följande anteckningar från tingen.

Kyrkoherden Rivelius framlämnade vid tinget den 1. Febr. 1702 i Malax en skrivelse, vari han framhöll en mängd angelägenheter och önskade åtgärder av rätten. Den tionde punkten rörde kyrkan i Vargö. ”Pålades vargöborne än i vinter hugga och framköra *värke till en kvist för deras kapellkyrka.*”

Då stora ofreden inbröt 1714, fick Vargö påhälsning av ryssarna, som togo från kyrkan en klocka, kyrkoskruden m.m. och skadade kyrkan svårt.

Simon Jöransson i Vargö reste middagstiden en söndag i september 1733 ut på sjöfiske. Länsman Elias Bäck fick reda på detta och stämde honom till tings samma höst. Simon berättade, att så snart de hemmavarande byamännen nämnda söndag kommo utur *deras hemma i byn havda bönehus, där de hållit bön och läsit evangelii förklaring av postillan*, så begav han sig allena till sjöss och for ut till skärgården, där han sitt sjöfiske idkade. Men då sådant fiske kan idkas ifrån bertilmässan till dess isen på hösten och merendels efter allhålgonatid lägges, så dömdes Simon till 4 marker silvermynts böter, eftersom han överträtt 1687 års sabbatsordning.

De uppgifter, som framkommo om kyrkan och de kyrkliga förhållandena på Bergö för mer än 200 år sedan, lämna oss i all sin torftighet bättre underrättelser än vi väntat från en så avlägsen tid. Och de skola väl vidare vägleda den, som vill söka ytterligare fylla i denna kyrkas och församlings historia, till källor, vilka kunna bringa ännu mera ljus över detta ösamhälle i gångna tider.

K. V. Åkerblom

Malax Bergöfiskare strapatsfylld färd, HBL 23.3.1949

Vandrade två mil mitt i natten

för att hämta medicin åt sjuk kamrat

26

Bergöfiskare på strapatsfylld färd.

Två bergöfiskare, Verner Nygård och Edvard Söderholm var natten till måndagen ute på en strapatsfylld färd i skärgården. De hade varit ut till Storskär med en julle och fortsatte återfärden till fots över isarna, men gick vilse i tjockan. Efter långa irrfärder i dimman skönjde de någon gång på natten land.

Under vandringen på isen hade Söderholm börjat känna svåra magsmärter och när de befann sig hundra meter från land sjönk han ihop och orkade inte längre. Nygård hjälpte honom i land till en gammal fiskarstuga som fanns på Rågskår, dit de under sin vandring hade kommit. I sin fiskarstuga 10-12 km därifrån hade Nygård medicin och han begav sig mitt i natten dit för att hämta den.

Sedan Söderholm tagit medicinen kryade han först på sig, men efter en stund tilltog plågorna med förnyad styrka, varför Nygård på morgonen fann det klokast att bege sig till Bergö för att skaffa hjälp.

Man försökte från Bergö få ambulansplan åt den nödställda, men intet plan fanns i Vasa, varför man skyndsamt for ut med häst och förde Nygård*) till en väntande bil i Malax. Härifrån fördes den av strapatser och sjukdom svårt medtagna mannen till stadssjukhuset i Vasa, där han nu vårdas.

*) *Söderholm?*

Malax Brev Hufvudstadsbladet 20.4.1945 sidan 5

Brev från Malax.

27

Vår- eller sommarveckan bli flere och flere för var dag. Måndagen den 16 april uppenbarade sig storspoven, vilket onekligen är ganska tidigt. De gamla och kloka säga, att då spoven hörs då behöver kon endast en ”börda” hö tills hon kan släppas på bete. Gott och väl, ty många har inte så mycket kvar av stråfodret. – Men då det blir tal om bete, så undras med skäl var man ska få bete åt de 1.200 nötenheter som finnas på orten av de evakuerades kreatur. Det blir nog ett stort problem, om inte snar ändring, m. a. o. förflyttning, kommer.

Ett annat talesätt ur den aktade bondepraktikan må anföras: Aprilsnö är som fåragö (= fårgödsel). Aprilsnö har kommit i flere omgångar. Det var stora präktiga vårulvar. Åkrarna är nog i behov av en liten extra tilldelning efter de senaste årens stränga ransonering. Jorden skall också ha om den skall ge. Men vi tillåter oss tvivla på om det förslår med aprilsnö den här gången.

Ytterligare må ett vårtecken antecknas: virkesflottningen har försiggått redan en tid i Malax å.

*

Övermalax marthaförening anordnar denna vecka en tredagars sykurs i Solhem med fröken Abrahamsson som kursledare. Frk. A. kommer även att hålla föredrag vid föreningens möte å Havras folkskola på torsdagen.

Kyrkofullmäktige godkände vid sitt senaste sammanträde, som hölls på måndagen, räkenskaperna för 1944 och beviljade kassören Granholm ansvarsfrihet. Revisorerna A. Smeds och G. Nylund återvaldes.

Malax Bygdekrönika VBL 11.8.1943 sidan 3

Bygdekrönika.

28

Alltfort skiner en strålande varm sommarsol över bygden, som snart börjar sucka efter regn, vilket dock ej vill komma rötmanad och fruntimmersvecka till trots. Dock, mera tjänlig och under lämplig tid kommen väta än i år få vi sällan annoera. I synnerhet det myckna regn, som föll i början av juli, föll i god jord. Vi ha nämligen de sista tiderna rört oss mycket i vår avlånga bygd och då konstaterat, att en vackrare och jämnare gröda än årets får man nog söka. T. o. m. på de höga backåkrarna i socknarna längst norr om landsvägen äro sädesstånden jämna och kraftiga. En bonde där sade, att hans åkrar bära en så vacker gröda, att han ej sett dess like på tiotal år. Allt detta antecknas med tillfredsställelse, samtidigt som vi ock lägga på minnet, att även höskörden blev god.

I det varma solskenet mogna axen snabbt. De första rågskylarna för året såg vi den 2 augusti i Nedervetil på de torra åkrarna i Murik. Annars är Nedervetil en socken, som imponerar på resenären. Den är fet och trygg och välmående och knappast i någon annan socken i den svenska bottenbygden träffa vi på så stora och maffiga boningshus som här. Nedervetilborna måste i gemen vara välbärgade. Ett duktig och företagsamt folk äro de som de andra norrbaggarna.

Men – är Nedervetil välmående, så står väl dock ej Terjärv efter. Och vad skönheten beträffar få vi nog söka dess like i svenska bygder. Cykla en blickstilla högsommarkväll, när dagens id lagt sig runt Heimsjön bland de vackra välmående gårdarna som från alla sidor spegla sig i sjöns spegelblanka yta, och du skall finna, att det är en pärla du ser! Annars bor man kungligt i Terjärv kyrkby, eller vad sägs om äkta parkett i tamburen såsom ett litet exempel! Stolt är man också över sina kullar och de till ett fyrtiotal uppgående sjöarna för att ej tala om de två riksdagsmännen.

I kyrkbyn hade man hallonbladsfeber. Det kom lasstals med nyssplockade blad förpackade i snygga kraftpapperssäckar till handl. Forsén, som betalade efter kvalitet ända upp till halva tiotalet markor per kilogram. – Blir det god affär, att plocka bladen, frågade vi en bonde, som med sina pojkar den dagen hopsamlat ett helt lass. Ja, ett par tre hundralappar per dag är ej oöverkomligt, blev svaret.

Permittentsamkvämen, som man varje lördagskväll bjuder på i Terjärv kyrkby samlingslokal, torde ej ha någon motsvarighet på annat håll, men det vore säkert något att ta efter, pojarna klaga ju över nöjesbristen under sina permissioner. Man försäkrade oss, att samkvämen alltid äro väl besökta.

Extra flitiga kyrkobesökare är man också i Terjärv. En inföding, som har bra reda på sig, påstod, att i medeltal besökes kyrkan av ett par hundra personer varje söndag, vilket är gott att höra i tider som dessa. Det skulle nog göra gott åt oss alla att åtminstone varannan söndag gå i högmässan. All flärd och krig och sorg till trots kan man finna något vackrare och stämningsfullare än hembygdskyrkan och gudstjänsten där? Knappast, och hur bra kan man ej samla sina irrande tankar under de höga valven ...

I en socken bör ju kyrkan vara byggd på en dominerande och väl synlig plats. Det är den ju i de flesta av våra socknar. Annars brukar vi tycka, att Malax kyrka ligger ovanligt vackert. Även munsalaborna ha sitt tempel på en mycket vacker plats.

Ja, detta blev nu till en liten bygdeskildring. Annars frapperas man, när man reser i våra svenskbottniska socknar av att det ålderdomliga och dryga redskapet skäran fortfarande användes all brist på arbetskraft till trots. När nylänningen läser dessa rader, ler han säkert för sig själv, tänk, att man där uppe i Österbotten verkligen är så där efter sin tid. Ja, go vänner, vore det ej bygdemuseet? Vi sade så åt en bonde häromdagen. Men han blev nästan ledsen och menade, att man är konservativ för det första, och för det andra så behöver man god takhalm i dessa materialbristens tider, och för det tredje, så får man taga tillvara alla värdefulla ax från åkern. Nåja, nog har både lien och skäran levt ut sin tid i det stora hela i vår avlånga bottenbygd, fast man här och var i sidobyarna håller fast vid det gamla. För att få motsatsen bevisad kan man ju bara gå att betitta alla självbindare, som köra på fälten både norr och söder om residensstaden.

Apropå självbindare, så har man det bekymmersamt med snören för årets skörd. Papperssnören vill ej hålla och annat står väl ej till buds.

Det finns bär i skogen i år. I massor, säga de som gå till bärskogs mest varje dag. Blåa trutar och dito fingrar ser man ock litet varstans. Att plocka blåbär vill dock ej bli någon god ekonomisk affär, om man måste avyttra sin vara till fastställt pris. Då är det mera lönande att t. ex. plocka hallon, vilka också förekomma ymnigt. Mest lönande är det att plocka jordgubbar, som man gör i Malax. Från trädgården. Där kan man plocka lös flere ”hästtacken” i veckan. För tydlighetens skull vill vi anmärka, att hästtacken är det samma som tusenlappar. Det är för den som vill förtjäna extra goda slantar bara att ta efter, ty man slåss om jordgubbarna på stadens torg. På Gamlakarleby torg såg vi ju inga jordgubbar alls, men kanske hade de ej rum där, ty när man vill vara elak, så säger man, att skinnstaden saknar torg. I Nykarleby igen så har man nog torg – men sällan någonting på det.

Ja, regnet ropar man även efter för återväxtens skull på vallarna. Som det är nu så blir återväxten minimal, men kanske kommer vätan snart. Bra vore den även för rotfrukterna och för övrigt för hela naturen, ty ett gott regn rensar luften åtminstone från tillfälliga tryck och besvärligheter. Det stora regn, som skall rensa upp världsatmosfären från dess förfärliga tryck

och vända som få alla åskknallar att upphöra låter dock sorgligt nog vänta på sig. Men när man väntar på något gott, så väntar man ju aldrig för länge, heter det. I väntan på undret förbliver åtminstone

Carpus.

Malax Byggmästare Österbottens Bondetidning 23.11.1929

Kungörelser

Byggmästare.

29

Uppförandet av Kolnebacka reducerade folkskola i Malax vid Kolneback bro överlåtes åt minst fordrande och av kommunen godkänd person, om anbud för byggnaderna, som bestå av skolhuset i en våning av stock, ekonomiehus och badstuga på betongsockel, inlämnas till kommunalnämndsordf. före den 5 inst. dec. Ritningar och arbetsbeskrivning finnas att bese å kommunalkansliet. Byggnaderna, som böra vara färdiga för sitt ändamål den 1 aug. 1930, uppföras av entreprenörens ägna materialer och utbetalas entreprenadsumman i 4 rater med $\frac{1}{4}$ vid arbetets början, $\frac{1}{4}$ då vattentaket är lagt och resten enligt överenskommelse. Godkänd borgen för arbetets ordentliga utförande fordras.

Malax, den 21 november 1929.

Byggnadsnämnden

Malax Efterspanade kommunisterpåträffades VBL 19.7.1930

Efterspanade kommunister

påträffas i Malax skärgård.

30

Den kommunistiska redaktören Mykkänen häktas på Björkören.

Rikliga mängder uppviglingslitteratur och kontanta pengar beslagtogs.

Torsdag kväll företog detektiva centralpolisen med biträde av poliser och frivilliga medhjälpare en givande razzia i ett kommunistiskt mullvadsbo på Björkören i Malax skärgård, strax bakom Penikka ström.

På denna holme finns en stuga, vilken den senaste tiden blivit ett tillhåll för kommunister, vilka därstädes bildat en riktig koloni. Huru många kommunister, som hållit sig gömda där, är ju svårt att veta, men i varje fall har där levats ett liv, som i hög grad stört grannarna.

Vid tiden för husundersökningen funnos blott två familjer på platsen och dessutom den av polisen efterspanade kommunistiska redaktören Hannes Mykkänen, som har dömts för skilda förseelser till inalles 9 månaders fängelse, men hittills lyckats hålla sig undan rättvisans arm. Även ekonom Mikko Järvinen befann sig på skäret. Mykkänen häktades och förvaras nu i rannsakningshäkte. Vid ett förnyat polisbesök i går häktades även Järvinen.

Av de fynd och beslag, som gjordes på platsen fick man nya belägg på den livliga underjordiska verksamhet, som kommunisterna bedriva. Där fanns böcker och uppvigande litteratur, sovjetryska postkort, som avse att förhålliga ”revolutionens vinningar”, en kappsäck, även den full med litteratur o. s. v. Den häktade Mykkänen innehade 300 kronor och 10,000 mk inlagda i ett kuvert.

Malax Fora med tjuvgods fast, Svenska Pressen 20.1.1932

Fora med tjuvgods fast i Malax.

31

Stölder i Handelslagets och ostmejeriets magasin.

Malax söndag.

En rätt så enastående stöldtrafik bedrevs i Malax av tre Jurvabor natten till senaste fredag med sådan omsorg, att den inte ens kunde upptäckas av de bestulna.

Nämnda natt, då jurvapoliserna Rintaluoma och Koivunen voro ute på vakthållning å den s. k. Sarvijokivägen intill Malax rå, anträffade de en fora, som utan att draga någon vidare uppmärksamhet till sig tilläts passera. Emellertid fälldes från foran ett klingande föremål till marken, och detta blev de passerandes otur. Föremålet som föll var nämligen en dyrk. Foran upphanns ånyo och undersöktes, varvid anträffades ett parti (c. 34 kg) sulläder adresserat till Malax handelslag, och likaså 23 st. sockertoppar med samma adress. Dessutom anträffades c. 30 kg ost och några tiotal kg kaffe. En av de tre personerna på foran innehade en hel mängd dyrkar och nycklar, varför poliserna funno det utom allt tvivel att de anträffade voro personer ute i brottsliga förehavanden. Foran togs sålunda i beslag och de tre personerna anhöllos.

På fredagen uppringdes genom länsmanskontoret i Malax handelslaget å sistnämnda ort. Där hade man sig icke ännu bekant, att man under den gångna natten skulle ha blivit bestulen, ty samtliga dörrar till magasin och butiker hade på morgonen varit låsta alldeles såsom kvällen förut. Handelslagets chaufför Storback jämte expediten Fogde for emellertid till Jurva, där det

konstaterades att sullädet jämte sockret var handelslagets tillhörigheter. Kaffet konstaterades sedermera vara från handlanden Isak Stoors magasin och ostarna sannolikt från Stuckis ostmejeri i Malax.

De fortsatta undersökningarna ledas av polisen i Jurva som här tror sig ha att göra med brottslingar skyldiga jämväl till andra stölder än de nu uppdagade. De anhållna införpassas i morgon måndag via Malax till fängelset i Vasa. Målet emot dem torde komma före redan vid vintertinget i Malax, vilket vidtager den 3 februari.

Bland de anhållna befinner sig en person, på vars brottslighet man i Malax haft svårt att tro. Nämnda herre har nämligen under sina besök å orten tidigare, då det gällt affärer, uppträtt mycket trovärdigt och hederligt.

Malax Forngrav 400-talet VBL 4.9.1936

Arkeologiska undersökningar i Malax.

32

Forngrav från 400-talet vid Hallvars.

Senaste vecka påbörjades under dr Äyräpääs ledning en noggrann undersökning av forngraven på Tälsarbacken i Paxal.

Vid storskiftesregleringen i Malax antecknades och kartlades alla forngravar på orten. Den, som nu blivit föremål för undersökningar, har dock utelämnats från förteckningen. Man har nämligen ansett denna forngrav vara endast ett vanligt stenhölster, uppkommet vid nyodlingarna. Det var först för tio månader sedan, då bröderna Åberg hämtade sten från platsen till ett nybygge invid, som forngraven kom att tilldra sig någon närmare uppmärksamhet. Bonden Elis Åberg fann nämligen då en spjutspets och ett avbrutet svärd på platsen. Fynden anmäldes, och arkeologiska kommissionen varskoddes.

Forngraven är belägen i rå mellan Viktor Udd (Backudd) och Alfred Åberg, för vilka den upptar en del av gårdsplanerna. Detta år undersökes endast den del, som är belägen på Åbergs gårdsplan å Hallvar hemman. Gravplatsens diameter är för övrigt 20 meter. Kantstenarna äro mycket sorgfälligt och vackert lagda, och även gravarna kunna tydligt skönjas. Något mera anmärkningsvärt fynd har tills vidare icke gjorts. Förutom de nämnda fynden, har man under den pågående undersökningen funnit en mängd benrester, smycke och spännen. Av fynden att döma härrör forngraven från 400- eller 500-talet.

Undersökningarna skola avbrytas denna vecka. Under torsdagen kommer nämligen dr Äyräpää att leda undersökningar av en del forngravar i Vörå.

Landsorten.

Malax.

33

Forngravarna, som i Malax finnas till ett antal av över hundra, besöktes under den gångna veckan av arkeologen dr Äyräpää från nationalmuseet i Helsingfors. Härvid kompletterades den av kommissionslantmätare K. Lönnbohm år 1898 upprättade förteckningen och kartan över fornlämningar i Övermalax ävensom dr A. O. Heikels och ingenjör A. Lönnbohms sedermera gjorda anteckningar. Trots att dr Äyräpää sålunda hade jämförelsevis tydliga kartor till hands, var det mångenstädes på orten svårt att ordentligt kunna komplettera anteckningarna, emedan det var nästan omöjligt att erhålla vägvisare. Vid Svartsulo och Langerskogen anträffades flera gravkummel än vad förteckningarna utvisade, och likaså torde det i Fälisbränno finnas tre kummel i stället för antecknade två. Det tredje har vid särskilda byggnadstillfällen under sekelskiftet plundrats på stenarna, varför det för närvarande är jämnat med marken. I Langerskogen finnas sju gravkummel med knappt femtio meters mellanavstånd. – Några alldeles orörda gravkummel påträffades inte. Alla ha de varit föremål för ortsbefolkningens intresse och mer eller mindre uppkastats i mitten. Ännu för ett femtiotal år sedan var det brukligt att varje midsommarnatt leta efter ”drakgömmor” i forngravarna. I detta sökande deltog även åldringar, men resultaten torde varje gång ha blivit lika med intet. Grävningarna företogs inte djupt nog. I Junkarsbränno bortsläpades stenarna från en forngrav till byggnadsändamål ända tills man en junidag år 1901 utan vidare grävningar började finna gamla vapen mellan stenarna.

Endast ett fåtal av forngravarna på orten ha blivit undersökta. De senaste undersökningarna leddes av prof. Hackman och företogs sommaren 1917. De föremål som påträffades i gravarna beräknas vara 1300-1400 år gamla. Intresse för fortsatta undersökningar finnes nog bland ortsbefolkningen, men brist på medel och arkeologer har gjort, att vidare grävningar icke kunnat företagas.

Fornfynd erhöll dr Äyräpää även vid sitt besök på orten. Av Karl Lågas erhöles en krossten (kvarnsten) av mycket sällsynt slag. Dessutom erhöles ett hemtillverkat sågblad med ursprung från 1700-talet. – Tvenne särskilda flintstenar (eldstenar) ha påträffats på orten för endast en kort tid sedan. Den ena påträffades av August Stenman i dennes åker och den andra av Otto Strömberg i backslutningen vid Hallonsulo.

Höstfest firades av Övermalax ungdomsförening senaste söndag. Festen var talrikt besökt, ehuru bröllop samtidigt pågick i Långåminne, vilket naturligtvis samlat en del av ungdomen. Festprogrammet upptog bl. a. föredrag av lektor Ragnar Krook. Föredraget behandlade ämnet Strindberg och kvinnan, ett ämne som naturligtvis var intressant i hög grad och som föredragaren med ledning av Strindbergs arbeten tolkade på ett fängslande sätt. – Programmet upptog i övrigt sång, tal, musik, deklamation, tidning och byralla.

Revolverhjärte. Till ett bröllop, som senaste söndag firades vid ungdomslokalerna i Långåminne, hade en bondson Aron Vaahtera sent på kvällen infunnit sig beväpnad med revolver, den han sedermera kom att husera med. Efter att först till lön för en påstådd förolämpning ha slagit en av bröllopgästerna med en flaska i ansiktet, kom han ute på gårdsplanen i skumrasket att falla omkull. Därvid blev han så uppbragt – han påstår själv att han blivit överfallen – att han drog revolvern och avfyrade fem skott. Skotten hade kunnat bli ödesdigra, och det var endast en lycklig tillfällighet att inte människoliv gick till spillo. Ett av skotten träffade emellertid bondsonen Johannes Vidlöf och genomborrade hans högra arm. Den sårade transporterades till kommunalläkaren, där såret ägnades nödig vård. – På måndagen hölls polisundersökning med anledning av det inträffade. Vaahtera innehade skjutvapnet på grund av medlemskap i skyddskåren, men hade ingalunda tillstånd att bruka det så, som nu skett. På åtgärd av kronolänsmannen framtogs Vaahtera nu skjutvapnet. Vaahtera kommer att ställas till svars för det inträffade vid hösttinget i Malax, som började den 16 dennes.

Kolonisationsnämnden gav på måndagen efter slutlig handläggning å själva stället i Paxal utslag i Jonas Åkerudds gårdstomtärende. Jonas Åkerudd hade yrkat på rätt att få utbryta gårdstomt intill bonden Matts Brännudds gård, vilken numera äges av Signe Nordlund. Ärendet hade flera gånger behandlats av legonämnden (kolonisationsnämnden). Åkerudds boningsstuga är uppförd på ifrågavarande plats, men det kunde icke styrkas, att något arrende erlagts för platsen eller att något kontrakt upprättats. Kolonisationsnämnden avlog på grund härav Jonas Åkerudds anhållan.

Vägbelysningen i Paxal infördes fr. o. m. senaste lördag kväll. Det synes dock som om lamporna hade något för svag ljuseffekt, varför vägen tills vidare inte är fullt så belyst som man hade önskat.

T – n.

Malax Fornstuga VBL 6.11.1934

Malax.

34

Fornstugan i Övermalax börjar äntligen vara färdig inredd och kommer enligt tillkännagivanden att öppnas för allmänheten från och med den 15 dennes. Sedan i våras ha ytterligare ett flertal personer ihågkommit fornstugan med olika slags bidrag. Bland fornsamlingarna finnas för närvarande särskilda avdelningar för arbetsredskap, vapen, klädespersedlar, hushållsartiklar, böcker, tidningar och hemmanspapper, mynt m. m. Bland tidningarna märkas även Vasabladet och Vita Finland komplett för tiden 15 dec. 1917 – 15 april 1918, samlade och förärade av prosten A. G. Rancken. Flagabräden, bärträn, laggstråk och träflaskor finnas i många olika fasoner. Vaggan är från Klockars hemman i Yttermalax och är 132 år gammal. – Till fornstugan skola först ortens skolor inbjudas.

Kapellanen, pastor Elmer Rosengren har ankommit till församlingen och innehar kapellantjänsten såsom t. f. intill den 1 maj 1935, vilken dag han enligt domkapitlets fullmakt tillträder tjänsten såsom ordinarie.

T – n.

Malax Gengasaggregat HBL 13.9.1940

Brev från Malax.

35

Tröskverkens monotona surr, ackompanjerade av slagornas taktfasta dunk på logen, hördes från tidigt på morgonen till sent på kvällen. Under de första tröskningsdagarna såg man en nyfiken åskådarskara kring tröskverken. Det var herr Haléns m. fl. trägasapparat och de elektriska motorerna, som attraherade. Särskilt nyfiken var man att se, huru herr Haléns apparat skulle lyckas. En del av de tröskverks delägare, som väntade på detta experiment, höll på att förlora sin tilltro till ett dylikt trägasaggregat när det ej började bli färdigt, men är nu mycket nöjda då de ser, huru bra deras maskin går, fastän man eldar med bara björkved. Mystiska tider! – Största delen av rågen tröskas på gammaldags sätt med slagan på logen.

*

En stor försämring i postgången har drabbat Malax m. fl. socknar som nu få sin post med buss från Vasa. Firman M. & S. Haglund ha nämligen i början av förra veckan övertagit posttransporten från Vasa söderut strandvägen till Närpes, med avgång från Vasa på morgonen förrän tåget söderifrån hinner anlända till staden. På kvällarna hinner inte heller likaså posten till Vasa med det avgående kvällståget enligt nuvarande tidtabell. Följden härav blev, att vi nu få posten ett dygn senare än vanligt. Tidigare ha vi fått posten med häst från Toby station och då hann åtminstone den avgående posten till Toby på kvällen före tågets avgång, vilket nu inte är fallet.

*

Lingonskörden ser ut att bli rätt så givande här i höst, men så finns det också bärplockare i mängd. Det ser ut som om de långvariga regnen i höst skulle varit gynnsamma för lingonens vidkommande i våra trakter, ty för regnen voro bären liksom förkrympta och äro nu fullt stora. Enligt vad som förljudes torde priset bli omkring 3 mk kg.

T

Blad ur Boken om Malax.

36

Samlade av **Johannes Klockars.**

GAMLA GRAVPLATSER.

År 1674 utsände Kongl. Maj:t ett ”plakat” med uppmaning att efterforska och inberätta om ”gambla Monumenter och Antiquiteter” i församlingarna. Den 12 mars sagda år avgav kyrkoherden i Malax Olaus Magni Arenius en förteckning över dylika märkvärdigheter inom socknen. Förteckningen upptager följande:

1. Uppå Vargö vid hamnen är en kyrkogård (som så kallas) eller en begravningsplats. Dito på ett skär utom Vargö, med stenar omkring lagda, där de sägas vara begravna, som hava dött på sina sjöresor.
2. Emellan Malax och Pörtom byar är en stor stenhög sammanlagd, dito många vid Rimal gård och uti skogen. Ingen vet säga något besynnerligt om dem.
3. En stor ankarsträng är funnen emellan Malax och Solv byar vid Kifvinebacken. Item några skutevränger på mossarna, förruttnade, vilka menas vara ditkomna, när sjön gick över det landet.
4. Uti Malax kyrka är en vit fana upphängd, tagen ifrån ryssarna uti fejdtiden av en fänrik Erik Jönsson, född i Malax. Intet mera, värdigt att omskriva, finnes där. — —

På denna tid kände man alltså icke till många av de s. k. jätterösen inom socknen. Kyrkoherden i Närpes Elias Petri Holmius berör i sin berättelse om socknens fornlämningar delvis samma stenhögar som Arenius. Han skriver:

”Västerom Pörtom by på en lång ås, Raina-åsen benämnd, finnes fyra enkannerligen stora stenkummel, i längden åtskilligt ifrån varandra. Därav hava två druckna soldater, när de gingo ifrån närmaste by, tagit sig före att uppkasta ett, intill dess de kommo något ifrån jorden, där de funno släta stenhällar lagda, dem de icke dristade röra, av orsak att de befruktade sig vederfaras ont, som de hava hört talas dem vara hänt, som sådana rum hava infesterat. Förutom dessa finnes, allt mest i skogarna, där några högar äro, sådana stenhögar av människohänder sammanlagda.*)

Men av vilka och till vad ända de äro sammanlagda, äro åtskilliga gissningar. Somliga mena av jättar och somliga av sjöfarande folk, när fordom vattnet har varit högre, därför finnes ock skutevränger uppe i stora skogsmarker och på mossar. Somliga hava hört av sina gamla, vilka sagt hava, att de skulle vara de dödas grifter, övertäckte med sten. Men ingen låts veta, att därvid skall vara skett något avgudereri, eller uti sådana kulor skall vara funnet någon skatt av pengar eller annat sådant. — — ”

Det gick ett par hundra år innan de gamla ”jätterösen” inom Malax blevo närmare angivna och beskrivna. Detta skedde genom sedermera statsarkeologen J. R. Aspelin, vilken under sin

studenttid vistades i Malax, där hans far var kyrkoherde (1862-69), och som sommaren 1869 i forskningssyfte besökte en stor del av de svenska socknarna i Österbotten. Över sina resor avgav han en beskrivning i "Kokoelmia muinaistutkinnon alalta (= Samlingar från arkeologins område)". Sedan berättelsen skrevs, har genom den fortgående uppodlingen och bebyggelsen mycket ändrats. Den del av berättelsen, som berör Malax, må emellertid här återgivas i svensk översättning (namnformerna äro Aspelins):

"Av alla svenska kustsocknar torde Malax och Vörå bevara de flesta minnesmärken efter jättefolket. Ett par verst söderom Malax kyrka ligger vid sidan av Börängen *Börskogen*, där vi på *Forsbackan* räknade nio stenkummel, vilka dock icke alla torde vara jätterösen. De ligga alla inom en omkrets, det största 26-28 alnar i diameter, 1½ aln högt, ett annat 22 alnar långt, 6 alnar brett och ½-1½ aln högt. De äro alla låga. Elden har härjat över backen och gör alla slutsatser osäkra. En knapp verst åt nordväst ligger en annan backe, på vilken jag 1864 såg 3 kummel. Det minsta och nordligaste av dessa, omkring 10 alnar i diameter, upprevs då utan att något anmärkningsvärt anträffades. Ett stycke därifrån åt sydväst låg ett annat kummel, c:a 30 alnar i genomsärning, men knappt 2 alnar högt. Där var en över 1 aln vid öppning synlig. Ännu längre bort fanns bredvid en stig ett tredje kummel, som förut blivit upprivet. Det var uppstaplat på en klippställ.

Genom nyssnämnda äng löper en bäck, benämnd Lillå eller Långmarkså. Den kommer från *Storsjön*, vilken på senare tider blivit nästan helt och hållet uttorkad. I närheten av denna sjö påträffades å flera ställen jätterösen. På västra sidan upptogs 1864 ett röse på *Susibacken*. Det var 15 alnar i diameter, 2 alnar högt och hade på mitten en sänkning. Ingenting hittades däri. Längre norrut är *Holsterbackan*, på vilken jag nämnda år såg 3 större kummel. Om vi åter begiva oss från nämnda sjö och följa den nyssnämnda bäcken norrut, så ligger, så nära att sjön ännu är synlig, på östra sidan om bäcken en åker. På östra sidan om denna åker växer på ett kummel en stor björk. Högen är 22 alnar i genomsärning och 2 alnar hög. 120 steg därifrån norrut finnas två kummel, det ena 16 alnar i diameter, 2½ aln högt; det andra resp. 20 och ½. 130 steg norrut från dessa är en fjärde hög: 27 alnar vid. Den är till en del formad som en potatisgrop. 110 steg framåt finnes ett femte kummel: 26 alnar i genomsärning, 2¾ alnar högt. 27 steg därifrån norrut är ett sjätte: 25 alnar i diameter och 2½ aln högt, och slutligen 35 steg därifrån ett sjunde och sista, som är 18-20 alnar i genomsärning och 2 alnar högt. 400 steg härifrån åt nordväst och 250 steg österut från en ny bro över bäcken, där Långmarksäng slutar, ligger en 80 alnar lång och 6 alnar bred stenhög vid sidan av sumpmarken. Den är knappt högre än jordytan och går alldeles rakt från öster till väster; det ser ut alldeles såsom man här en gång i världen skulle ämnat stenlägga en väg, om icke en stor sten på ett ställe skulle avbryta läggningen. Det är kanske möjligt, att havet en gång betäckt de låga ängarna på vardera sidan om bäcken ända till sjön. Sålunda skulle alla här nämnda kummel hava legat på stranden av en lång och smal vik. Här lämna vi södra sidan av Malax å.

Ifrån Solv-sidan hava förut två långa vikar sträckt sig söderut inåt Malax. Den västligaste av dessa är den ännu vattensjuka, vidsträckt Söderfjärdsängen. I ett på dess sydöstligaste sida liggande berg har intill nyare tid visats en i klippan fästad järnring. Den ostligare viken, längre än den förra, har synbarligen gått mellan Öster- och Väster-Solv byar, ändan av viken har utgjorts av nuvarande Kalasas äng, som ligger nära Övermalax. På ängens västra sida ligger

en skog, känd under namnet *Kalasbrännon*, belägen omkring 5 verst från kyrkan. I skogsbrynet mot ängen finnes på ett avstånd av 50-60 steg från varandra tre stenkummel. De två östligare mäta 19-21 alnar i diameter, det ena 1, det andra 1½ aln högt. Den västligaste högen ligger på låglandet, 15 alnar vid, men låg och mossbelupen, knappt en halv aln hög. I ett av de förstnämnda kumlen har man tidigare grävt och skall då ha hittat något ben. Då grävningen nu fortsattes, påträffades en större, ovan till jämn men något urgröpt sten, vilken betraktades under undran, om den ej möjligen varit en offersten. Från ängen söderut ligger *Viasgränd*. En halv verst härifrån tillbaka eller norrut ligger en liten backe, *Langnäsoddbacken*, på vilken befinner sig ett stort, delvis uppkastat kummel, 25-30 alnar i diameter, 1½-2 alnar högt. En verst åt söder finnes i en hage bredvid en ny äng ett annat kummel, 27 alnar i diameter och 2 alnar högt. För omkring 35 år sedan hittade barn därstädes vid grävning en kvarters lång järnpik. Från kumlet har senare bortförts en mängd stenar till en riebyggnad. Ännu längre åt norr ligger *Langgisskogen*, där man även påstår, att jätterösen finnas. Så även på Peltobacken ovanom *Lågasgårdarna*. Till en kvarndamm på andra sidan Paxalgränden har även någon stenhög blivit körd.

Redan för ett par hundra år sedan påstods, att i *Rimalskogen* i Solv socken skulle finnas gravkummel. Förgäves efterspanades de nu i Rimal. Endast på sydöstra sidan om *Nysvedsberget*, något över en verst söderut från Rimal, sades en hög finnas, enligt antagande omkring 3 famnar i omkrets över en aln hög. Ett par verst österut från Solv kyrka skall finnas ett träsk, vid vars strand ligger ett berg, däri en järnring skall varit fästad.

Då man från Malax reser mot Sarvijoki i Jurva, så kommer man ungefär halvvägs emellan postvägen och nämnda by till några malaxbor (Ström, Smulter och Gästgivars hemman) tillhöriga fåbodställen. Det berättas, att här på vardera sidan om vägen i skogen skola finnas mindre rösen. Ett, som jag såg på norra sidan av vägen, var 11 alnar i diameter, 1½ aln högt och genomgrävt i mitten. En verst härifrån mot Sarvijoki låg på vägens södra sidan ett stort röse.” *)

År 1900 kom fornforskaren d:r A. O. Heikel till Malax för att förteckna ortens jätterösen och gjorde därefter upprepade besök å orten. Han företog vällyckade grävningar i Junkarsbränno, där synnerligen rika fynd gjordes: betsel och sköldbuckla av järn, spännen och söljor av brons, pincett av brons med mera.

Arkeologerna veta nu, att de omtalade högarna äro lagda över de brända kvarlevorna efter döda och härstamma från tiden före år 700 e. K. De lärda tvista om vem jättefolket var. Troligen var det våra skandinaviska förfäder.

*) A. M. Tallgren förmodar på grund av gjorda fynd, att Raine-åsen kan ha varit ett tillhåll för stenåldersmänniskor. Petalax och Pörtom skulle alltså ha anor, som gå 3,000 år tillbaka i tiden. Åsen har fasta fornlämningar även från brons- och järnåldern, s. k. jättekast och stenringar. (Hembygden 1913.)

*) Förestående berättelses författare, Johannes Reinhold Aspelin, föddes den 1 augusti 1841 i Messuby. Sedan fadern flyttat till Österbotten, kom A. i skola i Nykarleby och Gamla Vasa samt blev 1862 student från Vasa gymnasium, då förlagt till Jakobstad. Filosofiekandidat

1866, blev han amanuens vid senatens arkiv och begynte med iver forska i hemlandets historia. Hans förstlingsarbete var en berättelse om Malax socken ("Kertomus Maalahden pitäjämä"), väsentligen grundad på forskningar i Malax kyrkoarkiv och offentliggjord i "Suomi" 1866. Såsom orsak till att berättelsen över denna svenska socken skrevs på finska nämner han, att Finska litteratursällskapet's granskningsnämnd icke godkänt en av honom föregående år inlämnad bearbetning av lantmätaren E. Klingius' beskrivning över Malax socken och som huvudskäl därför anført berättelsens svenska dräkt. Aspelin blev filosofiedoktor 1877 och följande år e. o. professor i nordisk fornkunskap; statsarkeolog 1885. Död den 29 maj 1915

MalaxHjälpskola behövs, HBL 23.3.1949

Malax behöver en hjälpskola.

37

Vid månadsskiftet februari-mars besökte Röda korsets hälsosyster frk. Margareta Dala folkskolorna i Malax och verkställde intelligensprov med ett antal barn. Efter skolbesöken var lärarna kallade till ett diskussionsmöte i kommunalläkarbostaden, varvid ordet fördes av dr N. J. Bergroth, som gav lärarna goda mentalhygieniska råd i anledning av de gjorda intelligensmätningarna. Dr Bergroth höll även ett instruktivt föredrag om mentalhygien. Av diskussionen framgick att Malax i likhet med andra landskommuner är i behov av en s. k. hjälpskola.

Under den tid frk. Dala vistades i Malax höll hon intressanta föredrag om mentalhygien i hem och skola vid möten som anordnades av marthorna i Ytter- och Övermalax.

Malax Jordskred vid Holsterbacken HBL 13.9.1938

Märkligt jordskred har förekommit i Malax.

38

Marken har rämnat vid Holsterbacken.

Sank mosse utövar press vid uppgrävning av Storsjöbäcken.

(Bildtext: Naturen har grävt diken, där inga diken funnits.)

En märklig företeelse har förekommit vid Holsterbacken i Malax i samband med Storsjöbäckens uppgrävning. Den längs nämnda vattendrag invid Holsterbacken belägna marken, som delvis består av äng och delvis av skog, har ända till 20 meters bredd rämnat och

rasat mot bäcken. En ängslada, som befann sig på det farliga området, har man skyndsamt måst flytta undan. Även höga träd, som vuxit i närheten, ha stjälp omkull eller flyttat en smula på sig i riktning mot bäcken. De skador som uppstått, och den merkostnad jordskredet vållat bäckgrävningsföretaget, beräknas till c:a 25,000 mk.

Byggmästaren Erik Fant berättar vid vårt besök på platsen, att man observerat jäsleran i bäcksbotten just på den sträcka raset sedermera inträffat. För att mota ett eventuellt ras hade man drivit ned 5 meter långa bräder och plankor på ömse sidor av bäckens botten. En dag fingo dock arbetarna bevittna huru det neddrivna virket plötsligt sköt upp med buller och bång, marken intill rämnade och rasade i bäcken. Allt eftersom man undanskaffade den nedrasade jorden, öppnades nya rämnor längre borta på marken och nya mängder jord och lera fyllde bäcken och trotsade alla fördämningar. Under mer än en månads tid har man fått kämpa emot raset. Nu har man övergivit området, för att fortsätta där nästa sommar.

Orsaken till jordskredet vill man tillskriva en sank mosse ett stycke bortom skogen. Det anses för sannolikt, att den våta mossen utövar sådant tryck på marken här, att en förskjutning kan äga rum. Möjligen måste ett nackdike grävas längs mossen, innan Storsjöbäcken kan grävas färdig på den cirka 300 meter långa sträcka, där raset inträffat.

Storsjöbäckens uppgrävning syftar till sänkning och fullständig torrläggning av Storsjöträsket och Långsjön. Detta torrlägningsföretag kräver enligt kostnadsberäkningen en summa av 318,000 mk, i vilken staten deltar med hälften. Enbart Storsjöbäcken är 13 km lång med en dagbredd av upp till nio meter. – Företagets ansvarige förman, byggmästaren Peura, tror sig kunna garantera, att man redan om något år skall kunna skörda råg och annan spannmål från hundratals hektar mark vid Storsjön och Långsjön, där ännu endast gungfly och vatten synes.

Adam Namnlös.

Malax Naturfenomen VBL 13.9.1938 sidan 4

Naturfenomen i Malax.

39

Mosse utövar tryck på närliggande mark, som remnar och förskjutes.

Bildtext: De mörka ränderna på bilden äro rämnor som uppstått i marken.

Folk, som de senaste dagarna färdats längs Börängsvägen mot Storsjön, har strax bortom Holsterbacken fäst sig vid, att marken mellan Storsjöbäcken och den närbelägna skogen blivit alldeles otillgänglig. Det synes, som om en jordbävning nyligen övergått platsen. Marken har remnat och sjunkit trappvis ned mot bäcken, en ängslada på det farliga området har man fått skynda sig att flytta undan, och skogen har på en del ställen flyttat sig en smula närmare vägen.

Storsjöbäcken löper på denna plats jämsides med vägen. Under de gångna månaderna har arbetet med bäckens uppgrävning pågått. Vid grävningen på den plats, där jordskredet sedermera inträffade, visade sig faran för ett ras vara överhängande, varför man, för att förebygga detta, gjorde skyddsvägg av bräder på ömse sidor av bäcksbotten. En dag sköt dock skyddsväggarna plötsligt upp och bäcken rasade ihop. Vartefter man undanskaffade den nedrasade jorden, inträffade nya ras. Nu började marken remna även på längre avstånd från bäcken, komma närmare och sjunka ihop. Det hjälpte inte längre med skyddsväggar. Under mer än en månad har arbetslaget försökt mota raset, men ansträngningarna ha i stort sett varit fruktlösa. Nu har man övergivit området och återupptagit grävningsarbetet längre bort. Nästa sommar skall man ånyo försöka få sträckan upprensad, och då är det möjligt, att man måste gräva ett nackdike längs en närbelägen mosse.

Det anses nämligen för sannolikt, att det är just den sankta mossen, som är belägen bakom skogen här, som med sitt tryck vållat jordskredet. –

Som bekant uppgräves Storsjöbäcken för att möjliggöra en fullständig torrläggning av Storsjöträsket och Långsjön, där även nya diken komma att anläggas. Torrläggningsföretaget, till vilket även statsbidrag erhållits, har beräknats draga en kostnad av 318,000 mk. Själva Storsjöbäcken är 13 km lång och har en dagbredd av upp till 9 meter. Lyckas företaget, vilket man ingalunda har skäl att betvivla, kommer man redan om något år att skörda spannmål från de hundratals hektar mark vid Storsjön och Långsjön, där ännu endast gungfly och vatten synes. – Förman för arbetet är byggmästare Peura.

De skador jordskredet vid Holsterbacken vållat och den merkostnad företaget krävt på detta område beräknas till cirka 25,000 mk.

T – n.

- 14.588 ekorrskinn i Malax länsmansdistrikt. Jakten på ekorre har denna höst varit synnerligen livlig inom Malax länsmansdistrikt. I går berättade kronolänsman Ståhlberg, att antalet uppvisade skinn redan steg till 14.588. Detta antal är det högsta som någonsin förekommit i distriktet. Senaste år var motsvarande antal ungefär hälften av årets. Till distriktet räknas Malax, Petalax, Pörtom, Solv och Bergö kommuner.

- Offer för brännvinsbegäret. Under ett slagsmål mellan rusige personer å Mullo hemman i Storkyro den 27 sistl. september blef drängen Henrik Rintala svårt huggen med knif och inhemtades följande dag till länesjukhuset i gamla Wasa, hvarest han den 5 dennes till följd av sina blesyrer afled. Hvem hans baneman varit känna vi ännu icke. – I Malax socken firades å Herrgård hemman i Yttermalax by den 20 sistl. sept. ett bröllop, hvarvid bland andra objudna gäster infann sig en grannbonde. Kanske något rusig redan före sin ankomst, fick han här tillfälle att ytterligare tillfredsställa sin törst efter bränvin, hvaraf han intog så omåttliga kvantiteter att han slutligen låg alldeles medvetslös på bröllopgården. Derifrån släpades han af sin olyckliga hustru till det närbelägna hemmet, hvarest han senare på aftonen afled, otvifvelaktigt endast till följd av sitt ursinniga förtärande af bränvin. (W. BL.)

– Flera kommunalstämmobeslut. Från Malax har Wasabl. erfarit, att man vid hållen talrikt besökt allmän kommunalstämma den 5 dennes derstädes fattat åtskilliga beslut om följande:

1:o Bonden Johan Lithéns från Mustasaari anhållan om tillåtelse, att inom Malax kommun i öppen bod få idka försäljning af bränvin, afslogs enhälligt af stämman.

2:o Antogs till barnmorska i kommunen Wilhelmina Argillander mot en årlig aflöning af trehundra mark, som uttaxeras efter skatteören.

3:o Den oseden, som i Malax, likasom å flera andra orter, under tidernas lopp inrotat sig, att för brudfolks enskilda vinning anställa stora bröllop med omåttligt förtärande af bränvin och thy åtföljande förderfligt oskick, ansåg sig stämman böra söka hämma medelst det beslut, att inga bröllop med dans emot uppbärande af penningar och utdelning af starka drycker få anställas af brudfolket vid vite af fyratio mark, som bör af brudfolket utbetalas. Gerna hade stämman velat åsätta ett vite af 100 mark, men så höga böter är kommunalstyrelsen enligt lag icke berättigad att bestämma.

4:o Till hämmande af det bland ungdomen rådande oskick, att samlas till så kallade ”upsittarstugor” samt fördrifva qvällar och nätter med dans m. m. beslöts, att den, som för sådana sammankomster upplåter rum, skall böta likaledes fyratio mark.

5:o Ett ifrån komitén för lifränte- och kapitalförsäkringsanstalten i Wasa till stämmans ordförande ankommet bref, med uppmaning att någon måtte åtaga sig ombudskapet i Malax för sagda anstalt, upplästes, och valdes till ombudsman, f. d. landtdagsmannen, nämndemannen J. Staf, som för det goda ändamålets skull äfven beredvilligt åtog sig detta sysslande, och beslöts tillika, att husbondefolk, efter öfverenskommelse med sina tjenare, skall innehålla af de sistnämndes årslön för hvarje dräng 2 mark, och för hvarje piga 1 mark, som öfverlemnas åt ombudsmannen för att i anstalten insättas, och är en husbonde skyldig, att af egna medel insätta beloppet, i händelse han försummat att med sina tjenare härom öfverenskomma.

På föredragsfärd i Sydösterbotten.

42

En av de första dagarna i denna julmånad satt jag jämte en kamrat i Janssons buss, på väg söderut från Vasa. Föret var slingrigt och halt, i synnerhet i skogen mellan Solv och Malax, men tack vare vår pålitlige chaufförs påpasslighet kommo vi utan malörer fram till Korsnäs kyrkby, vårt mål för dagen.

Vid ungdomshuset stod gillesordföranden Lenlund redan på trappan och tycktes vara i färd med att uppvärma lokalen. Vi fortsatte till gästgiveriet, där "Aina", ställets allt i allo, tog hand om oss och snart nog serverades oss en kraftig måltid. Allt gick flott undan och vi installerade oss i ett av gästgiveriets snygga rum i övre våningen. Ruljansen tycktes vara livlig och rummen väl besatta. Jag räknade för tillfället sju gäster.

Föredragen höllos i den trots Lenlunds lovvärda uppvärmningsförsök något svala ungdomslokalen, och gillesgubbarna diskuterade bärgnings- och torkningsmetoder för att hålla sig varma. Småpratande om gödselvård stegade vi hemåt i sällskap med gästgivaren och snart nog lågo vi i Morfei armar.

Följande morgon, då vi smått började vänta på kaffebrickan, hörde vi, huru den for all världens väg utanför vår dörr. Balanserandet misslyckades denna gång och koppar och fat föllo i kras till golvet. Vid våra förutsägelser, om snart bröllop i gården, svarade Aina lugnt: "int' fö så lite" och så fortsatte hon att plocka upp skärvorna. Inom kort stod en annan uppsättning på vårt bord och den lilla förtretligheten var glömd.

Förmiddagen ägnades åt strövtåg ute i byn, varvid de mäktiga stengärderna, vittnande om ett idogt arbete, imponerade. Korsnäs kyrkby har mycket steniga åkrar, men även en del synnerligen vattensjuka marker. För närvarande söker man också finna bot för detta senare onda och väntade just i rippet en dikningsingenjör till orten. Goda, rymliga utfallsdiken vore flerstädes nödvändiga.

En livlig nybyggnadsverksamhet kunde konstateras i byn och icke allenast de, som vid storskiftet blivit utflyttade, utan även de kvarblivna hålla på att uppföra nya hus och slopa en massa skräpiga byggnader. Verkliga palats resa sig i byns centrum, och efter några år skall säkert Korsnäs kyrkby ha genomgått en avsevärd utveckling i byggnadsväg. Den långvariga skiftesförrättningen har hittills i detta avseende satt sin dystra prägel på denna bygd, men vänta bara, nu skall det bli annat av. Här finnas intressanta arbetsuppgifter för lantbrukssällskapets byggnadsinstruktör. Gödselvården är på många håll bristfällig, men med förenade krafter skola vi försöka få den på rätt gir. Lantmannens guld behövs mer än väl för alla de nyodlingar, som upptagits eller planeras i korsnäsbygden. Ensamt i höst ha planer uppgjorts för cirka 150 ha nyodlingar. Med förbättrade utkomstmöjligheter följer också intresse för olika grenar av lantbrukshållningen. En tjuvförening är redan bildad på orten och sedan stadgarna inregistrerats, sker inköp av en ayrshiretjur.

Efter rådgivande besök hos flera lantbrukare blev det tid att tänka på refrängen. Efter en god frukost sade vi det trevna gästgiveriet farväl och efter en titt in till handl. Söderlund, som i somras studerade butikskultur i Stockholm, äntrades postbussen, som förde oss till Harrström.

Här mötte oss havet, det oändliga havet och vid stranden sten vid sten. Invid byn finnas endast små arealer odlad jord, ty det mesta av densamma ligger i Flyen cirka 2 km. från byn. Även ha harrströmborna en del av sin jord på 8 kms avstånd, alldeles invid Taklax by.

Föredragen höllos denna afton i folkskolan och intresset för täckdikning, gödselvård och beteskultur var stort inom det av ordf. Mansén ledda gillet. Allmänt skogsbete har förbjudits och betesförhållandena äro skrala, varför kraftiga tag erfordras för förbättringar i detta hänseende. En L. S. K. tjurförening finnes i byn.

Från Harrström ha vi ej långt till Töjby. Här välkomnades vi av Herman Stuns, som är gilletts ordf. I hans ladugård står även föreningstjuren av västfinsk lantras. Vid upptäcktsfärden i byn lades märke till välbyggda prydliga gårdar, men dystra, okalkade ladugårdar voro ej heller sällsynta, och gödselvården var flerstädes försummad. Utmärkta uppgifter för gillesverksamheten! Naturliga förutsättningar för betesanläggningar kunde upptäckas i byn och då intresse förefinnes, hoppas vi härifrån få många deltagare i lantbrukssällskapets betespremiering. Hönsskötseln tyckes vinna terräng och torde flera rätt nätta hönsgårdar i vår finnas i byn. För fruktodling spåras här liksom i Harrström ett nog så starkt intresse. I förbigående må glädjande nog nämnas att i vår ett synnerligen stort antal äppelträd torde komma att utplanteras i svenska Österbottens bygder. Närmaste åtgärd blir att se till, att dessa träd bli väl skötta och rätt beskurna m. m. I detta avseende är okunnigheten tillsvidare stor och är det att hoppas att lantbrukssällskapet också härvidlag skall kunna komma odlarna till hjälp.

Föredragen i byn höllos i ungdomshuset, där det tyvärr också var kallt och luftdraget från ett söndrat fönster gjorde, att ridån och likaså föredragarnas lockar sakta vajade för vinden.

Följande haltpunkt blev Rangsby i Närpes, som ståtar med eget mejeri och några medlemmar i en kontrollförening. En Pajulahti torkria har i år inmonterats hos Oskar Ingves och den har i höst kommit väl till pass vid spannmålstorkningen i byn. Hos Ingves ha jordbrukarna fått sin spannmål torkad för 3 mark per hl.

Närpes västra lantmannagille, vartill denna hör, har under sommaren föranstaltat en premiering i veteodling, som lyckats väl och vid föredragstillfället utdelades prisen. Både Rangsby- och Norrnäs lärarna funnos bland pristagarna, vilket med tillfredsställelse antecknas. Gillets energiske ordf. Valfrid Lassus ledde gillesmötet inför fullsatt salong och föredragarna voro tacksamma för intresserad publik, trevnad och gästfrihet hos lärare Kronkvist.

Etappen Rangsby-Nornäs tillryggalades följande dag i Haglunds buss och därifrån bar det av vidare till fots i det vackra vintervädret till Närpnäs. En upplevelse av angenämaste slag var besöket hos Lassas i Norrnäs. Då vi stodo på hans gårdsplan och skådade ut över hans vackra fält samt lade märke till hans synnerligen välunderhållna och målade hus och den mönstergilla ordningen på gården, framstod han för oss som en duktig, framåtsträvande, ung bonde. I hans

hem njöto vi av just ur ugnen kommet hembakat vetebröd, framställt av Diamant vete från egna åkrar och förvånansvärt vitt och gott var brödet. Ja, när Närpes socken är i det närmaste självförsörjande med avseende å vetet, och så vackert, gott bröd framställes i bondgårdarna, måste man verkligen säga, att framstegen äro enorma.

Härlig var promenaden från Norrnäs till Nämpnäs genom nejder, där orrarna tycktes trivas och ekot av gallringsmännens yxhugg dånade i skogen.

Inom kort skymtade de första gråa husen i Nämpnäs och till kvällen samlades ett 25-tal gillesmedlemmar i det storartade, nyss stilfullt inredda ungdomshuset. Nämpnäsborna ha riktigt slagit på stort och maken till rymligt och fint hus är ej lätt att anträffa. Något ogästvänligt verkade huset dock vid detta tillfälle, då både publik och föredragare fingo lov att uppträda med ytterplaggen på och ändå hade svårt att hålla sig varma. Man förstår, att stämningen inte blir, vad den kunde vara, under sådana yttre förhållanden. I alla fall föllo väl ändå några korn i varm jord, trots kylan, och vid avskedet lovade bl.a. lärare Bernas snarligen rationellt ordna mineralämnesutfodringen för sina kor.

En kort bilfärd i snöyra till Näsby och ett glas varmt te på Mangs resandehem avslutade denna dag, varefter sömnen smakade förträffligt i resandehemmets bekväma säng.

Följande dag styrdes kosan ner till Lappfjärd, där Dagsmark lantmannagille samma afton anordnade skördefest med föredrag och prisutdelning i gilletts premiering av veteodling. Nejden låg badande i ett stämningsfullt månsken, och oaktat förberedelser för bröllop till följande dag, hade ett hundratal intresserade infunnit sig till festen. Glädjande var att erfara, huru åtgärder för spannmålsens effektivare sortering och torkning livligt diskuterades. En effektivare uppvärmning av festlokalen hade ej heller här skadat.

Dagen därpå, en söndag, förflyttade vi oss till Härkmeri, där gilletts ordf. Gunnar Berg tog hand om oss. Sedan olika prov på vete och vetemjöl tagits i betraktande och befunnits vara över förväntan goda, vandrade vi till byns ungdomshus, där återigen en iskall lokal satte en viss sordin på stämningen. Föredragen hölls i alla fall och även här utdelades pris i veteodling. En planmässigare kreatursavel diskuterades och då på orten finnes ett mejeri, som synes gå en ljusare framtid till möte, vore helt säkert en tjur- och kontrollföreningsverksamhet här på sin plats.

Då Sideby gille ännu samma afton anordnade sin skördefest, bar det genast efter föredragen i Härkmeri i väg per fordhoppa till Sideby kyrkby, där vi installerade oss i gamla gästgivargården. Festen i ungdomshuset bjöd på musik, hälsningstal av gilletts ordf. E. Norrback, som i ett intressant anförande berörde olika bärgningsmetoder för sädesväxterna, deklamation, föredrag av lantbrukssällskapets konsulenter, bygdemål och prisutdelning för sommarens veteodling. Efter programmet roade sig ungdomen med en stunds dans.

Följande dags förmiddag ägnades åt en vandring mellan de väldiga stengårderna i byn, där vardagens arbetsång ackompanjerades av havets brus i väster. Hos ett antal jordbrukare uttogos prov av vårsäd, vilka sedermera för undersökning av grobarheten sändes till statens frökontrollanstalt. Axel Lassfolks väldiga nybygge med cementtegelladugård beskådades och

gödselvården i byn syntes vara någorlunda tillfredsställande. Någon tjurförening finnes ej ännu, men man är i färd med att anskaffa kassa för inköp av tjur.

Ömossa blev följande rastställe och i lärare Långviks skola var det varmt och gott. Gillesmedlemmarna hade mött talrikt upp och stämningen var god. En härlig månskenspromenad avslutade dagen och snart sövdes vi av forsens brus till ro i gästgivargården med den kännpaka dagsverksklockan på taket.

Efter att också här följande morgon provtagning av spannmål ägt rum, vandrade vi i väg till Västervik by, där de trevliga grannröda gårdarna glatt välkomnade oss. Föreningstjuren av västfinsk lantras granskades hos Skogman och spannmålsprov medfördes, då vi i Lennart Vesterviks bekväma släde med husbonden själv vid tömmarna och hans ystra fåle i skaklarna åkte vidare till Storsjö by. Efter en kaffepaus hos Ragnar Storsjö med därpå följande provtagning och tjurbesiktning fortsattes slädfärden i det vackra vintervädrat genom skogen över länsgränsen förbi Måsagubbens f. d. boplat, där spöken påstås ha sitt tillhåll, och snart voro vi i Kasaböle by i Sastmola.

Hjärtligt emottogos vi av lärare L. Appelö i den ståtliga folkskolan och när tiden för lantmannagilletts möte var inne, var icke allenast skolsalen utan även tamburen klickfull. Vårdinnorna voro med och det talades svenska och finska i allsköns sämja. Hela byn, oberoende av språk, hade mött upp, och en varm stämning gav sin prägel åt hela kvällen. Gillesordf. Mattssons hälsningsord gingo från hjärta till hjärtan och under andlös tystnad åhördes föredragen. Martornas kaffe med bröd av eget vete smakade förträffligt, och glada över den trevliga samvaron vilade vi efter dagsverkets slut i herrskapet Appelös förnäma gästrum.

Innan vi lämnade Sastmola gjorde vi ännu ett besök hos närpesfödde P. Ingström på Norrgård i Risby, där havreprov uttogs och ladugårdsbesättningen med den tvååriga ayrshiretjuren Ytterö Domino 17, av god härstamning, beskådades. Skada blott att Ingström ej hittills varit i tillfälle att tillhöra någon kontrollförening.

Ännu ett uppehåll gjordes hos den tidigare nämnda Mattsson, som är utflyttare och fått brottas med mycket steniga marker, som dock nu uppvisa god kultur. Till och med täckdikning har i någon mån kommit till användning. De storvuxna lantrasfåren, införskaffade från annan ort, väckte berättigad uppmärksamhet.

Så stuvade vi oss i postbussen och under ideliga skutt mot taket ilade vi på den gropiga vägen med havet och Yttergrund fyr i väster mot Sideby kyrkby och därifrån till Skaftung. Här var färdens sista uppehållsort. Snart nog voro vi ute på gillesordf. Artur Ingves fina betesmarker, där vi kunde konstatera, att ett fortsatt gott arbete i höst utförts för betets förbättrande. Ingves har detta år erhållit pris i lantbrukssällskapets betespremiering och deltar med liv och lust i den fortsatta tävlan.

Ayrshirestambokstjuren fick sin visit, och i spannmålsmagasinet togs ett vackert prov av Orion II havre. Dagen avslöts med en föredragsafton i småskolan och tidigt följande morgon sutto vi i Sideby-K:stad bussen. Ännu ett litet äventyr beskärdes oss, innan vi definitivt voro

på hemväg. Efter en stunds färd mot Härkmeri observerades, att några vete- och rågsäckar, som tagits ombord i Sideby, behagat försvinna all världens väg, varför ingen annan utväg fanns än att vända och försöka leta rätt på säckarna. Detta lyckades också närmare Sideby kyrkby och c:a en timme försenad anlände bussen till K:stad. Att de lokala bussarnas tidtabeller i allmänhet icke synas vara alltför pålitliga kunde vi flera gånger under resan konstatera.

Väl ombord på ordinarie bussen B:borg-Vasa gavs tillfälle till en stilla begrundan över den slutförda turnén. Som allmänt önskemål kan då uttalas, att gillena, som ha de lokala arrangemangen om hand, borde åstadkomma större trevnad vid sina möten och föredragstillfällena. En samling i en iskall lokal, där både åhörare och föredragare huttra av köld, ger ingen stämning, och det är ingenting att förvåna sig över, att gillesmedlemmarna draga sig för sådana tillställningar. Gemytligare blir också samvaron, om man under förekommande pauser kan sitta förtroligt samspråkande vid av martahänder dukade kaffebord. Dessa gillesmöten ha sin stora betydelse, ty genom dem stärkes samhörighetskänslan hos bönderna och på dem bli jordbrukarna i tillfälle att utbyta tankar och erfarenheter med yrkesbröder, men låt allt detta ske under varmare, trivsammare former.

Tusende frågor tränga sig på jordbrukarna av i dag och en del av dem äro särskilt aktuella. Jag vill här endast nämna den viktiga spannmålskvalitetsfrågan och i de bygder, vilka jag under denna färd genomrest, liksom så gott som överallt i Sydösterbotten synes det mig som om oändligt mycket vore att göra på kreatursavelns och -skötselns område. Tjurförenings- och kontrollföreningsidén måste få fast fotfäste i denna landsända, för att detta stampande på stället måtte upphöra och ersättas med ett livligt intresse för en räntabel kreaturskötsel, som ju dock måste vara en av grundpelarna för vår lanthushållning. Också gödselvården brister mångenstädes, och effektiva åtgärder för dess förbättrande äro av nöden. Låtom oss gå framåt hand i hand, lantmannagillena och lantbrukssällskapet, på vårt vidsträckta arbetsfält och frukterna av vårt arbete kunna icke utebliva.

Ett glädjande bevis på gott samarbete, är det oerhörda uppsving veteodlingen gjort i svenska Österbotten under de senaste åren. Under denna föredragsfärd förekom det ena historiska ögonblicket efter det andra, då gillena för första gången under deras verksamhet utdelade pris för veteodling. Oaktat ytterst ogynnsamt inbärningsväder kunde också fullt tillfredsställande kvalitet mångenstädes uppvisas.

Framåt i liknande tempo också på andra områden av vår lanthushållning!

I. W.

Ribäckens skola i Malax öppnas åter

43

KOMMUNALA SKATTÖRET 3 MK.

Kommunalfullmäktige i Malax sammanträdde den 18 dennes för att behandla en rad ärenden. Det var svårt att få beslutfört antal kfge samlade den vackra sommarkvällen, då villor och slätterängar lockade mera än ett sammanträde i kommunalstugen, men ett par timmar efter utsatt tid kunde sammanträdet börja.

Första frågan gällde priset på skattöret. Oklarhet rådde om förskottsuppbörden även skulle gälla 1946 års inkomster. Där om enades man dock slutligen, varför det nu blir fråga om en tillskottsuppbörd. Skattöret fastställdes därför till 3 mk. Endast en uppbörd skall verkställas på tid, som kommunalnämnden bestämmer.

Att avge förklaringar på eventuella besvär över årets taxering valdes Hugo Staaf och Jonas Hinders.

Till förnyad behandling upptogs Övermalax skifteslags anhållan om bidrag för nytt brolock på stora åbron i Övermalax. Arbetet, som redan utförts, har beräknats kosta c:a 75,000 mk. Kfge beviljade 25,000 mks bidrag.

På framställning av folkskolnämnden beslöts enhälligt att ånyo öppna Ribäckens folkskola med förkortad lärokurs från 1 augusti detta år, emedan för denna skoltyp stadgat elevantal finns i samhället åtminstone de tre närmaste åren. Skolan har varit stängd sedan den 1 augusti 1944. I skolans direktion invaldes Nestor Fredman, sammankallare, Arvid Ribacka, Runar Ny, Eino Niemi, Ester Ågren och Alarik Back. Deras mandat varar t. o. m. år 1948. Kfge beslöt även låta utföra de reparationsarbeten vid skolan som påyrkats av inventeringsmännen.

Veterinärfrågan var följande ärende. Saken hade inte nämnvärt gått framåt sedan den senast var uppe till behandling. Nu beslöt kfge att ingå med anhållan till Solf och Petalax att utse ombud till gemensamt sammanträde med malaxombud för att diskutera frågan om en gemensam lösning. Till Malax kommuns representanter valdes Elis Gullback, Gunnar Svenns och Sig. Ahlberg.

Kolonisationsnämnden gjorde framställning om att kommunen skulle uppta ett kolonisationslån på 2 miljoner mk. Ett tidigare beviljat lån hade inte uttagits i tid, varför det förfallit. Kfge beslöt enhälligt anhålla om tvåmiljonerslånet.

Det tidigare beslutet om att invälja Per H. Mitts, Aug. Ahlskog, Eli Paxal, Runar Norrman och Helge Berts i klassificeringskommissionen bekräftades.

Intressenterna begärde kfges intyg över att en bro behövs över Malax å vid Lågas fors i Övermalax. Kfge ansåg att bron behövs, varför intyget gavs.

Ordföranden förberedde kfge på att frågan om en reglering av de kommunalt anställdas löner kommer att kungöras till nästa sammanträde med anledning av en skrivelse från landskommunernas förbund.

W.

Malax Sjömannen Jonas Broman avliden i England, Wasa Tidning 30.3.1883

44

- I England afliden sjöman, hemma från Malax. Om den förut omnämnda sjömannen Jonas Broman från Malax skrifwer pastor Bergroth från London den 28 sistl. febr. till tidn. Sjömansvännen: Under par månaders tid har på hospitalet i Greenwich legat en finsk sjöman från Malax wid namn **Broman**. En inwärtas sjukdom gjorde, att han tynade bort dag för dag, tills han söndagen den 25 dennes gick bort till en annan werld. – Under 9 års tid hade han oafbrutet seglat här ute, och derunder hade han, som han sade, hwarje dag ihågkommit fosterlandet och längtat hem. Men att komma hem war ej så lätt, som det warit att komma hemifrån. Det ena året förlöt efter det andra under det han seglade på avlägsna farwatten. Hwarje gång han kom till England eller andra länder nära hemmet war det wintertid, han beslöt derfor att till våren uppskjuta hemresan, för att slippa hem med fartyg, – och när våren och sommaren kommo, då war han åter fjärran borta från vår werldsdel. Nu kom han åter hit under wintern och hade Herren beslutit annorlunda. Dock, jag hoppas för wisso, att han kommit hem, till det härliga hem, som Gud har beredt åt dem som honom älska. Detta hem blef honom också dag för dag kärare och han var nöjd att gå bort, bort dit, der ingen synd, ingen sjukdom och sorg mera finns. – Dagligen besökte jag honom under hans sjukdoms tid. Sist war jag hos honom 4 timmar före hans död. Han war då ännu wid fullt medwetande, talade om sin bortgång såsom något efterlängtadt samt bad mig framför en helsning till hans hemmawarande kära. – Herren känner de sina, hwar än de hwila, och saliga äro de döde, som i Herranom dö!

– Underrättelser om österbottniska sjömän i utlandet. I sist utkomna häfte af den förträffliga tidskriften Sjömansvännen, som icke borde saknas i något hem, hwars söner eller familjefäder äro stadda såsom sjömän på utrikes resor, men hwilken tidskrift tywärr ännu har alltför ringa spridning i våra nejder*), meddelar pastor Bergroth upplysningar rörande följande sjömän hemma från kustorterna i Wasa län: August Eriksson från Kristinestad, Walter Kjerulff från Jakobstad, Albert Lönn (Lund?) från Wasa. Erik Nyholm från Jakobstad, Arel Kristiansson från Wasa. – Rörande en af dem yttrar pastor Bergroth: ”Han lofwade skrifwa hem kanske är det dock säkrast att också Sjömansvännen omnämner att han lefwer.” I förteckningen över de sjömän från vårt land, hwilka under februari månad anträffats i London nämnas 34 särskilda personer. ”Af alla de sjömän jag träffar frågar jag deras namn” säger pastor B, ”för att finna om de äro bland de i hemlandet saknade, om jag har bref till dem o. s. w. Jag måste bedja alla, som efterfrågat sina anförwandter, att ej bli otåliga. Werlden är

så stor, att man ej rimligtvis kan fordra af en sjömansprest, att han skulle kunna upptäcka alla dem, som wistas der. Till och med London är så stort, att någon sjöman kan finnas här, utan att jag träffat honom. Om alla efterfrågade – (en af dem har varit borta i 50 år) – hoppas jag ej ens att kunna lemna underrättelser, men om alla, som jag på ett eller annat sätt får kunskap om, skall jag sända underrättelser till deras anförwandter. Ingen af dem är eller blir glömd.”

*) ”Sjömanswännen”, som utkommer i tolf häften årligen, kostar dock blott 1 mark 25 penni för hel årgång.

MalaxSpärrballong2 (bild) VBL 10.10.1940

Spärrballongen i Malax.

45

Bildtext: Ballongen över trädtopparna just då gasen börjar strömma ut.

En drivande engelsk spärrballong höll Malax i spänning hela tisdagen. Ballongen uppenbarade sig 10-tiden vid Storsjön, där dess stålvarer fastnade i en gran. Den på 1,500-2,000 meters höjd vajande ballongen framkallade folkvandring till platsen, och slutligen började 50 handfasta karlar hala ned pjäsen. Den fick oskadad ned till trädtopparna, men sedan gick en ventil i ballongen sönder och gasen strömmade ut, varpå ballongen föll ned till marken. Den var 25 meter lång och 14 meter bred.

Malax Storskäret Jungfrudansen HBL 29.10.1947

”Jungfrudansen” på Storskäret

46

I havsbandet utanför Bergö finnes ett sägenomspunnet skär, Storskäret. Det är en fiskeplats, tillhörig Malax kommun, som utarrenderas till fiskare från andra orter. På skäret finnes en säregen stenkombination bestående av en mängd lösa stenar, vilka placerats i cirklar på ett högt stenkummel. Jungfrudansen kallas dessa cirklar, vilka i längd mäta över en kilometer. Stenarna har enligt berättelser från äldre tider plockats ihop av ett sällskap skeppsbrutna, vars skuta strandade under en resa från Finland till Sverige. För att inte frysa ihjäl på det kala skäret började sällskapet samla ihop stenarna till denna ”jungfrudans”.

På samma skär finnes även sedan gammalt en sparbössa uppsatt. Sparbössan, som ursprungligen bestod av en urholkad stock, har flere gånger ruttnat ned och förnyats. Den uppsattes någon gång i tiderna för att skeppsbrutna som räddat sig till skäret skulle bli i tillfälle att ge uttryck åt sin tacksamhetskänsla över räddningen. Penningarna tillföll Malax

kommuns fattiga. Numera är det inte skeppsbrutna sjöfarare som giver sitt bidrag till sparbössan, men ändå inflyter det medel regelbundet som kommer de fattiga i kommunen till godo. När sparbössan nyligen tömdes efter ett halvt års intervall innehöll den 301 mark. Det är folk på utfärdsresor som gör strandhugg på det sägenomspunna skäret för att se på jungfrudansen och samtidigt sätter en slant i sparbössan. Denna är blott en enkel brädlåda som lätt kunde brytas upp och pengarna bortföras, men någonting sådant har ej ännu inträffat. Härovan en bild av ”jungfrudansen”, i vars mitt ett sällskap slagit sig ner.

Malax Vargar sedda HBL 23.3.1949

Två vargar sedda i Malax.

47

I slutet av senaste vecka observerades i Malax, Långåminne, två vargar. Ett tiotal män beväpnade sig och begav sig omedelbart ut på jakt, bland dem även åttioåriga Isak Paxal, en erfaren räv- och älgjägare. Förföljandet upptogs, men på gränsen mot Pörtom förlorade man spåret av djuren, som sedan dess inte har syns till.

Även i Pörtom har jägare varit ute på vargjakt sedan man sett vargspår, men man har hittills inte fått syn på djuren. Enligt vad man i Pörtom tror är de två djuren inte vargar utan lodjur. Detta antagande styrkes av att djuren av spåren att döma har klättrat i träd.

Senast sköts år 1941 en varg i Malax, vilken hade förföljts av jägare ända från Parkano.

Malax Vårt gulmland 1500 år sedan, Svenska Finland 7.2.1945

Vårt gulmland för 1500 år sedan

48

Man behöver ej vara yrkesarkeolog för att känna till Vasatraktens forngravar. De utgöra ett så kännspakt och talrikt inslag i landskapsbilden, att var och en, som med öppna ögon rört sig i dessa trakter, väl känner till de runda stenrösena som ligga kringströdda i nejdens moränbackar. Sådana rösen finnas längs hela den bottniska kuststräckan till Gamla Karlebytrakten i norr, men talrikast äro de kring Vasa i socknarna Malax, Laihela, Lillkyro, Storkyro och Vörå. Sakkunnigt undersökta giva dessa rösen en ganska god bild av sin tid. De innehålla

nämligen ibland smycken och vapen, med vilkas hjälp man kan bestämma gravens ålder, och vilka kunna ge en hel del notiser om sina bärare. Under åren före krigen verkställdes med hjälp av privata donationer en hel serie sådana undersökningar främst i de finskspråkiga socknarna, medan de svenska socknarna ingående undersöktes bl. a. av vår ende amatörarkeolog av rang, författaren Jacob Tegengren.

Sin äldsta bofasta befolkning har den österbottniska kuststräckan fått under bronsåldern ungefär 1000 år före Kristi födelse. Vad folk det varit och vad språk de talat är vanskligt att avgöra, men troligt är, att den varit av finskugrisk härkomst. Dess kultur har anknytningspunkter långt inne i det inre av Ryssland men även med den samtida skandinaviska kulturen. Isynnerhet gravformerna och begravningssättet äro lån från väster och åtminstone handelsförbindelser hava upprätthållits med Sverige.

Järnålderns österbottningar hade anor från bronsåldern.

Man antager att den befolkning Finland haft under bronsåldern i stort sett försvunnit, förrän de nuvarande finnarnas förfäder under det andra efterkristliga århundradet började slå sig ned i sydvästra Finland. Huru härmed än förhåller sig, finnes det starka skäl som tala för, att detta åtminstone beträffande den österbottniska kuststräckan ej varit fallet. I de ovannämnda österbottniska kustströena har man gjort fynd dels från bronsåldern, dels från järnåldern. Visserligen finnes i de daterade fynden en lucka om c:a 700 år, vilket ej ens arkeologiskt sett kan anses vara någon kort tidrymd. Men detta behöver ej betyda, att trakten under denna tid varit öde. Tvärtom tala två viktiga omständigheter för motsatsen. Det är sålunda märkligt att järnåldersbebyggelsen i stort sett täcker samma område som bronsålderns fasta bosättning. Och ännu märkligare är, att järnåldersfolket använt sig av samma begravningssätt och byggt likadana gravar som 700 år tidigare varit brukligt i denna landsända. Karaktäristiskt för den yngre bronsåldern i våra kustbygder är, att de döda gravlagts än obrända, än efter bålbevälgelse, ofta i samma rösen, en dubbelsed som återkommer i den österbottniska järnåldern, men ej i den sydfinska. Man skulle antaga att nybyggare fört med sig gravformer och begravningsseder från sitt tidigare hemland och ej från första början anammat en sed, som varit rådande 700 år tidigare i deras nya hemtrakt. Man kan även peka på sådana speciella egenheter hos de österbottniska gravarna, vilka anknyta till bronsåldern, som seden att bygga rösen utan jord mellan stenarna och att i botten av röset bygga en kista av stenhällar för den dödes lämningar, vardera drag som ej förekomma i södra Finland.

Handel med Östrysland.

Under bronsåldern uppehöll Finlands inbyggare tvärs genom ödemarkerna en ganska intim kontakt med bosättningscentra i mellersta Ryssland och Uraltrakten. Under förra delen av vår järnålder kunna dylika fjärran östliga förbindelser konstateras endast för Österbottens vidkommande. Från gravar i Esse, Nykarleby och möjligen även från Närpes, samt något senare även från Lillkyro och Storkyro har man hämtat olika slags bronsprydnader, vilka oemotsägligt härstamma från östra Ryssland. I södra Finland har man på flere ställen anträffat gravfynd och hela gravfält som uppenbarligen tillhört inflyttade kolonister från olika delar av

Östbaltikum och södra Östersjökusten, men åtminstone tillsvidare har man ej gjort sådant fynd i Österbotten.

Maktcentrum i Vasabygden.

Under den tidigare järnåldern äro de österbottniska fynden fördelade längs hela kuststräckan mellan Esse och Närpes (möjligen Sideby), men senast under 400-talet bildas i de ovan nämnda socknarna i Vasatrakten en bygd, som redan vid 400-talets slut i rikedom överträffar Finlands övriga landskap. Det kan nämnas att allt guld som anträffats i gravar under mellersta järnåldern, d. v. s. 400-800 e. Kr., härstammar från den österbottniska kärnbygden. Detta österbottniska maktcentrum, som det väl måste kallas, har vuxit upp på den gamla lokala grunden, om man också under denna period måste räkna med befolkningstillskott från södra Finland och troligen från Skandinavien.

Guldåldern.

Det är givet att sådana maktcentra som det österbottniska ej uppstå av sig själv, för att sedan lika plötsligt försvinna. Såsom ovan nämndes har Österbotten i motsats till befolkningen i södra Finland upprätthållit kontakten med östra Europa och troligt är att denna kontakt haft karaktären av handelsförbindelser. Ville man i västra Europa i handelssyfte nå kontakt med de pälsrika urskogarna i nordöst, skedde detta uppenbarligen bäst med den österbottniska befolkningen som mellanled. Gynnsamma betingelser för denna handel förelågo, när på romarrikets ruiner germanfurstar dirigerade världsdelen öden, och givetvis i högre grad än romarna hade sina ögon riktade mot trakterna i norr. Tidigare hade goter, markomanner m. fl. folkslag förmedlat handeln mellan imperiet och den barbariska yttersta Norden, och dess vinster hade fallit i deras händer. Under förra delen av 400-talet avbröt hunnerstormen all fredlig samfärd i Europa. Men sedan följde den visserligen relativt korta perioden av fred under Teoderik den stores regering. Hans makt och auktoritet voro så stora, att germanfurstarna i hela Europa, även de formellt självständiga, på hans blotta ord, fredligt bilade sina tvister. Aldrig tidigare hade Europa norrom alperna haft en sådan fred.

Förbindelse med Gotland och Nordnorge.

En sådan fredsperiod måste givetvis verka särskilt gynnsamt på en så konjunkturkänslig näring som den boreala handeln, med dess huvudföremål pälsverken. Under den tid som motsvarar Teoderiks regering, tiden omkring år 500, märker man en mycket betydande ökning av det österbottniska fornsaksbeståndet, en företeelse som brukar sättas i samband med högkonjunktur. Vi finna flera smyckeformer som sakna motsvarigheter i södra Finland, men ha sina förebilder dels i trakterna kring Düna-mynningen (där en handelsväg till Svarta havet vidtog), dels och i synnerhet på Gotland. Gotland har under denna tid tydligen något slags handelshegemoni i Östersjön och det skall ej förvåna, om man en dag påträffar en gotisk koloni i Österbotten.

Utom dessa sydliga förbindelser, kan man i fornsaksaterialet spåra en intressant kontakt med den västskandinaviska kulturkretsen, förmedlad av bebyggelsen i mellersta och norra Norge, närmast Trøndelagen. Eventuellt har denna kontakt upprätthållits tvärs över Kölen och

Bottniska viken, men det är märkligt att detta norska inflytande särskilt under äldre tider, ej med samma styrka gör sig märkbar i Jämtland och Helsingland, vars bygder den ju i detta fall måste passera för att nå Österbotten. Synnerligen plausibel förefaller tanken att normmän och österbottningar träffande mellan finnar och norrfälliga, men med tiden fast organiserade lapplandsfärder och där kanske t. o. m. haft stadigvarande bytesplatser. Finneskattens (d. v. s. lappskattens) utkrävande har åtminstone redan på 700-talet e. Kr. en organiserad institution i Norge och bland finnarna är ”lapinkäynti”, lappfärderna, ett givande och populärt näringsfång vid samma tid. En källa från 800-talet, Egilssagan, talar om ett sammanträffande mellan finnar och normmän i Lappland, men troligt är att sådana sammanträffanden redan flere hundra år tidigare förekommit, varvid den finska parten i främsta rummet, kanske uteslutande, företrätts av österbottningar.

Österbotten blir öde.

Den österbottniska bygden är som sagt i synnerhet under 500- och 600-talen den rikaste i Finland. Från omkring år 600 är det svenska inslaget i de österbottniska fornsaksformerna mycket utpräglat och man måste till allvarligt provning taga, huruvida ej den befolkning som burit dem varit av svensk härkomst eller åtminstone haft svenska hövdingar. Några forskare hava hävdad detta som sannolikast. Många detaljer och i synnerhet kulturgruppens helhetsverkan, med en så viktig omständighet som gravskicket främst, binder emellertid Vasabygden allt stadigare fast vid södra Finlands järnålderskultur, vilken ju med säkerhet uppburits av finnar. Under 700-talet vinner det finska inflytandet i betydelse, så att det vid århundradets slut är det dominerande.

Omkring år 800 upphöra gravfynden och inga tecken tyda på att bosättningen i någon form skulle hava fortsatt. Ifall vi antaga att Österbotten vid denna tid mist sin befolkning, och ett sådant antagande måste vi även av andra skäl än arkeologiska göra, hur skall då denna avfolkning förklaras? Att den skett så plötsligt och så fullständigt som fallet synes vara, visar att bygden varit starkt beroende av konjunkturer. En befolkning med lantbruket som huvudnäring, försvinner ej på detta sätt i intet. Det är troligt att en omläggning av handelsvägarna blivit ödesdiger för Österbottens rikedom och därmed bebyggelsens förutsättning. Sjövägen från Östersjön längs Finska viken och Nevan till Ladoga och vidare till det inre av Ryssland har visserligen bevisligen åtminstone redan på 500-talet varit känd för Östersjöns storhandlare, men allmän färdväg synes den hava blivit först mot slutet av 700-talet, vid den s. k. vikingatidens början. Vid denna tid börjar även Ladoga-landskapens rikedomperiod. Dessa händelser stå säkerligen i orsakssammanhang med varandra. Uppkomsten av nya handelsvägar och den direkta kontakten mellan Östersjöns handelscentra och Ladogalanden hava distanserat den konjunkturkänsliga österbottniska handelsbygden.

Kalevalas Bottenland.

Intressanta notiser om Sydösterbotten under 500-700-talen hava vi utom i det arkeologiska fornsaks materialet även i den finska folkdiktsforskningens guldgruva, där det mångomjungna Pohjola, Bottenlandet, uppenbarligen syftar just på den rika österbottniska bygden. Ett utdrag må räcka:

Uti Pohjola det mörka,
I det skumma Sariola,
I den by där männen dräpas,
Hjältar uti havet dränkas,
Där är plöjning, där är såning,
Där är all slags växt och gröda,
Där är en ovansklig lycka.

C. F. Meinander.

Bildtexter:

Gravröse från Laihela.

Korsformigt armborstspänne med ringgarnityr från 500-talet. Malax.

Ringguld och östromerska guldsolidi från 500-talet. Vörå.

Bronsbeslag från ett östryskt praktbälte. Lillkyro.

Författaren Jacob Tegengren, Finlands enda amatörarkeolog.

Likarmat spänne av skandinavisk typ. Vörå.

Spjutspets av järn från äldre järnåldern. Malax.

Malax Yttersta havsbandet VBL 1.9.1934 sidan 5

I det yttersta havsbandet.

49

Ett mindre sällskap, varav tre stycken räknar sig till det mer eller mindre hedervärda skolmästarskrået, hade en vacker dag jämte något proviant instuvats i Grankvists fiskemotorbåt, och farkosten styrde sedan västvärt med den yttre skärgården eller närmare bestämt Storsandens fiskläge som mål. Med 6 knops fart gick färden, sedan den med så många olika båtfärger märkta undervattensstenen vid udden av Borgaren passerats, ganska bekymmerslöst undan på 4 timmar. Färden tillät dock väl, att händelserna med Ilmarinens grundstötning rekapitulerades och det något underliga med att det först efter grundstötningen yppade sig att fartyget låg ett par fot djupare än vattendjupet var upplodat till i trakten. Likaså föranledde passerandet av Holmbergsgrynnan vissa reflexioner över Vestkustens tragiska öde där för 20 år sedan. De vetgiriga 5-åringarna Martin och Mikael beklagade sig, sedan

Gåsgrund och Ensten försvunnit ur sikte, att de på Gloppet ingenting hade att se på. Men konturerna av yttre skärgården skönjas snart och kl. 6 trampade vi redan "Sandin" eller Storsanden.

Efter att ha druckit välkomstkaffe hos Grankvist på "norrändan" blev det tid på att uppsöka någon ledig bastu till bostad. Sådana funnos nog flera, ty antalet fiskare här ha under senare år gått mycket nedåt. Denna sommar fiska här endast 12 båtlag, medan antalet tidigare under normala förhållanden utgjorde 30 à 40. Vi beslöto installera oss i Martins bastu i centrum eller "Göteborg". Vi erforo sedan, att några malaxpedagoger senaste sommar även haft samma hus till högkvarter. Sedan vi av fiskarna gästvänligt försetts med torr ved och fisk, och några fiskarjantor välvilligt uppsnyggat stugan, blev det måltid och sedan besök hos fiskarna. Hos Stens hade radions dagsnyheter för kvällen samlat flere åhörare och humöret tycktes vara ganska gott bland gubbarna, ehuru fångsterna varit små och fiskpriset lågt. De fyra dagarna på "Saandin" försvunno snabbt. Man studerade fiskeriarbetet, företog vandringar kring det 1 km långa och en halv km breda skäret, simmade i insjön, "Fågårdspotten" och företog färder till andra skär. Fiskätandet icke att förglömma. Strömmingsfiskarna ha som bekant en dag och en natt mera i dygnet sommartid än landkrabborna, men sova dock mindre än dessa. Fiskarnas morgon sammanföll därför icke med de på sommarnöje stadda pojkluggarnas. Men då dessa sent omsider kommo på benen, funno de vanligen tillräcklig mängd fisk för husbehov utanför sin dörr.

Den småskollärrinna, som med ett par manliga kollegers mer eller mindre värdefulla biträde stod för hushållet, klarade skivan rätt tillfredsställande i övrigt, men sådkokningen blev för henne en besvärlig provosten. Som bekant förekommer det icke någon undervisning i huslig ekonomi vid småskolseminarierna. Fiskarna tittade nog litet medlidsamt och menande på det såd, varmed sällskapet fyllde ut de små ihåligheterna eller "sådryme", som enligt fiskarnas uppfattning finns i magen även sedan man ätit sig mätt av annan mat. Kocken undskyllde sig dock ej som förra fiskaren, då hans såd fick alltför mörk färg, med förklaringen: "gryton ha släppt." – Den goda strömmingen åts för övrigt i olika former. Även som "beinaverk" eller som malaxborna säga "böutii", d. v. s. fisken benas och lägges tillsammans med potatisbitar i sådet och ätes med sked. Att vid Stens eller Grankvists moderna rökugnar vrیدا i sig de varma, guldglänsande strömmingar, som ännu blott någon timme tidigare jagat i Kvarken, var också behagligt. Min kamrat slöjdmästaren och jag läto en dag åtskilliga av de rökta försvinna i "materiens bojar", men då vi sedan begynte avlägsna oss, vände snickarmästaren tillbaka och började äta på nytt. Han lyckades dock sedan med egna krafter förflytta sig från "norrändan" till "Göteborg". Utan till synes större omak filosoferade han sedan över de präktiga rökugnarna av plåt med rörlig eldstad, termometer och väckarklocka och tyckte att "fiskrökeri" vore rätta namnet på en sådan inrättning, men han funderade om namnet kunde varit rätt fördelat på en skylt, som han sett i en av Vasas förstäder, då "krökeri" stod på andra raden.

I närheten av vårt läger står "Håandjelin", den största stenen på ön. På denna äro barnen samlade om kvällarna och från dess höjd kasta de sina tama tärn- och trutungar för att lära dem nyttja vingarna. På "Håandjelin" är sedan äldre tider inhackat formen av ett stort hjärta med flere initialer runt omkring.

Dagen efter vår ankomst anlände ytterligare tre personer från "hemlandet", av dessa en skoldirektionsmedlem. Denne berättade, att hans manliga kamrater redan i hans gröna ungdom, då de om somrarna någon gång kommo hem till söndagarna för att sällskapa underhöllom honom med skildringar av det friska och härdande livet här, om Fägårdspottens präktiga simstrand o. s. v. och först nu efter fyllda 50 var han i tillfälle att inspektera skäret. Redan första morgonen hade Grankvist kl. 5-tiden gjort slut på hans snarkande genom att på konstlat sätt försätta sin stormvarningsapparat i gång, så att klockan begynte att ringa. Annars var han liksom vi andra nöjd med Sanden. Viljandes mycket kaffe hade han kommit att dricka. Sanningen att säga dricker han i regeln hemma icke mera än 10 à 12 koppar om dagen.

Vid vårt besök på Rönnskär (Fäliskär) blevo vi vänligt emottagna av lotsarna, vilka alla heta Söderholm och äro bördiga från Bergö. Efter att ha gjort den övliga trappningen upp och ned i båken eller tornet och studerat de otaliga namnteckningarna där, fångade en vitklädd, ståtlig jänta, som vandrade efter vatten till en källa, vår uppmärksamhet. En av de manliga i sällskapet blev av skäridyllen så poetisk, att han började gnola på visan om "Båklandets vackra Maja". För gossen Mikael, som i den glada flickan igenkände sin sköterska från "Kommunala" i staden senaste vinter, blev det en verklig överraskning. Vi blevo trakterade med kaffe i tvenne skilda familjer, innan vi lämnade båklandet och de sällskapliga och gästvänliga lotsarna.

Besöket å Storskär, den största och högsta av öarna här ute, var av särskilt intresse. I en vid sekelskiftet utkommen bok om Österbottens svenska kommuner heter det om detta skär bl. a. "Omkring 40 km väster om Åminne strand i Malax höjer sig ute i hasbandet en 3 km lång ö, fordom kallad Kirkegårdsskäret, numera känd under namnet Storskär. Seglaren äga, trött vid de grå hållarna, be vuxna med sparsamma buskar och strån, fågnas här av en rik växtlighet. Alla fastlandets trädslag trivas på denna plats. Törnrosbusken prålar med sina röda blommor, vinbärsbusken bjuder sina präktiga röda klasar, medan smultron och åkerbär, hallon och hjortron, lingon och blåbär tävla om att få läska besökarens gom." Till detta måste anmärkas att endast ett mindre antal låga barrträd förekomma och att alarna, som äro talrikast, för närvarande torka bort, redan då de bli 2 à 3 meter höga, så att grenarna falla av. Dessa utgöra ett särdeles lämpligt bränsle för skärets fiskare. Bärrikedomen var inte heller så stor, vad de ätbara sorterna vidkommer, men kråkbär, odon, ekorrbar, mjölon och "kalvskitobär" förekommo ymnigt. I fortsättningen heter det: "Mitt på skäret finnes en gammal begravningsplats, som givit ön dess forna namn. När biskop Arvid Kurk – så förtäljer sägnen – på sin flykt undan danskarna med sina följeslagare inskeppat sig i Närpes för att segla över till Sverige och kommit till närheten av Storskär, hände det, att två av biskoparnas döttrar avledo. Biskopen lät då sitt skepp löpa in i sundet mellan Lillskär och Storskär, jordade sina kära på den högsta toppen av ön och lät över dem uppkasta ett stort stenkummel samt uppbygga den stenmur, som ännu omger den helgade platsen. Under de fyra smärre kumlen ligga, säger man dödfödda barn begravna, vilka fiskarhustrur framfött under vistelsen på skäret. Även mången drunknad sjöman, som vågorna uppkastat på stranden vilar här på havets begravningsplats." Även en annan berättelse stående i sammanhang med den ifrågavarande begravningsplatsen omtalas ännu bland Kvarkens fiskare. Ett rikssvenskt fartyg förliste under svår storm en höst i närheten av Storskär. Av besättningen räddade sig några, bland dem även

två kvinnor, till Storskär, där då fanns varken någon människa eller några livsmedel. De nödställda väntade förgäves på hjälp det ena dygnet efter det andra, förtärande bark och rötter. I sin hunger och förtvivlan gnagade vissa av dem köttet av sina egna händer och armar, så långt de kunde komma åt. Någon samlade upp det sipprande blodet, doppade en trästicka däri och skrev på väggen i ett fiskhus några uppgifter om de kvalfyllda dygn, de tillbragt där, huru den ena efter den andra svälte ihjäl. Av den blodiga inskriften framgick det, att kvinnorna uthärdat och levat två dygn efter det den sista av männen dött. Alla blevo sedan följande vår begravna av fiskarna på begravningsplatsen på ön. Så långt sägnen. Enligt en version skulle någon kyrkoherde i Malax i tiden invigt stället till gravplats. Under ett av de mindre kumlen vilar även en fiskare Martin från Sundom, vilken drunknade här för 90 år sedan. På en sten i kumlet finnes inhugget ett par otydliga bokstäver, ett bomärke, som ännu användes å Martin hemman i Sundom samt årtalet 1844. En sparbössa av trä, som varit placerad vid ingångsporten i muren har murknat och fallit sönder. Då undertecknad för ett par somrar sedan besökte platsen, hade vänliga stadsbors händer prytt alla gravkummel med granriskransar och fång av skärets blomster. Det vore önskvärt att ett nytt ordentligt kors skulle anbringas på det största kumlet i stället för den halvruvna stång som nu står där. Och ett på lämpligt sätt anbragt anslag med några korta upplysningar om fornminnesplatsen skulle hälsas med glädje av de främlingar, som på somrarna besöka Storskär.

Vid storskifte i Malax har fornminnesplatsen, så väl begravningsplatsen som en av de på båda sidorna om densamma med mindre stenar på marken uppradade s. k. jungfrudanserna, genom rösen avskilts från skifteslagets mark. – Då vi vandrade ned till stranden efter inspektionen på skäret, som tog 3 timmar, vinkade Västerback oss in i sin nya, snygga sommarstuga där vi med nöje läto oss kaffet smaka. På återfärden gjorde vi ännu ett strandhugg hos fiskarna Stegar på Lillsanden. Vi hunno knappt upp till bastun, innan den bestyrssamme Jonas hade två kaffepannor över elden. Det blev resonemang och kaffedrickning igen. Vi erforo att bl. a. en dansk ”pige” uppehållit sig ett par veckor i sommar på Lillsandens fiskläge och trivts och mått bra, tack vare den skicklige kocken.

Sunnan hade nu arbetat upp sig, så att den sprang med vita mössor över de stora vidderna. Återfärden till Storsanden förlöpte dock lyckligt.

Huru länge Storsanden använts som fiskläge är inte så lätt att fastslå. I ett par stenar äro inhuggna årtalen 1617 och 1627 men fiske har nog bedrivits här långt tidigare. På västra sidan om Kumlet eller högsta ryggen på ön i närheten av den där befintliga ”jungfrudansen” synas tydliga spår av gamla båthamnar och verkar, vilka nu ligga omkring 4 m. över havsytan. Om man räknar med en landhöjning av 80 cm på 100 år, skulle dessa hamnar ha använts redan för 500 år sedan. De vid ”gamla hamnen” på sydvästra ändan av skäret invid den upptorkade viken synliga båthamnarna och meterhöga stenfötterna av fiskhus äro från en senare tid. Därifrån uppgives hamnarna och husen ha flyttats för 80 à 90 år sedan till östra sidan, där de nu äro belägna. – Storskär, vilket som nämnt är både större och högre än de andra öarna, har troligen tidigast utgjort fiskläge vid denna del av Kvarnen, ehuru endast ett par båtlag numera uppehålla sig där.

På lördagsmorgonen då vi skulle lämna "saandgubbens" område, gällde det att komma tidigt på benen, ty redan före kl. 4 styrde båtarna ut från hamnarna på väg mot staden.

Efter hemkomsten konstatera vi, att de några dagarnas vistelse i havsbandet, det rörliga livet på fiskläget och fläktarna från det friska, det fria hav för landkrabborna var den bästa vederkvickelse, som kan bjudas på.

– r.

Malax Åskväder HBL 4.8.1939

Svårt åskväder över Malax.

50

Blixten slog ned på ett tiotal ställen. En ko dödades och en uthuslänga nedbrann. – Telefonnätet och de elektriska ledningarna sattes ur funktion.

Onsdagsmorgonen vid 7-tiden gick över Malax under tre timmars tid ett häftigt åskväder, vars like man ej upplevat på orten under långa tider. Blixten, vilken åtföljdes av störtregn, slog ned på ett tiotal ställen och antände bl. a. tre ladugårdar och ett boningsrum.

Värst drabbades sytningsmannen Vilhelm Wikman i Havras av ovädret. Då sytningsman Wikman tillsammans med sin hustru intog sitt morgonkaffe, slog blixten plötsligt ned i deras foderlada, som i detsamma stod i ljusan låga. Elden vilken genast fann god näring i foderladans stora höförråd, blev strax herre över hela ladugården. Det var därför med stor möda Wikman kunde få sin enda ko och sitt får räddade ur lågorna. Kommunens brandkår alarmerades genast, men kunde ej anlända i tid, emedan alarmet, på grund av att telefonnätet förstörts av blixten, fördröjts. Hela uthuslängan jämte dess innehåll, 10 tunnor råg, över 15 skrindor hö och 20 famnar björkved, m. m. blev lågornas rov, varför släckningsmanskapat genast måste inrikta sig på att rädda de andra närbelägna uthusen och boningsbyggnaden, vilket också lyckades.

Tack vare det häftiga regnet blev det ingen jättebrasa, vilket man fruktade för, emedan ett större område av granskog gränsar tätt intill sytningsman Wikmans boningsplats.

Den nedbrunna uthuslängan var brandförsäkrad för endast 2,000 mark, vilket täcker blott en bråkdel av den verkliga förlusten.

Blixten härjade dessutom på flera olika ställen i kommunen. Som redan nämndes skadade blixten telefonnätet så gott som inom hela kommunen. Flera telefonstolpar splittrades i Yttermalax. I Åminne slog blixten ned och antände en ladugård, som tack vare snabbt ingripande ej hann brinna. Likaså slog den ned i bonden Jonas Dahlstens ladugård i Övermalax och dödade en av besättningsens kor, och hos Vidlövs i samma by slet blixten telefonapparaten från väggen.

I en annan gård nära telefoncentralen slog blixten ned i de elektriska ledningarna i ett av rummen, där den antände gardinerna. Elden, som genast observerades av gårdsfolket släcktes i nästa ögonblick, varför eldsvådan därstädes ej hann bli så ödesdiger.

T h.

Malax Österbottens dunkla tidsskede VBL 1.3.1941

Det dunkla tidsskedet i Österbottens historia. 51

För Vasabladet.

Under 700-talet e. Kr. dalade småningom den under 500- och 600-talen blomstrande, starkt svenskt präglade kulturen i Kyro älvdals huvudbygder: Storkyro, Lillkyro, Laihela, Malax och Vörå. Den har burits upp av en efter förhållandena talrik och välmående befolkning, bestående av bönder, krigare och handelsmän, bland vilka framstående och inflytelserika hövdingar funnits. Under de två nämnda århundradena hade Sydösterbotten troligen politiskt stått under svearnas herravälde. Men under 700-talet bli fornfynden allt sparsammare och uppvisa alltmer inhemskt (finskt) betonade typer, för att slutligen vid övergången till vikingatiden h. o. h. försvinna såsom gravfynd. Den yngsta av de ståtliga krigargravarna på Pukkila i Storkyro har prof. Hackman daterat till något efter år 800. Den är på samma gång den yngsta av alla kända forngravar från hela Österbotten. Med ingången av vikingatiden inträder nämligen för detta län ett tidsskede, vars mörker forskningen ej lyckats genomtränga. Frånvaron av gravar synes ogensägligen tala för att Österbotten i mer än tre århundraden framåt saknat en bofast befolkning. Denna åsikt omfattas inte blott av våra arkeologer utan även av våra historiker. Vad som orsakat denna avfolkning av de tidigare väl befolkade och uppodlade bygderna i Kyro älvdal, har inte kunnat klarläggas. Forskarna ha framställt olika hypoteser, men ingen av dessa har väl ännu träffat den eller de riktiga lösningarna.

Arkeologien har kunnat fastslå, att även under tidigare tidsperioder folkflyttningar förekommit. Under de fem seklerna före Kr. f. var troligen inte blott Finland i det närmaste folktomt utan samma nästan totala kulturnedgång inträffade i stora områden av den Skandinaviska Norden. Det var den i fornsagorna omnämnda fimbulvintern som hade inträtt. Likaså var enligt prof. Birger Nerman Gotland till stor del avfolkat 475-550 e. Kr.

Det har invänts gentemot åsikten om Österbottens avfolkning under vikingatiden, 800-1050, eller rättare sagt ända in i korstågstiden, d. v. s. mot slutet av 1100-talet, att gravskicket möjligen undergått en sådan förändring att gravar från denna tid skulle vara svåra att upptäcka. Den i Sverige vanligaste formen för vikingatidsgravar, ättehögar, förekomma endast på Åland och där till ett så stort antal som omkring 8,000. De utgöras av ganska höga jordkullar, inneslutande lägre nere en stensättning, den avlidnas brända ben samt gravgodset.

På Finlands fastland är däremot detta gravskick på ett undantag när – en ättehögd vid Finska vikens kust i Vederlax – okänt. Här förekomma olika gravtyper. I början av vikingatiden användes fortfarande likbränning, och gravarna voro placerade under flat mark och utgjordes av en stensättning, utan några märken ovan jord. Sedan blev under inflytande av kristet gravskick begravning av obrända lik i träkistor allt vanligare. Dessa gravar voro rätt grunda, oftast blott 0,5 m, djupast 0,7 m. De döda voro iklädda fullständig dräkt med smycken, och männen försågos ofta med vapen och redskap. Vikingatidens gravplatser voro belägna i omedelbar närhet till de levandes bostäder eller byarna.

Då vi betänka huru uppodlade bygderna vid Kyro älvs nedre lopp äro och att brandgravsfält under flat mark från folkvandringstiden, såsom de berömda gravfälten på Pukkila i Storkyro och på Gullydynt i Vörå, blivit upptäckta, borde väl även åtminstone något brandgravsfält från vikingatiden ha anträffats i närheten av den nuvarande bosättningen. Likaså tycker man, att då vid grundgrävningar för nya byggnader, vid dikesgrävningar, vid väganläggningar, vid grustäkt samt vid andra jordarbeten så många fornyfynd från äldre förhistoriska perioder blivit hittade, åtminstone någon eller några av den yngre järnålderns gravar med obrända lik bort komma i dagen. År för år blir ju också det arkeologiska fältarbetet allt mer omfattande liksom även insikten om vikten av att tillvarataga samt till vederbörande institution anmäla anträffade jordfynd alltmer spridd och rotfast. Då trots alla de nu anförda omständigheterna inga gravar från vikingatiden blivit upptäckta i Österbotten, blir övertygelsen om att ingen stadigvarande bosättning under nämnda tid funnits här allt fastare.

Dock finnas från svenska Österbotten, närmare bestämt från vasanejden, några snart räknade fynd från den yngsta järnåldern, men dessa äro inte gravföremål utan s. k. *lösfynd*, vittnande om blott tillfälliga besök i denna landsdel. Fynden äro följande. I Medaljkabinettet i Stockholm förvaras ett silvermynt, präglat under Ethelred II:s (979-1016) tid och funnet i Gamla Vasa. Vårt Nationalmuseum har i sina samlingar tre föremål. Dessa utgöras av ett hästskoformigt spänne med piggornerade ändknoppar, tillvarataget i Replot, Södra Vallgrund. Spännen av denna typ dateras av dr Kivikoski till tiden mellan 850 och 1000 eller något senare. Vidare: en gul, ornerad pärla, likaledes funnen i Replot, samt en rund spännbuckla av tavastländsk typ, hittad i Vörå, Bergby, härstammande från 1100-talet. Slutligen har Österbottens historiska museum i sin ägo ett hästskoformigt spänne med trattformiga ändknoppar, troligen anträffat i Solv. Enligt Kivikoski kunna spännen av denna typ tidfästas från slutet av 900-talet till slutet av 1000-talet. Alltså ha vi från hela svenska Österbotten endast fem fynd från slutet av hednatiden. Då alla dessa emellertid äro funna i bygderna nära Kyro älvs nedersta lopp, få vi en föreställning om den betydelse som samfärdsled denna älv spelade ännu mot slutet av den yngre järnåldern – ett arv från den blomstrande folkvandringstiden, vilket avfolkningen av Österbotten inte kunnat h. o. h. utplåna. De båda fynden från Replot synas tala för att Kvarken med dess rika skärgård utgjort en fortsättning till denna samfärdsled, som utsträckts ända till svenska sidan.

Även lösfynden från det nuvarande finska Österbotten äro mycket fåtaliga och härstamma övervägande från hednatidens sista skede. Det ha hittats i Töysä, Alavo, Ilmola, Storkyro och Halsua och utgöras till stor del av olika slags spännen. Vi kunna betrakta dem som minnen av

de erämarksfärder, som slutligen gåvo upphov till att Österbottens öde kusttrakter småningom togos i besittning av nybyggarna från inlandet.

Erämarksfärderna, vilka av de ovannämnda fynden att döma begynte redan under hednatiden, utgingo både från Satakunda och Tavastland. Enl. prof. Jaakkola voro Birkala och Tavastkyro de äldsta utgångspunkterna för nämnda rörelse. Inbyggarna i Birkala och dess närmaste grannsocknar i söder företogo synnerligen långväga färder, ty deras erämarkslotter sträckte sig ej blott till Ätsäris källsjöar utan troligen ända till Bottniska vikens kust i trakterna vid Esse å. Redan vid tiden efter Birger Jarls korståg stod birkalarörelsen i fullt flor. Prof. Voionmaa däremot anser, att erämarkshushållningen i södra Tavastland är äldre än den i Birkala. – Av gamla domböcker och rättshandlingar framgår, att ännu på 1500-talet stora områden i Sydösterbotten längs landskapets östra gräns hörde till tavasternas erämarker. De voro lämningar från den tid, då hela Sydösterbotten hade varit tavasterna underlagt, och genom vars väldiga ödemarker inbyggarna i Tavastkyro, Lempäälä, Jämsä m. fl. socknar färdats för att fiska och jaga vid Bottenvikens kust.

Ett par tre språkliga minnen från denna avlägsna tid har jag antecknat. I Bergby i Vörå ligger norr om landsvägen en hagmark, som ännu den dag i dag är kallas för *Tavastskogen*. En längre skogssträcka, som man färdas genom, när man från Oravais kyrkby reser till Kimo, bär också samma namn. I Rekipeldo by i Vörå finns en gammal tradition, enligt vilken en båtled gått från Havändan till Storsanden nära gränsen mot Storkyro. Härifrån vidtog sedan vägen till *Birkala*. Jag påminner vidare om *Tavastskär* utanför Umeå, vilket namn visar, att tavasterna utsträckte sina färder ända till svenska sidan. I handlingar från 1400-talet kallas Storkyro för *Kyrobominne*, vilket betyder tavastkyrobarnas åmynning. Slutligen må även nämnas *Tavastkyro skogsväg* ("Wägen på Thawasteskogen"), som av gammalt lett från Ilmola och dess senare uppkomna kapell till gränsen av Satakunda och sedan vidare till den fordom väldiga Tavastkyro socken och därifrån in åt Tavastland. När denna väg ursprungligen anlagts är inte känt. Dess uppkomst kunde möjligen sättas i förbindelse med den befästning, "Kyrö-Skans", som under klubbekriget anlades på Tavastmon och som senare under 1600-talet ytterligare förstärktes. Vägen skulle då haft till uppgift att förmedla förbindelsen mellan skansen och Korsholms fäste. Det heter nämligen om vägen, att "den löpte över Korsholms härads allmänning", d. v. s. genom häradets den tiden oskiftade skogsmarker. Alla häradets socknar, Pedersöre, Nykarleby, Vörå, Lill- och Storkyro, Laihela, Mustasaari, Malax och Närpes med dem tillhörande kapell, hade skyldigkänts att bygga och underhålla vägen. Troligt är dock, att denna väg är mycket äldre och att den leder sina anor ända från den urgamla stråkväg de tavastländska erämarksfararna använde för sina färder till Kyro älvs mynning. Författaren Juho Torvelainen har i en uppsats i Suomen Museo, Finskt Museum 1905, Pohjan- ja Hämeenkyrön väliset polut, framlagt resultatet av de ingående undersökningar han ägnat den trafikled, som ända sedan heden tid förbundet Satakunda med Sydösterbotten, och som från Storkyro ledde genom Ylistaro, Ilmola, Kurikka, Peräseinäjoki, Parkano, Ikalis och Tavastkyro till Karkku. Längs den har birkarlarna, kvarlämnande i folkets minne sägner om råhet och utsvävningar, dragit fram på sina handelsresor till Kyro älvs mynning, och den har enligt folktraditionen tjänat som den äldsta kyrkvägen å ena sidan till Karkku och å andra sidan till Storkyro. – – –

Redan under vikingatiden kommo väl sälfångstmän från svenska sidan tillfälligtvis, beroende på vindar och isförhållanden samt utsikt till jaktlycka, över till Bottniska vikens finska kust. Säljakten är nämligen urgammal, och vi ha arkeologiska bevis för att den idkats här i Österbotten redan under stenåldern. Jag syftar nämligen på det skelettfynd av en grönländssäl, som jämte en benharpun 1935 gjordes i Närpes, och på det skelett av en ringlad säl, likaledes i samband med en benharpun, som 1936 hittades nära Uleåborg. Och om också Österbotten var avfolkat under hednatidens sista århundraden, är det dock tydligt, att svenska och andra utländska handelsmän, ”gäster”, sommartid en och annan gång med sina fartyg landade vid de forna hamnarna i trakten av Vasa för att idka varubyte och köpenskap med tavasterna, som kunde bjuda dem bl. a. pälsvaror och fågeldun. Fyndet av det anglosaxiska silvermyntet i Gamla Vasa syns tyda härpå.

Jacob Tegengren

Malax Översvämningar VBL 28.4.1934

Landsorten.

Malax.

52

Översvämningar. Till följd av det ihållande regnet under denna vecka, har vattnet i ån stigit c:a 1,5 meter över det normala vattenståndet. I Långåminne ha stora områden odlingsmark lagts under vatten och längs de flesta bäckar ha små insjöar bildats. Flottningarna längs ån ha pågått hela veckan med en fart, som sällan tidigare. Virket har drivits fram av det starka strömdraget i sådan grad, att flottningsskallar mångenstädes blivit överflödigt. Längs en del av de övre flottningslederna har man varit nödsakad att inställa utkastningen av virket, på grund av de redan nämnda översvämningarna.

I går sjönk vattenståndet i ån med ens med omkring 70 cm.

Hemmansauktioner pågå fortfarande varje dag på orten, och det ena hemmanet efter det andra byter ägare. Äldre personer, som redan gjort sitt för fädernejorden, stiga undan och bereda yngre tillfälle att hugga i. – J. Fagerlunds hemman om 0,0469 mantal, som bortauktionerades senaste tisdag, inropades av bonden August Söderback. August Storlunds hemman, som skulle försäljas på torsdagen, fann icke tillräckligt många spekulanter. Det förblev sålunda oförsålt, men undantag av ett utskifte, som inropades av Matts Johansson Erkus. Säljaren var i detta fall inte tvingad av omständigheterna att avyttra jorden, så han ansåg sig kunna förvalta den fortfarande lika bra som sälja den för ett lågt pris. Jorden har ju alltid sitt värde, om också penningväsendet rubbas. – I skrivande stund, fredag, försäljes Markus Sandös hemman ute på Pölne. Avsides så det förslår och lämpligt bosättningsområde för den, som tröttnat på grannarna. Hemmanet har haft många och ivriga spekulanter, varför det torde få en rätt god åtgång, om inte bladet vänder sig i den avgörande stunden.

Arbetet ute på fälten syntes i gång redan på måndagen. Flerstädes voro harvarna i farten ute på de plöjda tegarna. Regnet kom och satt stopp för arbetet på en del ställen, men under varje dag har här och var harvningen fortskridit också i regnväddret. Det tövar väl inte allt för många dagar innan den första havren sås ut. Det är blott ett par soliga dagar och ett slut på regnet som fordras, för att arbetet riktigt skall komma i gång.

Ombyte av församlingsherdar sker i dagarna. Pastor Mattsson överflyttar efter två års säningsarbete i Malax till Korsholms församling och hit kommer kyrkoh. Julin från Replot. Vi tacka den bortfarande för god tjänst, synnerligt god t. o. m., och hälsa den kommande välkommen till vår karga men för god sådda mottagliga åker. Prästerna äro liksom vi andra, de vilja vandra från den ena orten till den andra. Malax församling har varit väl tillfreds med pastor Mattsson, om ock han kanske mången gång haft anledning att konstatera någonting tvärtom. Saknaden efter honom och även efter pastorskan Mattsson kommer nog att vara rätt kännbar på orten.

Senaste söndag höll kyrkans ungdom avskedssamkväm för sin församlingsherde och överräckte härunder till honom en nattvardskalk till minne och såsom en ringa gård av tacksamhet. Övermalax martaförening, vars möten pastorskan Mattsson inte försummat en enda gång under den tid hon varit på orten, höll avskedsmöte för henne på onsdagen, varvid till henne överräcktes en tennskål full med tulpaner. Sedermera har det varit uppvaktningar från enskilda och från församlingen, kyrkorådet, kyrkofullmäktige, Övermalax bönehusstyrelse m. fl., varvid tal hållits och minnesgåvor överlämnats.

T – n.

Närpes soldattorp och soldater Vasabladet 23.4.1937 sidan 14

Soldattorp och soldater

i Närpes kompani under svenska tiden.

53

För ett år sedan berättades något om soldattorp och soldater i svenska Österbotten under svenska tiden. Det var litet nybygges-, krigar och släkthistoria. Man har från flera håll uttalat önskan att få veta mera om denna sak. Läsarna i södra Österbotten saknade uppgifter om torp och soldater i deras landsdel. Och läsarna i socknarna norr om Vasa förstodo av det, som meddelades i uppsatsen, att mycket mera stode att framletas och förtäljas också därifrån. På anmaning av redaktionen av Vbl. skrives alltså vidare härom.

I den nämnda uppsatsen framhämtades uppgifter huvudsakligast om Livkompaniet och Österbottens regemente till fot, det som omfattade huvudsakligast Kvevlax, Maxmo, Vörå, Munsala, Nykarleby, Jeppo och Härmä. Nu vända vi oss söderut till Närpes kompani. Detta roterades från söder norrut, börjande i Sideby och slutande i Korsholm.

Vi återkomma till skildringen av

Det fasta knekthålets införande i Österbotten.

Den saken blev senast förbigången. Nytt ljus över händelseförloppet har erhållits ur ett tingsprotokoll från Lappfjärd av den 20 sept. 1732. Där berättas nämligen delvis utförligare än från andra socknar om böndernas motstånd mot det fasta knekthålet. Befälet för Österbottens regemente hade fått konungen och regeringen att påbjuda införandet av det fasta knekthålet i Österbotten. Officerarna ville få boställen och regeringen ville flytta bördan för soldaterna på bönderna. Men då Karl XI försäkrat österbottningarna (11 jan. 1683), att de icke behöfve åtaga sig det fasta knekthålet, så länge de genom utskrivning höll regementet fulltaligt (med 1,200 man) och svarade för underhållet av Uleåborgs fästning, Korsholms residens och Kronoby hospital, så kunde konungen icke öppet bryta kungsordet, utan befallde översten för regementet och landshövdingarna i Vasa och Uleåborg att hålla tyst med konungens påbud och i stället söka med övertalning förmå allmogen att åtaga sig det fasta knekthålet. De skulle anmoda tjänstemännen, prästerna och handelsmännen att även agitera bland allmogen för saken. Här besannades det ryska ordspråket: Då två viska, får den tredje en örfil.

Bönderna levde i ljuvlig okunnighet om vad som skett bak ryggen på dem. I Sydösterbotten läto de icke övertala sig eller gåvo vika för hot. I Nordösterbotten överrumplades bönderna med list, löften och hot. En och en inkallades inför de höga herrarna och förmåddes att giva bifall. Därmed bröts fronten, och man kunde inberätta till regeringen, att allmogen åtog sig frivilligt knekthålet.

I södra Österbotten uppträdde allmogen bestämdare och gjorde både aktivt och passivt motstånd. De sammanträdde till möten och sände i väg en deputation av tre bönder till Stockholm att hos k. m:t anhålla om befrielse från det fasta knekthålets införande. Under väntan på svar vägrade de att vara med om roteringen. Landshövdingensämberet lät hösten 1732 verkställa förhör vid tingen med allmogen om dessa rörelser. Vid tinget i Lappfjärd den 20 september framkom härom följande:

”Sedan allmogen var utvist”, tillspordes länsmanen och nämndemännen, ”vad orsak och upphov här må vara till de hinder allmogen sorgfälligt bemödar sig att göra uti den kongl. m:ts allernådigt påbjudna soldatroteringen i båtsmanssocknarna” (Lappfjärd – Nykarleby). Kyrkoherden Erik Sand berättade, att han nästlidne maj månad fått från kyrkoherden H. J. Carlborg i Närpes ett brev angående en sammankomst, som skulle ske i Vasa. Carlborg hade icke hunnit få del av aktionsplanen mot bönderna, varför han den 22 maj i god tro skrivit åt bönderna i Närpes ett brev, vari han omtalade, att Korsholms bönder önskat få ett sammanträde i Vasa och uppmanade kyrkoherden i Lappfjärd att vidtaga anstalt, att även män från Lappfjärd bleve sända till mötet. Kyrkoherde Sand var sjuk och lämnade brevet åt länsmanen och denne gav det åt sockenskrivaren, som läste upp det för bönderna i sockenstugan. Man valde bönderna Anders Mattsson i Tjock och Matts Mattsson Bengs i Påskmark att resa till mötena i Närpes och Vasa. I Vasa fingo de av Närpes sockenskrivare höra, att häradshövding Jonas Mollin avrått allmogen från sådana möten. De foro därför hem utan att företaga sig något.

Matts Mattsson Bengs tog dock beslutsammare del i rörelserna. När ett nytt bud kom från Närpes, att lappfjärdsborna skulle vara med om att sända en man till k. m:t för att söka ändring i roteringen, hölls nytt sammanträde i sockenstugan i Lappfjärd. Bengs blev socknens ombud, besökte de norra socknarna och bar upp medel för ombudet till Stockholm.

Sedan domaren fått veta allt detta, inkallades Matts Mattsson Bengs och tillspordes, om han varit med om dessa stämplingar. Han tillstod utan gensägelse allt, vad som blivit anfört och berättade ytterligare: Förra gången han var till vägs, kom han i följe med fullmäktige från Närpes, Malax och Mustasari, som alla ärnade sig till Nykarleby rotering. De voro inne hos kyrkobyggmästaren Johan Knubb i Vörå, där de talte med riksdagsman Johan Nilsson Gregg från Mäkipå och bonden Karl Jåfs från Rekipeldo samt åtskilliga andra vöråbor, vilka hade samlat bomärken av hela Vörå socken i mening att bekosta en fullmäktig till k. m:t med ansökan om förskoning angående soldatroteringen. På Kåvik gästgiveri fingo de veta, att roteringen i Nykarleby var uppskjuten. De vände då åter hem. Bengs och Hendrik Norrgran i Närpes lämnade därvid försäkran till de utskickade, att Närpes och Lappfjärds allmoge skulle förbli ståndaktiga i allt vad de norra båtsmanssocknarna gjorde i denna sak. Då Bengs senare fått höra, att tre fullmäktige vidtalats att resa till Stockholm mot 3 daler kopparmynt av vart hemman till respennningar, uppbar han i Lappfjärd dessa och lämnade dem åt gästgivaren, riksdagsmannen Daniel Kiöping i Malax, ledaren för deputationen till Stockholm.

Länsman Jonas Falck i Lappfjärd omtalade, att han efter landshövdingämbetets befallning sökt förmå bönderna att uppgiva sina ägor och hemmans tillstånd, som var nödvändigt för roteringen, men tyvärr hade allt varit förgäves. Domaren Jonas Mollin inkallade då allmogen och föreställde den allvarsamt, ”huru farliga och äventyrliga deras stämplingar emot roteringen äro. Därhos förmantes de troligen att med underdånig stillhet och lydnad efterkomma allt, vad i detta och alla andra mål av överheten befalldes”. Böjde sig lappfjärdsborna nu? Nej, ”styvsint och enhälligt ropade de, att de ingen undersökning på deras hemman eller rotering skola undergå, innan k. m:t haver benådat de utskickade med svar, som de åtlyda vilja”.

Rannsaktionsprotokollen från tingen i Korsholm, Malax, Närpes och Lappfjärd blevo insända till landshövdingämbetet. En frukt av denna anmälan få vi kännedom om när vi taga del av roteringsherrarnas arbete i Lappfjärds socken. Matts Mattsson Bengs blev då ihågkommen. Han råkade vara bonde på ett kronohemman, ½ mantal stort. Detta togs till boställe åt fältväbeln i Närpes kompani.

Roteringen verkställles.

Roteringsherrarna verkställde indelningen av hemmanen i rotar. K. m:t hade den 12 januari 1732 utfärdat en instruktion för förrättningen och den 9 maj 1733 ytterligare ett reskript därom. Förrättningsmännen ha antecknat i inledningen till ”General Rotherings Wärcck och Rulla öfwer dhet Ständiga Knechtehället I Österbottens Höfdingedöme”, att de indelat hemmanen i rotar ”efter Hemmanens dehls uppgifne och dels av Retningar inhemptade Ägors godhet och storlek”. Boken över roteringen är mycket omständlig. Den upptager varje hemmans nummer, mantals storlek och namnen på husbonden; vidare huru mycket penningar varje bonde skulle efter sitt hemmans storlek giva årligen åt soldaten till lön, till

munderingshjälp och åt kronan för båtsmansvakansen. För varje rote blev slutsumman 14 daler, 10 $\frac{2}{3}$ öre. Under varje rote var summan av hemmansmantal angiven till 4 $\frac{3}{4}$ mantal. Men för den enskilde bonden förblev det en stor gåta, huru man kommit till så stor mantalssumma, då jordebokens mantal i de allra flesta fall steg till endast omkring hälften av den angivna summan, ofta inte ens det. T. ex. rotan nr 1 i Sideby bildades av tre bönder i Sideby och en i Härkmeri. De hade tillsammans endast 1 $\frac{1}{2}$ mantal! Rotan nr 4 bildades av endast tre hemman: Teir, Hannus och Geisor i Härkmeri, vilka tillsammans hade blott 2 mantal! I de flesta fall blev det fyra bönder i varje rote. Hade de enskilda bönderna haft tillfälle att närmare se över roteringen, skulle de ha kunnat peka på flera uppenbara ojämnheter, T. ex. roten nr 90 i Pörtom bestod av sju bönder, som tillsammans hade 3 $\frac{7}{12}$ mantal och roten 91 i Pörtom av sju bönder med 3 $\frac{1}{8}$ mantal.

Vi lämna granskningen av tungans fördelning och gå till soldattorpen, som upprättades, ett torp av varje rote. För dem, som önska få veta, var torpen funnits, meddela vi här nedan namnen på torpen. Denna lista blir tyvärr ingen nöjesläsning. Den väcker intresse blott på de orter, som nämnas. Torpen voro i Närpes kompani följande:

1. Hällsund i Sideby-Härkmeri. Benämnes 1785 Barkarwijks svedjetorp.
2. Beck, korpralsrote även på Sideby ägor, Holmbacks torp 1785.
3. Sundom på Skaftung bys ägor; Backs torp 1765.
4. Lill Swidie på Härkmeri bys ägor.
5. Fiel Udd på Härkmeri bys ägor; Fjälludds torp 1785.
6. Sandback på Skrivars enskilda ägor i Uttermossa by.
7. Stooråhn på Åhstorps hemmans enskilda jord i Storå; Brotorp 1785.
8. Huchta i Storå.
9. Kifwiharju i Storå.
10. Kåski i Storå; Sillanpä torp 1785.
11. Möyky i Storå; Back torp 1785.
12. Nyrkäkoski i Storå.
13. Myllyniemi i Storå.
14. Hapaniemi i Bötom-Dagsmark.
15. Wester i Dagsmark.
16. Granholm i Bötom-Lappfjärdby.
17. Bränn i Lappjärds by; Brand Torp 1785.

18. Holm (på Mittsholmen) i Lappfjärds by; Holm torp 1785.
19. Storhannus i Lappfjärds by.
20. Biörs därst.
21. Sand därst.; Strand torp 1785.
22. Söder i Lappfjärd-Tjock.
23. Falck efter länsman Jonas Falck på Håxell h:n i Lappfjärds by.
24. Bonäs i Lålby-Tjock; Bodnäs 1785.
25. Qvarn i Tjock; Qvarnback torp 1785.
26. Back därst.
27. Humlegård i Tjock; Hintsback torp 1785.
28. Back i Påskmark by.
29. Wittin Kåski i Mörtmark by; Svedie torp 1785.
30. Fors på Mattila hemman därst.; Skogsgårds torp 1785.
31. Waräniemi i Östermarken; Sillanpä torp 1785.
32. Kijp på Rijp hemmans utmark i Östermark by.
33. Kaupila på Kaupila hemmans utmark i Östermark.
34. Heickuri på Heikuris hemman därst.
35. Nissula på Nissula hemman därst.
36. Åjanpära på Barks hemman därst.
37. Hängilä på Suxis hemman därst.
38. Kyrck i Östermark by.
39. Gumsila därst.
40. Een i Övermark by.
41. Giell därst.
42. Grå wijk därst.
43. Beck i Övermark-Yttermark.
44. Asp i Övermark.

45. Bränn i Övermark-Yttermark.
46. Skomars i Yttermark.
47. Michels därst.
48. Granskog därst.
49. Pell därst.
50. Mann därst.
51. Fors i Finby.
52. Gräftland därst.
53. Swäns därst.
54. Äng Kull därst.
55. Sand i Finby-Gottböle.
56. Back i Gottböle-Böle.
57. Biöhls i Böle by.
58. Härts i Härtsböle.
59. Isaks i Pjelax.
60. Ståhl Giehl därst.
61. Back därst.
62. Högbrinck i Kåtnäs by.
63. Strand i Bäckby.
64. Kyy i Näsby.
65. Åhls i Kåtnäs.
66. Åkers i Näsby.
67. I Näsby.
68. Skomakar i Kalax.
69. Skog därst.
70. Mårtens därst.
71. Pährs därst.

72. Maris i Tjälax.
73. Wargö i Nämptäs.
74. Rijs därst.
75. Wästerbacks i Norrnäs.
76. Bränn därst.
77. Soop i Rangsby.
78. Finn i Töjby; Berg 1775.
79. Siö i Töjby-Harrström, Vitans 1775.
80. Skog i Harrström; Åbb 1775.
81. Back därst.; Mattas 1775.
82. Söderback i Korsnäs by.
83. Wästerback därst.
84. Norrback i Korsnäs-Moikipä.
85. Biörn på Moikipä ägor.
86. Leerbro därst.; Mars 1775.
87. Storberg i Petalax by; Mann 1775.
88. Storback därst.; Smeds 1775.
89. Tegelhund därst.; Rusk 1775.
90. Steen i Pörtom by.
91. Swed därst.
92. Perus i Övermalax.
93. Bromdes därst.
94. Kråknäs därst.
95. Lind därst.
96. Back därst.
97. I Övermalax.
98. Dahl därst.

99. Kalles i Övermalax-Yttermalax.
100. Wijas därst.
101. Ström i Yttermalax.
102. Skinnars därst.
103. Kalmars därst.
104. Haga därst.
105. Back i Yttermalax.
106. Lillmareback i Solv.
107. Hendback å Vargö.
108. Strandgiäldsbacka därst.
109. Klåfwasbacka i Västersolf.
110. Dahl därst.
111. Moberacka i Solv.
112. Holms i Östersolv.
113. Leerback därst.
114. Leeråback därst.
115. Tåbacka i Östersolv-Tölby; Lill Back år 1791.
116. Back i Tölby.
117. Pundars därst.; Stor-Back 1791.
118. Nylinde i Vikby; Strand 1791.
119. Norrback därst.; Granholms 1791.
120. Nissbacka i Helsingby; Ris Back 1791.
121. Strand därst.; Ris Back 1791.
122. Strande därst.; Smed Back 1791.
123. Finboos därst.; Väderskata 1791.
124. Finbods därst.; Bar Back 1791.
125. Markullabacks i Karkmo; Boj 1791.

126. Stoorback därst.
127. Lassebacka i Toby-Sundom; Bro 1791.
128. Bruuns i Runsor; Runsor torp 1791.
129. Norr i Munsmo-Sundom; Rön Back 1791.
130. Loubacka i Sundom-Karperö; Back 1791.
131. Oppgård i Sundom; Granholm 1791.
132. I Översundom; Uppgård 1791.
133. Strandbacka i Gerby.
134. På Klemets h:n i Klemetsö by; Klemetsö torp 1791.
135. Wästerijk i Västervik by.
136. Qvarnbacka i Norra Vallgrund; Gran Back 1791.
137. Strömsbacka i Södra Vallgrund; Storm 1791.
138. Fiskstrand i Replot by; Qvarn Back 1791.
139. Bysunds Backa därst.; Ribback 1791.
140. Strandbacka i Replot-Iskmo; Guls Back 1791.
141. Norrbacka i Iskmo-Jungsund.
142. Biörns i Jungsund; Skogs Gärds torp 1791.
143. Stengiärd därst.; Kjäl Back 1791.
144. Smidiebacka därst.; Jungsund torp 1791.
145. Båtsmans tomt i Singsby-Karperö; Åker Gärds torp 1791.
146. Töystbacka i Koskö-Singsby; Koskö torp 1791.
147. Gnist hammars i Singsby; Julss Back torp 1791.
148. Narnöhrs i Karperö-Singsby; Ahlskogs torp 1791.
149. Holmbacka i Karperö; Sten Back 1791.

Till boställen åt kompaniets officerare togos i Lappfjärd Öist 2/3 mtl till löjtnantsboställe, i Påskmark Bengs till fältväbelboställe, i Näsby, Närpes, Klemes till kaptensboställe, i Petalax Sperrings, i Solv Näs och Lindmans samt i Korsholm, Tölby, Ruths hemman. De förra bönderna på dessa hemman blevo arrendatorer åt officerarna. – Björkö by befriades från att

inrätta torp och lega soldater, då björköborna hade att skjutsa folk över Kvarken, men de måste i stället giva årligen ”Kneckte frijhets penningar” för två knektar.

Soldatrulla.

Mera än namnen på torpen intresserar det mången att få veta namnen på de forna indelta soldaterna. Ättlingar till flera av dessa torde leva ännu i våra bygder och städer. Soldattorpen i Närpes kompani innehades år 1785 av följande soldater. Efter dessas namn antecknas här och där namn på tidigare eller senare soldater på samma torp. Nummern angiver, på vilket torp soldaten bodde.

Lappfjärds socken:

1. Erik Floman i Sideby.
2. Isak Grönholm, som blivit landbonde på Ruths fänriksboställe i Tölby och arrenderat torpet i Sideby åt pedagogen Henrik Ehrenfors.
3. Nils Grönberg.
4. Johan Hagman.
5. Petter Enroth.
6. Korpral Gustav Adolf Tornqvist.
7. Gustav Åberg.
8. Jakob Korsström.
9. Johan Berg.
10. Erik Börling.
11. Sven Spolander.
12. Petter Jungström.
13. Erik Forssten.
14. Johan Hammarberg.
15. Erik Meijer.
16. Matts Åkerberg.
17. Lars Pantolin.
18. Vicekorpral Anders Brunman.
19. Benjamin Söderberg.

20. Lars Borgström.
21. Karl Holm.
22. Gustav Adolf Frij.
23. Filip Tillman.
24. Johan Hedlund.
25. Erik Vaxbom.
26. Rustmästaren.
27. Nicolaus Kamb.
28. Petter Granroth.
29. Olof Rosenberg.
30. Johan Hoffman.

Närpes socken:

31. Johan Sten.
32. Anders Hamberg.
33. Henrik Nymaark.
34. Jakob Smidt.
35. Johan Lindbom.
36. Henrik Hedersten.
37. Korpral Isak Abraham Ludeen.
38. Karl Pilman.
39. Johan Fredrik Härholdt.

Övermark:

40. Karl Kröning.
41. Magnus Berg.
42. Matts Pilot.
43. Adolf Fredrik Grönvall.
44. Sergeanten Hobin.

45. Anders Lyrell.

Yttermark:

46. Lars Rosenlöf.

47. Henrik Lärka.

48. Mikael Swan.

49. Erik Lindvall.

50. Birger Petter Bihlstedt.

Finby:

51. Korpralen Olof Nordman.

52. Johan Erik Sommarström.

53. Bengt Beckman.

54. Petter Frisk.

Gottböle:

55. Axel Vilhelm Skiölleen.

56. Johan Fredrik Fröberg.

Härsböle:

57. Petter Löfqvist.

58. Karl Anders Holmstedt.

Pjelax:

59. Fredrik Åman.

60. Sven Malm.

61. Karl Gullberg.

Kåtnäs:

62. Johan Portman.

Bäckby:

63. Daniel Wetterhall.

65. Mattias Westerlund.

Näsby:

64. Petter Bergqvist.

66. Peter Dalqvist.

67. Johan Winqvist.

Kalax:

68. Anders Sundbom.

69. Erik Björkrot.

70. Jakob Dyrdal.

71. Korpral Nils Hurt.

Tjårlax:

72. Anders Löf.

Nåmpnås:

73. Johan Granat.

74. Mattias Ahlberg.

Norrnås:

75. Johan Lindberg.

76. Korpral Johan Lundgren.

Rangsbj:

77. Vicekorpral Peter Asplund.

Töjbj:

78. Kasper Lilja, född i Sverge.

79. Vicekorpral Johan Bergsten, f. i Stockholm.

Harrström:

80. Erik Lindgren, förut Råback, f. i Stockholm.

81. Matts Broman.

Korsnås bj:

82. Kristoffer Gottfridsson Wessman, f. i Sverge; efterträtt Jonas Wessman 1770.

83. Petter Rolig, f. d. Söderberg, f. i Sverge, efterträtt Joh. Hjelte 1770.

84. Anders Hammardal; Isak Lur 1796.

Moikipä:

85. Anders Hallberg.

86. Lars Tallgren, f. i Stockholm, klensmed.

Petalax:

87. Jonas Tallback, f. i Stockholm, antagen 1762; Olof Hast, ant. 1790.

88. Vicekorpral Karl Saron; Johan Plan, f. i Stockholm, ant. 1791.

89. Lars Nykter; Matts Karp, ant. 1789.

Pörtom:

90. Esaias Möller; Anders Fris, ant. 1791.

91. Abraham Billing; Hans Jäger, ant. 1796.

Malax:

92. Karl Estlander; Henrik Est, ant. 1790.

93. Johan Solberg; Jakob Sohlberg, f. i Björneborgs län, ant. 1789.

94. Johan Sväfvare; Natanael Sväfvare, ant. 1790.

95. Strömmer; Daniel Lindqvist, f. i Sverge, ant. 1796.

96. Johan Elgström; Karl Elg, ant. 1789.

97. Kristian Stålberg; Matts Stam, ant. 1796.

98. Jöran Forsberg; senare Abraham Lång; Johan Asp, ant. 1796.

99. Jonas Halling.

100. Daniel Lindqvist; Johan Wass senare; Jacob Silfver 1790.

101. Korpral Karl Fredrik Herlin; Abraham Fager fr. 1790

102. Vicekorpral Olof Skottfri, f. i Västerbotten, ant. 1770.

103. Jonas Norsten; senare Johan Lager till 1795.

104. Olof Bukström; Abraham Fäldt från 1790.

105. Jonas Modig; Isak Stålt fr. 1797.

106. Matts Frisenfelt; Henrik Löf fr. 1796.
107. Jakob Fagerström; senare Gabriel Fisk, från 1796 Israel Lång.
108. Johan Solberg.
109. Anders Löpare; Matts Linroth fr. 1796.
110. Matts Löfqvist; Johan Wass från 1791.
111. Jonas Rönblad; Matts Rönblad fr. 1790.
112. Daniel Öhman; Isak Modig, ant. 1791, avsked 1802.
113. Johan Brännbäck; Jakob Åker fr. 1788.
114. Volontären Johan Wilhelm Herlin; Simon Stjerna fr. 1790.

Korsholm (Tölby):

115. Hans Ludvig Skytt; Karl Fredrik Hedman 1791.
116. Jonas Spännare; Johan Rönholm 1791; Johan Färd fr. 1800.
117. Henrik Högbom; Erik Qvist 1791; Isak Hög 1800-1802.

Vikby:

118. Johan Skogermarck; Matts Turken fr. 1788.
119. Abraham Turpen; Nils Turk 1791.

Helsingby:

120. Johan Nordberg, sedermera kyrkobyggmästare; Erik Nord här 1791.
121. Nils Nordin, ant. 1773.
122. Anders Fältmars; Anders Sjö 1791; Jakob Vik 1796-1802.
123. Anders Segerberg; Henrik Rön 1791.
124. Lars Wörlin; Matts Kulla 1791; Anders Ny från 1796.

Karkmo:

125. Johan Hedman; Johan Orädd 1791; Henrik Rönn 1802.

Toby:

126. Korpral Jonas Degerman; korpr. Petter Sabell fr. 1798.
127. Jakob Rönholm; Erik Kämpe 1791; Anders Harnesk 1802.

Runsor:

128. Henrik Laxström; Matts Sundström 1791.

Munsmo:

129. Jöran Rönqvist, blev ofärdig av blesyr i Parkumäki; Matts Kula fr. 1791.

Sundom:

130. Matts Orädder; Matts Höök 1791; Nils Turck eller Ström fr. 1789.

131. Abraham Trana; Isak Seger från 1787, ännu 1802.

132. Volontären Carl Gustav Herlijn.

Gerby:

133. Johan Fredrik Flinck, f. i Sverge; Johan Fred 1791.

Klemetsö:

134. Matts Ångerman, ant. 1768, i tjänst ännu 1802.

Västervik:

135. Karl Öström; Simon Back 1791; Johan Ånger eller Mann fr. 1796.

Vallgrund:

136. Mickel Kindgreen; Johan Holmström, fått blesyr i högra foten i Parkumäki 1789, dock i tjänst till 1801; Samuel Svart fr. 1801.

137. Petter Strandberg; Jonas Löök 1791; Henrik Back 1801.

Replot by:

138. Henrik Rönn; Gustav Kind 1791; Emanuel Blomster, antagen 1800.

139. Matts Sundström; Anders Gran 1791; Johan Gran, ant. 1800.

Iskmo och Jungsund:

140. Petter Stenmark; Frekrik Marck från 1790.

141. Karl Lejondahl; Petter Lejon 1791; Erik Udd fr. 1796.

142. Henrik Sjöström; Johan Vörlin fr. 1789.

143. Sven Rosendahl, f. i Sverge, ant. 1779, i tjänst ännu 1802.

144. Anders Kempe; Carl Fredrik Lax 1790-1802.

Singsby, Karperö och Koskö:

145. Johan Fredrik Lundström; Kristian Öster 1790-1802.
146. Simon Blank i Kosköby, antagen 1770, med ännu 1808.
147. Johan Holmström; Abraham Pistol 1791; Simon Kind hit 1799, fr. nr 138.
148. Anders Flint; Anders Harnisk 1791; Johan Fråst fr. 1801.
149. Johan Turcken; Matts Skogermarck 1791; Johan Rönholm till 1802.

Soldaterna Bruun och Brunman på Holmtorp i Lappfjärd.

Här har hållits en flyktig mönstring med 225 soldater av Närpes kompani. Det är långt ifrån alla, som varit i tjänst under tiden 1734-1809. Och utom soldaterna på de 149 rotorna ha vargeringskarlar varit antagna till omkring halva antalet av de ordinarie ända sedan lilla ofreden, och så ökades de ordinarie soldaterna inom Närpes kompanis område kort före kriget 1808 med omkring 200 man, när Vasa regemente upprättades.

För denna gång må det vara nog med namnlistor. Läsaren vill sannolikt nu göra halt vid en och annan person, som omnämnts. Man önskar få närmare besked om någon viss av dem. Låtom oss göra ett besök på Mittholmen i Lappfjärds kyrkby. Där äro flera soldattorp placerade. Vi träda in i Holmtorpet nr 18. Här stifta vi bekantskap med soldaten Johan Johansson Bruun, företrädaren till den redan nämnda Anders Brunman. Vi undra, om de voro släkta, om Bruun var far eller bror till Brunman. Vi få veta, att Johan Johansson Bruun var född i Stockholm 1729, hade lärt sadelmakaryrket, kommit som vargeringskarl till rotan nr 22 i Lappfjärds by 1749 och flyttades 1757 som ordinarie soldat till Holmtorp efter soldaten Henrik Jakobsson Blom, vilken var född i Österbotten 1708 och tjänat som soldat sedan 1741, men 1757 fått avsked för sjuklighet. Bruun var med i pommerska kriget 1757-62. Han avancerade till furir och fältväbel och flyttades till rotan nr 1 i Sideby. Han dog 23.12.1808, 79 år gammal. Var även gift och hade barn.

Johan Bruun efterträddes på rotan nr 18 i Lappfjärd av Anders Brunman. Soldatrullan av 1775 giver det beskedet, att namnligheten var endast tillfällig. De stodo ej i släktskap till varandra. Anders Brunman var född i Örebro i Sverge i april 1746. Han antogs till soldat i Närpes kompani den 25 april 1767 och placerades på rotan nr 18, Holmtorp på Mittholmen. Hans ”rotesällar” voro bönderna på Ulves, Klåvus, Gullmes och Jossant hemman. Anders Brunman skötte sig väl. ”Nykter och beskedlig, har ej lidit straff”, läses om honom i rullan av 1775. Han var såsom de flesta rikssvenskarna i regementet reslig till växten: 5 fot och 9 tum (= 172,5 cm) lång. Han avancerade till vicekorpral.

I oktober 1785 verkställdes syn på soldattorpen. Låt oss taga del av anteckningen däröver! Den giver oss inblick i både böndernas, överbefällets och soldaternas bekymmer för torpbyggnadernas reparerande och ägornas brukande.

I protokollet är antecknat om nr 18:

”Holmtorp innehaver v: Corporalen Anders Brunman med the uti sidstl:ne (1784) års syne Instrument uprepade Hus och ägor af Stuga och Farstuga, Fähus och Foderlada med Farstuga emellan, Bod, åker till 1 tunnland och 9½ Skindlands äng, uti försvarligt stånd, hälst therå Husen wid sagde syn ypade bristfällnen voro botade, samt en ny Brun till 3 alnars (?) djuplek med timra och Låck öppnats.

Torpehafwaren anmälte likwäl, det Rotesällen Matts Klåfwus nästl:na Sommar egenwilligt återtagit torpe ängen om 1 Skr:d på Låhlby Sanden och den äfwen bergat, om ersättning hwarföre Brunman i Laga forum är öppit Klåfwus Lagligen tilltala, der förljknig eij emellan kommer. Häröfwer hörd, förklarade Matts Klåfwus för sin del sig nögd at låta Brunman behålla ifråga satte äng, men Bonde mågen Johan Hannus, som tillhandlat sig en åttendel af Klåfwus hemman, sades vela slikt protestera.

Then torpe äng rote Consorterne wid ofta berörde syn äro pålagde upodla, hafwa the i norra ändan af så kallade Södra Sanden till någon del afrögd, men nödgats med uppodlingen afstadna i anseende till theras Grannar, som söka samma tract the från winna, och eij heller hade Rotan för än nyligen thermed kunnat börja för hinder af owärckställt storskifte. I anseende hwarå intet eij kunde utmätas, utan pålades detta Rotan at ju förr desto hållder, sidst till nästa Höst, merbemälte äng behörigen iståndsätta, hwartill Brunman nyttjar och bergar de vid 1784 års syn honom bewiljade Ängs tillökningar.

Dessutom fants at den wid Mitts Fors Wattuqwarn liggande torp åker till en del i ån börjat utfalla, som orsakas af många tillfälligheter, besynnerligen af wåflod. Hwilket Rotan tillsades med motpålnig förebygga. Sedan hwad antecknat finnes fullgjordt blifwit, kommer torpehafwaren för torpets iståndsättande att ensam besörja.”

Anders Brunman blev den 27 mars 1789 flyttad till rotan nr 5 Fjälludd i Härkmeri by i Lappfjärds socken. Där är han ännu hösten 1791. Han hade således överlevt kriget 1788-90. Hans senare öden äro okända. Han gifte sig 3.2.1768 med bonddottern Maria Caisa Grelsdotter Klåvus i Lappfjärds by. ”Förre aflidne soldaten Anders Brunmans enka Caisa Grelsdotter” dog 5.1.1820, 71 år gammal; således född 1749.

Varför så mycket om denna soldat? Jo, ättlingar efter honom lewa ännu i Lappfjärd, antagligen även i Korsnäs och annorstädes. Och då denna upplysning nu första gången bringas till släktens kändedom, så berättas vi hellre utförligt än flyktigt om stamfadern.

Anders Brunman hade nio barn, men alla nådde icke vuxen ålder. Sönerna Anders, f. 4.9.1770, Johannes, f. 30.7.1774 och Mathias, f. 19.4.1777, bildade familjer i Lappfjärd. Anders gifte sig 1792 med bonddottern Anna Mårtensdotter Hannus i Härkmeri och vann genom process 1799 rätt till ¼ i Äbbol hemman i Tjock efter sin svärmoder Beata Bengtsdotter. – Matts Andersson Brunman gifte sig 1810 med bondänkan Anna Lisa Johansdotter Lillhannus i Lappfjärds by. Han dog redan 14.4.1822, 45 år gammal. Bärarna av namnet Brunman i Lappfjärd av i dag härstamma antagligen från denna person. – Johan Andersson Brunman var först landbonde på Håxell och Mitts hemman i Lappfjärds by och så

genom gifte torpare på Ulves hemman. Han lät 1806 värva sig till Sveaborg till Jägerhornska regementet, men tog efter ett år avsked därifrån, kom hem och sökte sig med sin familj en tryggare tillvaro. Han flyttade 1807 till Töjby i Korsnäs till det lediga Asplunds hemman och nedsatte sig slutligen som nybyggare i Taklax på Höglund. Om hans ättlingar i Korsnäs är tills vidare intet närmare efterforskat. Mera är känt i Vörå om hans son Johan Henrik Brunman, född å Klåvus hemmans torp i Lappfjärd 10.12.1804, död i Vörå 1868. Han kom genom gifte att flytta till Lotlax by i Vörå. Hans barnbarn äro spridda kring världen, mest i Amerika.

Som tillägg till Holmtorpets historia må ännu antecknas, att Anders Brunman efterträddes på detta 1789 av Mickel Gustavsson, som erhöll namnet Hjort. Han var född i Björneborg 1764, blev vid mönstringen i Rantasalmi avskedad och efterträddes på rotan nr 18 av Josef Josefsson, som även erhöll tillnamnet Hjort. Han var född i landet 1765. Vid Vasa regementes bildande 1807 sattes på denna rota Johan Mattsson Stopp, född i Sastmola, 30 år gammal.

Detta försök att stanna vid ett visst soldattorp visar, att rätt mycket kan fås känt om var och en soldat, fastän sägnerna om dem länge sedan glömts. Detta är en vink om att den frågande har möjlighet att om andra soldater få svar, som bereda honom glädje, främst glädje över ljus över egen släkt.

K. V. Åkerblom